

Filozofická fakulta UK v Praze
Ústav hospodářských a sociálních dějin

Martin Kopeček

Gertruda Sekaninová-Čákrtová: Biografie osobnosti čs. veřejného života

Gertrude Sekaninová-Čákrtová. A Portrait of a Personality of the Czechoslovak Public Life

Diplomová práce

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
v Praze

Rok odevzdání: 2013

vedoucí práce: PhDr. Michal Pullmann, Ph.D

Za prvotní nápad (a další nápady), ochotnou pomoc při zpracování práce a za její konečné korektury děkuji dr. Michalu Pullmannovi. Martinu Čákrtovi, Aleně Jindrové a Agátě Hauserové za vstřícné poskytnutí některých pramenů – zvláště Vám Martine, děkuji. Za bezmeznou podporu děkuji svým rodičům. Velký dík patří také mým spolubydlícím a přátelům z pražského Žižkova.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30.7.2013

Podpis:.....

Abstrakt: Práce se zabývá politickou biografií dr. Gertrudy Sekaninové-Čakrtové – levicové političky a diplomatky, která na československé veřejné scéně působila od 30. do 70. let 20. století. Hlavní osou práce je tematizace jejich motivací k politickému jednání v průběhu času (30.- 70. léta), které se odvíjejí na pozadí utopického komunistického (socialistického) příslibu, se kterým se identifikovala již v první polovině 30. let. Dynamiku těchto motivací v průběhu 40 let u Sekaninové-Čakrtové práce zasazuje do kontextu celé generace komunistických intelektuálů a jejich ambivalentního vztahu k poválečnému komunistickému režimu v průběhu jeho vývoje.

Klíčová slova: politická biografie – Gertruda Sekaninová-Čakrtová – Jiří Hájek – levicový utopický příslib – mezinárodní politika – Komunistická strana Československa – generace komunistických intelektuálů – Jiří Pernes

Abstract: The work deals with the political biography of dr. Gertrude Sekaninová-Cakrtova - left-wing politician and diplomat, that the Czechoslovak public arena, she acted from 30' to 70' of 20th century. The main axis of the paper is thematization of their motivation for political actions over time (30th-70th years), which are based on the background of a utopian communist (socialist) promise with which she identified in the first half of the 30th years, yet. The dynamics of Sekaninova-Cakrtova's motivations in the course of 40 years paper articulate in the context of a whole generation of communist intellectuals and their ambivalent relationship to postwar communist regime during its development.

Key words: political biography - Gertrude Sekaninová-Cakrtova - Jiří Hájek - left-wing utopian promise - international politics - the Communist Party of Czechoslovakia - generation of communist intellectuals - Jiří Pernes

Obsah:

1. Úvod (6-7)

2. Dětství, dospívání, mládí (8-22)

2.1. Rodina a dětství (8-10)

2.2. Dospívání (10-12)

2.3. Praha (12-22)

3. Válka (23-31)

4. Budování nové společnosti (32-56)

4.1. Svaz osvobozených politických vězňů (35-36)

4.2. Právnícká komise ÚV KSČ (36-40)

4.3. Mezi ženami... (40-41)

4.4. Výbor I. kraje KSČ (42-46)

4.5. Zamini – jako „partyzánka míru“ (46-56)

5. K socialistické společnosti – není jiných alternativ... (57-92)

5.1. Čistkám navzdory (59-68)

5.2. Československo - přední obhájce stalinské zahraniční politiky v OSN (68-80)

5.3. Gertrudina agenda na MZV v 50. letech (81-88)

5.4. Gertrudin pád? Odvolání z pozice náměstkyně a přechod na ministerstvo školství a kultury (88-92)

6. Obrodná šedesátá... (93-115)

6.1. Zahraniční výbor (96-103)

6.2. Šedesátý osmý a devátý (104-115)

7. Disidentkou (116-121)

8. Závěr (122-124)

9. Literatura a pramenné zdroje (125-126)

10. Fotografická příloha (127-136)

1. ÚVOD

„Komunistky s fanatismem v srdci“. Pod tímto názvem historik Jiří Pernes ještě nedávno publikoval knihu pojednávající o významných ženách – exponentkách komunistického režimu –, k nimž přiřadil i Gertrudu Sekaninovou-Čakrtovou.¹ Název je zarážející i pokud pomineme historickou rozpravu, vybočuje totiž i z běžných způsobů, kterým o minulém režimu a o jeho exponentkách běžně hovoříme. Co znamená fanatický komunista nebo fanatická komunistka? Jak se pojem „fanatický“ liší od označení „kovaný“ či „přesvědčený“?. Kdy potřebujeme jednorozměrné psychologizace pro vysvětlení mnohotvárné minulosti a kde nám naopak stojí v cestě našemu poznání?

Podíváme-li se v Pernesově líčení na příslušné pasáže věnované Gertrudě Sekaninové-Čakrtové, zjistíme s překvapením, že její „fanatismus“ nemá, jak bychom očekávali, podobu bezohledného a bezmyšlenkovitého naplňování komunistické doktríny, nýbrž je naopak pouhým doplňkem motivů konformismu a tužeb stoupat v mocenské pyramidě. Tento „fanatismus“ je tak u Pernese spíše vyprázdněnou slupkou, která doprovází tyto hlavní motivy. Ideologická složka Gertrudina jednání je tímto způsobem zatlačena do pozadí a stává se pouze zbytnělou figurou iracionálního fanatismu – podobně jako u posledních fanatických obránců nacistického Berlína.

Podobná vysvětlení motivů a smyslů politického jednání – prostřednictvím figur konformismu, oportunistu a prosté mocenské touhy – mohou dnes plnit důležitou terapeutickou funkci (neboť nás symbolicky distancují od ideově nezakotveného a lidsky bezohledného jednání), ve vztahu k minulosti však často více zastírají než umožňují pochopit, neboť vytěšňují ideové motivace, které aktéry k danému jednání vedly. Nejčastěji se zde ztrácí právě komunistická utopie, mlhavý cíl jejich reálného snažení, přesto však reálného snažení.

Možná tedy stojí za to změnit perspektivu a zeptat se na to, co Jiří Pernes nazval „fanatismem“, ještě jiným způsobem – tak, abychom neponechali ideové motivace Gertrudina jednání jen v rovině „ideologie“ jako souboru odcizených a iracionálních pouček, které by jen fanaticky (tedy „bezmyšlenkovitě“) naplňovala, nýbrž abychom případně odhalili příčiny a hloubku jejího osvojení komunistické ideologie včetně důvodů, které ji k přijetí této ideologie vedly. Gertrudino předválečné angažmá v komunistickém hnutí nebo pobyt v koncentračním táboře byly sotva pouhou skořápkou, která by skrývala jen snahu „oportunisticky“ a „fanaticky“ stoupat v mocenském žebříčku. Je nepochybně načase vzít s plnou vážností Gertrudin zjevný zápal – v 50. a 60. letech jako komunistky, v 70. a 80. letech již jako disidentky – pro socialistické myšlenky, ze kterého se později vyznala i v knižně vydaném rozhovoru spisovatelce Evě Kantůrkové.² Navíc je pozoruhodná i Gertrudina výslovně deklarovaná názorová kontinuita, která však nápadně kontrastovala s jejími zcela rozdílnými postaveními vzhledem k vládnoucímu systému během jeho trvání (jednou vysoce postavená

¹ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006

² KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsem se v této knize, Praha 1990

komunistka – podruhé disidentka). Jinými slovy a trochu zjednodušeně řečeno: měnil se jen systém nebo je teze o výrazné kontinuitě Gertrudina myšlení její pouhou sebestylizací?

Tato otázka nás dovádí k inspiracím, jak tuto názorovou kontinuitu či naopak proměnu adekvátně tematizovat. Asi největší vliv na koncipování této práce měl koncept neustále se v praxi aktualizující narativní identity.³ Německý historik Jochen Hellbeck ve své knize *Revolution on my mind* ukazuje na sovětském kontextu, jak se zde utvářely nové socialistické identity (subjektivity).⁴ Tehdy – ve druhé polovině 20. let – začal sovětský stát rozvíjet specifickou kulturní politiku zacílenou na široké masy, jejímž záměrem bylo stvořit novou ideální komunistickou subjektivitu. Každý občan SSSR se v tomto rámci měl stát sebevědomým subjektem vědomým si své dějinné úlohy – subjektem budování nového světa „o sobě i pro sebe“. Plně vědomý, sebevědomý subjekt? Hellbeck ve své práci ukazuje, že i tento domněle sebevědomý subjekt procházel mnoha dynamickými proměnami (patrně těmito subjekty nereflektovanými), s tím jak se proměňoval dobový diskurz – tedy s tím jakými praktickými obsahy (tj. praxí) s naplňoval ideál komunismu. Ve vztahu k československým dějinám se tedy můžeme ptát: s jakými dobově specifickými obsahy se aktualizovaly komunistické utopické intuice? Jestliže docházelo k dynamickými změnám v konkrétním obsahovém naplňování (v souvislosti s konkrétní společenskou praxí a její dynamikou) komunistické utopie v SSSR (jak píše Hellbeck), docházelo k tomu podobně i v Československu?

Zároveň je zapotřebí vidět i odlišnosti od Hellbeckova zkoumání. Tento autor měl k dispozici původní prameny osobního rázu (zejména deníky, které sovětští kulturtréři propagovaly jako hlavní nástroj budování této nové subjektivity), které vytváření, artikulaci a změny identity zachycovaly přímo na rovině konkrétních jednotlivců. Ke Gertrudině životu naopak nemáme mnoho osobních pramenů. Tato absence je pro Gertrudu Sekaninovou-Čákrťovou docela typická, neboť o svém soukromí vždy hovořila jen málo a úzkostlivě si jej tajila.⁵ I jinak byla velmi skromná a o své osobě hovořila jen málo. Většina jejích vystoupení na veřejných fórech byla fundovanými příspěvky k daným tématům, subjektivními poznámkami a názory vzhledem k usnadnění průběhu debat poměrně šetřila a používala je jen v těch případech, kdy cítila, že je to nutné. Proto je zapotřebí překlenout tuto mezeru a vztáhnout výklad ke generaci předválečných komunistických osobností (intelektuálů), kteří měli podobně typickou trajektorii jako Gertruda Sekaninová-Čákrťová (vzdělání – předválečný levicový aktivismus – zkušenost válečného utrpení – podpora komunistického převratu – podíl na stalinském systému – reformismus s vyvrcholením v roce 1968/69 – disent). V momentech, kdy nebyly k dispozici prameny vážící se přímo ke Gertrudě, obrátila se analýza k jiným pramenům, které nám přibližovaly generační zkušenost. V mnoha ohledech se nejednalo o původní dobové prameny, ale o pozdější vzpomínky a reflexe.⁶

³ RICOUER, Paul: Čas a vyprávění III.s.349-350; FREEDMAN, Jill: Narativní psychoterapie, Praha 2009

⁴ HELLBECK, Jochen: *Revolution on My Mind, Writing a diary under Stalin*, Cambridge-London 2006

⁵ Vlasta č.6/1948

⁶ HÁJEK, Jiří: *Paměti*, Praha 1997; LONDON, Artur: *Doznání*, Praha 1990.; CÍSAŘ, Čestmír: *Paměti: nejen o zákulisí Pražského jara*, Praha 2005. Využili jsme zejména paměti Jiřího Hájka, během svého života se s Gertrudou mnohokrát profesně a zejména v období disentu i osobně setkával. Hájek se např. účastnil delegace vedené Gertrudou Sekaninovou-Čákrťovou na VS OSN v roce 1951, od roku 1954 byl jako

2. Dětství, dospívání, mládí

2.1. Rodina a dětství

„Příjmení: *Stiassna*; Jméno: *Gertruda*;
Den a rok narození: 21. května 1908 Rodiště:
Budapešť; Země: Maďarsko; náboženství:
možšíšské“⁷

Pokud bychom otevřeli staré školní výkazy německobrodského gymnázia z 20. let a listovali nimi, narazíme na jedné ze stran na svrchu zmíněné údaje. Jestliže bychom četli těchto několik údajů zcela jako vytržené z kontextu bez jakýchkoliv dalších informací a odmysleli od jakýchkoli souvislostí, asi jen stěží bychom si spojili dotyčného člověka s českým nebo československým kontextem. Snad jen to příjmení, totiž ten zvuk – pokud jej však dovedeme správně vyslovit – je českému posluchači známý. Ale co ostatní. Gertruda? To je původně německé jméno, které – byť bylo počátkem století v německy mluvících oblastech (a tedy i na mnoha místech v českých zemích) velmi oblíbené – si do českého jazykového prostředí cestu nenašlo. Budapešť? Přece uherská metropole. Židovství? Židovské osídlení je snad ve většině oblastí Evropy. Kdyby však čtenář četl dále, jistě by hned u dalšího údaje zpozorněl: „*mateřská řeč: česká*“. Přesto by následně při skládání této informační mozaiky spíš upadl do ještě větší nejistoty. Kam – do jakého prostředí a kontextu – asi takový člověk patří? Čeština jako mateřská řeč a česky znějící příjmení kombinované s jeho německým zápisem? K tomu německé jméno, rodiště v uherské metropoli a navíc židovka...? Věříme, že nakonec by se čtenář snad chytil údajů data a místa: *1908, Budapešť*, díky nimž by dotyčného alespoň umístil do kontextu rakousko-uherské monarchie.

Doba počátku 20. století v rakousko-uherské monarchii však podobným spojením přála. Gertruda se narodila v Budapešti, ale jako dítě tam s rodiči pobyla sotva dva roky.⁸ Tehdy se její rodiče (Richard a Alžběta) rozhodli vrátit zpět na Českomoravskou vrchovinu, odkud židovská rodina Stiassných původně pocházela. Z uherské metropole se vraceli do Německého Brodu, kde již řadu let prosperovala soukenická továrna Gertrudina dědečka a jeho bratra Ignáce.⁹ Právě ohledy na rozvoj tohoto provozu stály za několikaletým pobytem Gertrudina otce Richarda v Budapešti – začínal zde počátkem století a měl za úkol z původního budapešťského skladu vytvořit plnohodnotnou filiálku firmy (z německobrodské

velvyslanec ve Velké Británii jejím podřízeným (Gertruda byla náměstkyní ministra s kompetencí na západní státy). V roce 1957 ji pak na tomto postu vystřídal. I on měl bohaté zkušenosti z jednání na fóru OSN (v 60. letech velvyslanec ČSSR u OSN). V letech 1965–68 byl jako ministr školství a kultury Gertrudiným přímým nadřízeným. Společně se pak účastnili disidentských aktivit zejména v souvislosti s Chartou 77.

⁷ SOKA. Havlíčkův Brod, f. Havlíčkovu gymnázium Havlíčkův Brod; kniha vysvědčení Státního reálného gymnasia Německý Brod, zdroj: Mgr. Alena Jindrová (Muzeum Havlíčkův Brod)

⁸ KAMP, Michal : Podnikatelské rodiny v Německém Brodě 1850-1950, diplomová práce, MU Brno 2009, s 79.

⁹ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.179

perspektivy se totiž firma ve svém odbytu orientovala na „východní trhy“ – počínaje Brnem, Vídní a konče Budapeští a dalšími místy uherské části monarchie).¹⁰ Uherské hlavní město mělo pro rodinu Stiassných i další význam. V 80. letech 19. století se zde usadil již zmíněný bratr Gertrudina dědečka Ignác, který počátkem století prodal svůj podíl ve firmě právě Richardovi a jeho staršímu bratrovi.¹¹ Ve svém budapešťském snažení tak Richard mohl počítat s i pomocí tamějších příbuzných. V tomto důvěrně známém prostředí se také seznámil se svou budoucí ženou Alžbětou, která měla být údajně jednou z jeho sestřenic (dívčím jménem rovněž Stiassná).¹² Roku 1907 se vzali a první dítětem, které se Alžbětě narodilo ještě v době pobytu v Budapešti byla právě Gertruda, k níž později během příštích několika let přibyli ještě další tři sourozenci: *Magdalena* (1910); *Josef* (1916) a *Petr* (1918), kteří už se všichni narodili v Německém Brodě, kam se rodina natrvalo vrátila kolem roku 1910.¹³ V té době byli Richard spolu s bratrem Hugem jedinými vlastníky prosperující továrny, neboť jim jejich otec – Gertrudin dědeček – svůj podíl již roku 1907 prodal a nedlouho poté roku 1910 zemřel.¹⁴

Richard však i nadále trávil podstatnou část svého času v budapešťské firemní filiálce. Jak nasvědčují různé dokumenty, do rodinného podnikání se v té zapojila dokonce i sama Alžběta, když - byť za finanční pomoci svých budapešťských příbuzných – z vlastní iniciativy zakupovala další výrobní prostory s úmyslem rozšířit provoz soukenické továrny.¹⁵ Přestože podobné aktivity nebyly v době počátku století u žen vůbec obvyklé, častá nepřítomnost manžela byla pro ní do jisté míry patrně příležitostí, jak se více realizovat i ve zpravidla dosud ženám zapovězené oblasti.

Jestliže od dob založení továrny byl její rozvoj ve znamení kontinuální konjunktury, tak první světová válka znamenala jistý zlom, který na dlouhou dobu předznamenal její útlum.¹⁶ Tato stagnace pak vyvrcholila v několika letech těsně po skončení velké války – v prvních letech republiky. Mezi důvody těchto změn lze hledat zejména ztížení možnosti dovozu surovin a ztrátu odbytových možností v monarchii nepřátelských zemích za války, která v období po vzniku republiky získala podobu ztráty trhů v poražených nástupnických státech monarchie – Rakousku a Maďarsku, se kterými nově vzniklá ČSR v prvních letech po jejím vzniku přetrhávala mnohaleté hospodářské tepny ve snaze změnit geografickou orientaci svého vývozu. V důsledku toho byla Richardovým mnohaletým úsilím budovaná filiálka v Budapešti po úvaze nad novou politickou-hospodářskou situací uzavřena a Richard se v důsledku toho již natrvalo vrátil do Německého Brodu.¹⁷ V této pro továrnu nelehké situaci navíc v roce 1920 na následky epidemie španělské chřipky zemřel.¹⁸

¹⁰ KAMP, Michal: Podnikatelské rodiny v Německém Brodě 1850-1950, diplomová práce, MU Brno 2009, s. 77.

¹¹ *Ibid.* s. 77.

¹² *Ibid.* s. 79.

¹³ *Ibid.* s. 79.

¹⁴ *Ibid.* s. 78, 79.

¹⁵ *Ibid.* s. 79.

¹⁶ *Ibid.* s. 80.

¹⁷ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s. 180

¹⁸ *Ibid.* s. 180.

Rodinné prostředí – jinak poměrně zámožné podnikatelské rodiny –, ve kterém Gertruda vyrůstala, bylo poznamenáno na tuto společenskou skupinu několika specifiky. Jednalo se o židovskou rodinu užívající češtinu jako rodný jazyk, jejíž rodinné kontakty přesahovaly do Budapešti. Gertruda proto vyrůstala v kulturně pestrém prostředí, ve kterém se mísilo hned několik jazykově-kulturních prostředí a vlivů (židovský, český, německý a maďarský). Dalším výrazným specifikem spojeným s jejím rodinným prostředím byla častá nepřítomnost otce a později i jeho velmi předčasná ztráta. Rubem toho byla neobvykle velmi výrazná role matky jak v rodině, tak v podnikání, která se ještě více zvýraznila po Richardově smrti. Tehdy zůstala Alžběta sama se čtyřmi dětmi – Gertruda byla nejstarší – a nikdy se už neprovdala.

2.2. Dospívání

Smrt otce znamenala změnu i pro Gertrudu. Původně ji totiž rodiče poslali v roce 1919 na studia do Státního německého lycea v Jihlavě. V Jihlavě (bydlela zde u rodinných přátel) zůstala tři roky a poté se natrvalo vrátila zpět domů do Německého Brodu, kde nastoupila do kvarty Státního reálného gymnázia.¹⁹ Ve své zprávě k přestupu, která byla zaznamenána v katalogovém listu *Gertrudy Stiassné* z německobrodského gymnasia, o ní jihlavské lyceum napsalo: „*k postupu do vyšší třídy je výborně způsobilá*“.²⁰ O tom jakou byla studentkou se lze alespoň trochu dozvědět z vysvědčení z německobrodského gymnasia²¹. Kromě obecně slušného prospěchu tyto dokumenty ukazují, že Truda měla bezproblémové chování a byla zproštěna hodin náboženství (z důvodu židovského náboženského vyznání). Z výroční klasifikace, která se zachovala v katalogových listech školy, se průřezově s ohledem na všechny ročníky, které Truda na škole absolvovala, dá vyčíst, že byla lépe klasifikována v humanitních předmětech – zejména v jazycích (čeština, francouzština, latina), ale i filosofické propedeutice, dějepise nebo zeměpise. V těchto předmětech byla povětšinou svých gymnaziálních let klasifikována jako *velmi dobrá*. O něco hůře si vedla v přírodovědných a technických předmětech – zejména v matematice, přírodopise, deskriptivní geometrii a kreslení, který byly zpravidla hodnoceny jako *dobré* (s občasnými zlepšeními). V pátém ročníku – kvintě – se můžeme dočíst, že si zapsala volitelný předmět – ruský jazyk²². Soukromě – s rodilým mluvčím, od kterého brala kondice – se v té době také začala učit anglicky.²³

¹⁹ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.180.

²⁰ SOKA. Havlíčkův Brod, f.Havlíčkovo gymnázium Havlíčkův Brod; kniha vysvědčení Státního reálného gymnasia Německý Brod, zdroj: Mgr.Alena Jindrová (Muzeum Havlíčkův Brod)

²¹ Ibid.

²² Ibid.

²³ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta)

Již od druhé poloviny 19. století se v Německém Brodě rozvíjely průmyslové provozy – zejména textilní a soukenické, tudíž zde bylo velké množství dělnictva.²⁴ Nebylo proto překvapivé, že již v roce 1921 byla v Německém Brodě založena odbočka KSČ a nedlouho poté zde dokonce našlo své sídlo krajské vedení KSČ, které jen podtrhlo význam města a jeho dělnického elementu. „*Komunisté si ve dvacátých letech vystavěli ve městě Na Ostrově / lokalita ve městě, pozn. M.K./ Dělnický dům, lidově zvaný Kronštadt, kde se konaly stranické schůze, sídlil zde krajský sekretariát strany a Federace dělnických tělovýchovných jednot (FDTJ) tu měla vlastní tělocvičnu. Ke komunistickému hnutí se hlásili nejen dělníci z místních továren, ale i příslušníci středních vrstev a nadšené příznivce si strana našla mezi mládeží. Hlásili se k ní mladí lidé, ze všech sociálních vrstev*“.²⁵ Ze zdejšího dělnického prostředí pocházel také Josef Šoupal, mladík údajně anarchického smýšlení, který v roce 1923 provedl atentát na československého ministra financí Aloise Rašína. Německý Brod se tak v souvislostech s jeho činem dostal i do celostátního tisku a povědomí čtenářů – jako místo, kde se třibil atentátníkův radikální anarchistický názor.

I přesto, že německobrodské státním reálném gymnasiu – v širokém okolí vyhlášená instituce – byla svým profilem tradiční, konzervativní instituce, vyučoval zde gymnasiální profesor Vilém Lochmann, který nebyl jen latinářem (Gertrudu učil v kvartě).²⁶ Kromě toho byl totiž jediným komunistou v pedagogickém sboru školy, a „*který se ke svému přesvědčení veřejně hlásil a činně působil ve zdejším hnutí*“.²⁷ O jeho vlivu na studenty můžeme pouze spekulovat. Zejména pak v souvislosti se známým incidentem, který se odehrál na jaře roku 1930 – tedy v době kdy Gertruda byla již třetím rokem na studiích v Praze. Tehdy skupina převážně gymnasiálních studentů pomalovala fasády několika německobrodských církevních objektů různými proticírkevními nápisy, a které – kromě naznačeného obsahu – oslavovaly proticírkevní politiku SSSR, čímž tedy více méně naznačovali „odkud vítr vane“. V následném policejním vyšetřování tohoto činu, pak rodiče podezřelých studentů vypověděli a potvrdzovali vyšetřovatelům domněnku, že se profesor Lochmann s těmito studenty stýkal a měl je podle nich dokonce k podobným akcím podněcovat.²⁸

Podle vyšetřování i pozdějších samotných prohlášení aktérů, k jednomu z hlavních organizátorů této akce patřil tehdy dvacetiletý student oktávy zdejšího gymnázia Vratislav Šantroch, student komunistické orientace a pozdější významný redaktor Rudého práva, v té době dobrý známý Gertrudy a jejího bratra Petra Stiassného.²⁹ Znali se ze školy, a společně s dalšími přáteli se setkávali i ve volném čase (v létě se např. účastnili společně s dalšími tábora Spartakových skautů práce). Koncem 20. let také po jistou dobu spolu udržovali milostný vztah.³⁰

²⁴ Více: KAMP, Michal: Podnikatelské rodiny v Německém Brodě 1850-1950, diplomová práce, MU Brno 2009.

²⁵ JINDROVÁ, Alena: Nejproslulejší atentátník z Havlíčkova Brodu, Havlíčkobrodské listy, 3/2009 s.2

²⁶ SOKA. Havlíčkův Brod, f.Havlíčkovo gymnázium Havlíčkův Brod; kniha vysvědčení Státního reálného gymnasia Německý Brod, zdroj: Mgr. Alena Jindrová (Muzeum Havlíčkův Brod).

²⁷ TAJOVSKÝ, Miloš: Zmalované kostely – Vratislav Šantroch a ti druzí, Havlíčkobrodské listy 3/2010 s.2

²⁸ Ibid. s.2

²⁹ JINDROVÁ, Alena: Nejproslulejší atentátník z Havlíčkova Brodu, Havlíčkobrodské listy, 3/2009 s.2

³⁰ Soukromý archiv Martina Čakrty, dopis Vratislava Šantrocha Gertrudě Stiassné. Vratislav byl o dva roky mladší než Gertruda, byl však velmi intelektuálně výraznou osobností.

S jistotou můžeme říci, že se i přes kulturní bariéry dané postavením své rodiny a z něho odpovídající způsoby chování a myšlení se Getruda setkala s proletářským prostředím, kulturou a našla si zde mnoho přátel. Svou roli sehrála atmosféra města s početnou dělnickou populací a rozvíjející se proletářskou kulturou, kde mohla Getruda snadno prostřednictvím zejména svých spolužáků navazovat další přátelské kontakty s vrstevníky z různých společenských vrstev a konfrontovat se s jejich problémy a jejich názory na ně. Tyto vztahy se prohlubovali jak v prostředí školy, tak i mimo ve volném čase. O vlivu tohoto prostředí nejenom na Gertrudu hovoří to, že i oba její mladší bratři inklinovali k levici a později vstoupili rovněž do KSČ.

2.3. Praha

„Zkoušku z dospělosti“ složila na jaře roku 1927.³¹ Svá vysokoškolská studia zahájila na Právnické fakultě UK v Praze. Dnes již nelze přesně určit její motivace pro tuto volbu. Jisté však je, že studium práv – na rozdíl od studia oborů humanitních – bylo obecně považováno za velmi perspektivní směr, zejména z hlediska pozdějšího uplatnění. Takto na tuto věc shlížela také řada rodičů, když rozhodovali, co bude pro jejich děti nejlepší. Většinou přitom převážilo často pragmatické rozhodnutí nad zájmem dětí samotných.³²

O jejich vysokoškolských studiích nemáme mnoho informací. Víme, že v prvních letech svého studia bydlela u známých, později pak na koleji Budeč ve Wenzigově ulici na Vinohradech, kde si našla mnoho přátel.³³ Z pozdějších Gertudiných *curriculum vitae* se můžeme dozvědět, že na fakultě studovala v seminářích profesora Otakara Sommera³⁴ (římské právo), profesora Miřičky (trestní právo) a profesora Emila Svobody (občanské právo). Sama uvádí, že zde během studia vypracovala několik prací – např. o trestním soudnictví nad mládeží či o sovětském rodinném právu. Studium procházela bez vážných problémů a studium ukončila v řádném čase (promoce 15.4.1932).

O několik let později (1932-1937) na stejné škole studující její budoucí kolega (někdy nadřízený, někdy podřízený) Jiří Hájek na studium na právnické fakultě vzpomínal. „*Já jsem měl na právech času dost, jakmile jsem poznal, že nemusím chodit na takové přednášky, kde se neříká nic víc, než stojí v učebnicích. Látku ke kolokviím bylo možné zvládnout celkem v krátké době, státnice byla až ve třetím semestru.*“³⁵ Je nepravděpodobné, že by se během tak krátké doby změnil obsah a struktura učiva. Jisté i koncem 20. let – při efektivně využitím studijním čase – tak studium práv poskytovalo poměrně velké množství času volného. Ten se

³¹ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s. 180

³² HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s.20

³³ V rozhovoru se Stephenem Deanem vzpomínala např. na překladatele Jiřího Žantovského, Vzpomínkový rozhovor Gertrudy Sekaninové-Čákrtové se Stephenem Deanem (80. léta).

³⁴ Na něj Jiří Hájek vzpomíná jako na jediného přednášejícího na fakultě, který jej několika svými výkladovými pasážemi o římském právu zaujal. HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s.20

³⁵ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 20

dal využít k mnoha dalším aktivitám. Finančně zajištění studenti (jako Gertruda) se tudíž mohli věnovat různým dalším aktivitám (sebevzdělávání, kulturní život, aj).³⁶ Angažmá v zájmových politických kroužcích, skupinách a i etablovaných stranách nebylo rozhodně ničím neobvyklým.³⁷ Mnozí ze studentů se vydaly právě touto cestou – politické aktivity. Přelom 20. a 30. let byla politicky (ale hospodářsky a společensky) neklidná doba, která plně vynesla na světlo různé sociální rozpory tehdejší společnosti. Dvojnásobně to na základě svých každodenních zkušeností reflektovali mladí lidé.³⁸

Co se týče profilování Getrudiny politické orientace a případných vlivů na ní nemáme pro dobu studia na fakultě mnoho informací. S ohledem na pozdější vývoj – který vyvrcholil vstupem do KSČ v roce 1932 – se však můžeme domnívat, že se během vysokoškolských let levicová orientace, jež započala ve středoškolském kamarádství a elánu německobrodských studentů, dále prohloubila a precizovala. Je jen stěží představitelné, že na tomto směřování mohlo mít podíl samotné studium práv či přístup a charisma učitelů, jejichž pojetí bylo velmi konzervativní a formalistické. Stopy lze spíše hledat, počínaje u spolužáků z fakulty a okruhu lidí, se kterými se Gertruda stýkala. Zmínili jsme, že již od gymnasiálních dob měla kontakt s levicově smýšlejícími studenty z Německého Brodu, z nichž někteří taktéž odešli na studia do Prahy. V Praze si pak během studijních a četných mimostudijních aktivit našla také mnoho přátel mezi svými vrstevníky, s nimiž ji pojily společné názory a životní preference. Jednalo se jak o spolužáky či jiné studenty, které znala například z koleje, tak i o mladé lidi, kteří nepatřili do vysokoškolského prostředí.

Vysokoškolské období života je důležité a určující pro rozvoj a charakter identity daného člověka, právě zde se podle tohoto názoru rozhodujícím způsobem formuje jeho osobnost a náhled, zde si také najde své celoživotní přátele. Během univerzitního studia se Gertruda zcela jednoznačně identifikovala s levicovým hnutím a pohledem, jehož přijetí zejména u mladých lidí vycházelo z konfrontací s tehdejší skutečností hospodářských a sociálních pnutí doby počínající velké hospodářské krize, se kterou se setkávali v každodenním životě, a která naléhavě vysvítala vnímavým studentům práv ve střetu s obrazem, který se jim podával na přednáškách či v učebnicích: *„trvajících a rostoucích nezaměstnanost, desítky nejen šestimístními číslicemi v novinách, ale konkrétně jednotlivými a mnohonásobně opakovanými výjevy na ulici, na periferii vagónových kolonií, setkáními s kamarády ještě ze vsi, nyní vrženými na dlažbu pražské ulice, zprávami o demonstracích a střelbě do lidí hnaných bídou proti četnickým kordonům – to vše nebylo lze vměstnat do schématu právního státu, jak se mi v mozku skládal z mozaiky slov přednášek a učebnic, ani do košatějšího, lidštějšího obrazu masarykovské demokracie...“*³⁹ V roce 1929 – přibližně v polovině studia fakultě – se stala členkou KOSTUFRY – komunistické studentské frakce⁴⁰,

³⁶ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 20-24

³⁷ Ibid. s.21.

³⁸ Ibid. s.20.

³⁹ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s.20-21.

⁴⁰ KOSTUFRA vznikla v roce 1922. *„Sdružovala studenty organizované v KSČ a organizačně byla podřízena KSČ. Úkolem KOSTUFRY bylo uskutečňovat na vysokých školách program KSČ. Zpočátku tvořily členové místní skupiny, v letech 1924-1929 se tvořily skupiny přímo na fakultách ve fakultních spolcích a kolejích. Organizace KOSTUFRY sehrály ve 30. letech významnou úlohu mezi studentstvem v bojích za zlepšení*

Rudé pomoci a Společnosti pro hospodářské a kulturní sblížení se SSSR.⁴¹ Významným indikátorem výrazné změny jejich životních náhledů je rovněž i fakt, že od třetího ročníku si přestala zapisovat do svého studijního indexu údaj o náboženské příslušnosti – informace o izraelském náboženství byla nahrazena spojením „bez vyznání“, kdy tak manifestovala svou novou identitu, jež v jejím případě vycházela z komunistického ateismu – přesvědčení, jehož programem bylo odhalovat v náboženství a náboženském chování projev zakrývání neutěšených sociálních vztahů.

Z poměrně široké palety levicových proudů kritických k prvorepublikovému systému se Gertruda identifikovala s proudem komunistickým. Vysvětlení pro taková směřování by asi bylo možné hledat u okruhu lidí, se kterými se stýkala. Byli to tak právě přátelé, kteří se patrně stali inspirací a nasměrovali Gertrudin zájem právě ke komunistům.⁴²

Jak sama uváděla, v KOSTUFŘE byla činná již od let 1929-30, tedy v době, kdy již probíhal proces bolševizace strany. Do strany samotné pak vstoupila o něco později – dva měsíce po vlastní promoci v červnu 1932. Je otázkou, jak se k bolševizačnímu procesu stavila v konkrétních politických názorech a postojích, avšak z těchto několika údajů se můžeme domnívat, že se procesu rozhodně nebránila. Poněkud více subtilnější otázkou by byla otázka jejich konkrétních politických názorů, řešení problémů a způsobů uvažování. Tehdy zvláště mladí komunisté totiž rádi v bolševickém duchu vystupovali jako obhájci jediné pravdy (marx-leninské), což bylo spojeno s určitou nechutí a nezpůsobností vnímat odlišné (byť levicové) argumenty.⁴³ Je proto otázkou nakolik Gertruda přejímala rigidní vzory a s nimi spojené pohledy na problémy v naznačeném způsobu nebo zda dokázala více či méně rozlišovat a zvažovat různé přístupy k porozumění společenským problémům doby v touze porozumět složité a vícerozměrné společenské skutečnosti? Bolševizaci strany se však rozhodně nebránila.

Roku 1932 vrcholila v Československu hospodářská krize, která zasáhla i německobrodskou soukenickou továrnu rodiny Stiassných.⁴⁴ Ačkoliv nám dnes nejsou známy všechny detaily – zejména zda továrna v této době zkrachovala či pouze omezila provoz – je jisté, že za této situace si Gertruda musela hledat práci. Již 26.dubna toho roku – tedy několik dní po promoci – nastoupila do advokátní kanceláře dr. Otakara Baštýře jako právní koncipientka. Jelikož zde nebyla příliš spokojená, zůstala na tomto místě pouhého půl roku – do 15.října 1932.⁴⁵ Při hledání nového místa se ukázalo výhodou její členství v KSČ – někdo ze strany jí poradil, aby se na možnost práce zeptala v advokátní kanceláři známého advokáta dr. Ivana Sekaniny, jenž byl znám svou činností v komunistickém hnutí, kde si kromě své organizátorské a redaktorské činnosti vysloužil pozornost zejména za ochotu a způsob jakým

sociálního postavení mladé inteligence, v bojích proti fašismu domácímu i zahraničnímu, za obranu republiky. Výrazná byla pomoc pokrokového studentstva v akcích solidarity s bojem španělského lidu proti fašismu.“ Inventář fondu, NA Praha. „Organizace mládeže 1918-39“ s.10.

⁴¹ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

⁴² PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s. 180.

⁴³ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.24.

⁴⁴ KAMP, Michal : Podnikatelské rodiny v Německém Brodě 1850-1950, diplomová práce, MU Brno 2009 s. 82

⁴⁵ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

vedl obhajoby mnoha členů a sympatizantů KSČ žalovanými a předvolanými k jednáním prvorepublikových soudů v souvislosti s jejich politickou činností.⁴⁶

Začátkem roku 1933 nastoupila Gertruda do Sekaninovy advokátní kanceláře jako koncipientka. Touto volbou se jí podařilo skloubit jak svůj profesní zájem tak i své zájmy a politické ambice. Sekaninova právní kancelář se věnovala poskytování právních služeb sekretariátu KSČ a zastupovala rovněž její členy a sympatizanty před různými soudy, kdy obžaloba souvisela s jejich politickými aktivitami (aktivistické akce, demonstrace, stávky, aj.).⁴⁷

Ivan Sekanina ale nebyl jen pouhý schopný a straně loajální advokát. Již ve 20. letech se souběžně se studiem práv stal významnou postavou studentského levicového hnutí, kde působil i později – v pozici koncipienta a pak samostatného advokáta – jako velmi neúnavný politický a kulturní organizátor a aktivista, k jehož silným stránkám patřila velmi solidní orientace ve společenskovedních otázkách a vzhled do marxistické teorie. Souběžně s rozvíjející se advokátní praxí působil Ivan Sekanina také jako politický a kulturní organizátor, podílející se na redakční činnosti levicových avantgardních časopisů.⁴⁸ V této souvislosti je nutno vyzvednout časopis *Avantgarda*, který založil v roce 1925 společně s Janem Švermou a Juliem Fučíkem a jehož „*dobový význam v dějinách čs. komunistického hnutí spočívá v tom, že se jednalo o jediný marxistický časopis určený mladé inteligenci, kolem něhož se seskupili významní autoři typu K. Biebla, V. Nezvala, K. Konrada, Z. Nejedlého, J. Hory, J. Fučíka, F.C.Weiskopfa, V. Bidla atd. Tiskl nejen verše, reportáže, kritické stati, polemiky, ale i teoretické studie ze sféry filozofie, historie, literární vědy, umění – v marxistickém duchu.*“⁴⁹

Ačkoliv Ivan Sekanina nebyl literátem, často promlouval do diskusí ohledně povahy umění a jeho vztahu k společenské skutečnosti a o možnostech její umělecké reflexe. Činil tak z pozice redaktora, organizačně-politického aktivisty a znalce marxistické teorie. Nežřídka také těmto diskusím udával směr. Zajímavý je v tomto směru jeho podíl na tzv. generační diskusi mezi spisovateli, která se rozvinula po V. sjezdu KSČ v roce 1929. Tehdy několik komunisticky orientovaných spisovatelů a spisovatelek vystoupilo proti zvolenému bolševickému křídlu KSČ. Tento manifest byl v zápětí následován svoláním jiné skupiny komunistických spisovatelů, kteří toto kritické vystoupení odsoudili. Polemická diskuse se následně přenesla na stránky uměleckých časopisů (zejména *Tvorby*, *DAVu*, *Odeonu* a dalších).⁵⁰

Zjednodušeně můžeme říci, že se zde jednalo o polemické debaty na téma, jakou povahu by mělo mít pokrokové levicové umění. Tyto polemiky nacházely svůj původ jak v již

⁴⁶ Soukromý archiv M.Čakrta, vzpomínkový rozhovor Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta); MAREK, Pavel: *Stručný nástin života a díla právníka, politika a kulturního pracovníka – bojovníka proti fašismu (ke 100 výročí narození)*, Nové Město na Moravě 2000.s. 32; PERNES, Jirí: *Komunistky s fanatismem v srdci*, Praha 2006, s. 182.

⁴⁷ MAREK, Pavel: *Stručný nástin života a díla právníka, politika a kulturního pracovníka – bojovníka proti fašismu (ke 100 výročí narození)*, Nové Město na Moravě 2000.s. 32

⁴⁸ *Ibid.*s. 24,25

⁴⁹ *Ibid.*s.24.

⁵⁰ *Ibid.*s. 24,25

zmíněných výsledcích V. sjezdu KSČ, tak v závěrech charkovského sjezdu sovětských spisovatelů z téhož roku, kde v atmosféře nastupující stalinské revoluce došlo k vypořádání strany s avantgardním uměním ve prospěch nově formulovaného stylu – socialistického realismu, který zde byl závazně prohlášen za jediné pokrokové umění.

Ačkoliv měly výsledky charkovského sjezdu pochopitelně primární dopad na sovětské prostředí – kde to znamenalo faktickou likvidaci zavržených směrů ve veřejném prostoru – jisté důsledky jeho závěry vyvolaly i v uměleckých levicových kruzích na „západě“, kde toto odsouzení avantgardy a surrealismu jako neemancipačního umění vyvolalo četné spory v levicových uměleckých kruzích. Časově tento proces navíc spadal v jedno s bolševizací evropských komunistických stran a procesem vymezování se proti alternativním levicovým proudům (zejm. trockismus nebo sociáldemokratismus). V důsledku společně obě tyto tendence přispěli koncem 20. let k rozkolu uvnitř levicových – zejména komunistických – proudů a stran v „buržoazních“ státech.

V případě Československa se tento proces manifestoval průběhem a výsledky V. sjezdu KSČ a polemikami mezi levicovými umělci o povaze pokrokového umění, které vyústily v odsouzení avantgardních směrů ze strany bolševického vedení KSČ a prohlášením socialistického realismu za jediné umění uznávané v komunistickém hnutí – což pak v důsledku znamenalo, že mnozí umělci zklamaně opustili řady KSČ. Diskuse mezi k levici se hlásícími autory však nadále pokračovaly, tentokrát získaly povahu polemik se surrealismem. V těchto diskusích se Ivan Sekanina z pozice marxistického teoretika svými příspěvky přihlásil k obhajobě socialistického realismu jako jediného pokrokového umění a tím se tak zcela zřetelně postavil za stalinský postoj k umění.⁵¹ Rovněž tak i v této oblasti tímto postojem manifestoval svůj příklon k hegemonizujícímu bolševickému proudu KSČ.

Na přelomu 20. a 30. let se Ivan Sekanina zřetelně připojil k novému vedení, s nímž jej navíc pojily i velmi blízké osobní kontakty. Svou činností podporoval bolševickou linii KSČ – politiku jejího vymezování vůči ostatním levicovým proudům – zejména tzv. sociálfašistům, jež bylo dále doprovázené obecně negativním vztahem k projektu československého státu (dokonce i za situace, že hypoteticky by takový stát stál na více levicových základech než dosud). Bolševická linie v komunistické straně se obracela od domácích k výhradně sovětským vzorům a inspiracím, což v důsledku znamenalo oslabení levicových sil v jejich možné kompetenci společně řešit hospodářskou a sociální krizi země a definitivní rozštěpení levicového bloku na zneprátelené frakce.

Ačkoliv byl Ivan Sekanina aktivní a významnou postavou na kulturním a ideologickém poli, těžiště jeho činnosti přeci jenom spočívalo v jeho advokátní praxi. I díky podpoře nového vedení KSČ v roce 1929 zaujal místo oficiálního právního zástupce KSČ a Rudého práva, kterým byl až do zákazu strany v roce 1938.⁵² Kromě desítek soudních procesů v Československu, kterých se jako obhájce zúčastnil, jej strana vyslala i k procesům s komunisty v zahraničí (Německo, Maďarsko či Rumunsko), kde rovněž vystupoval jako

⁵¹ MAREK, Pavel: Stručný nástin života a díla právníka, politika a kulturního pracovníka – bojovníka proti fašismu (ke 100 výročí narození), Nové Město na Moravě 2000.s.25.

⁵² PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s. 182.

obhájce či svými zkušenostmi pomáhal při vedení obhajoby domácím advokátům – v tomto směru je nejznámější jeho pomoc při úspěšném vedení obhajoby funkcionáře Kominterny a bulharského komunistického předáka Georgi Dimitrova před nacistickým soudem v Lipsku roku 1934.

V Sekaninově právní kanceláři práce Gertrudě vyhovovala. V rámci svého zaměstnání zde uplatňovala a dále rozvíjela své právnické dovednosti zcela v souladu se svojí politickou a lidskou orientací. To znamenalo, že v rámci agendy Sekaninovy kanceláře se zapojovala do různých případů spojených s porušováním či upíráním politických, občanských práv nebo svobod tisku a shromažďování, které čas od času prvorepublikový režim – zejména pak v dobách neklidu a zhoršené hospodářské situace – některým svým nespokojeným občanům (v případě kanceláře se jednalo zejména o komunisty či o jejich sympatizanty) snažil upřít.⁵³

Aktivity Sekaninovy kanceláře byly vedeny smyslem pro pomoc lidem vyloučeným systémem a snahou o přiznání jim upíraných – oficiálně sice deklarovaných – práv. Tento smysl pro spravedlnost – jenž se v jejich případech prostupoval s jejich levicovými ideály – však často v praxi narážel na zjevné nespravedlnosti a upírání práv, to i v oblastech, které jinak prvorepublikový právní řád ošetřoval. Tato praxe jim větší důvěry k soudobému právnímu systému rozhodně nedodávala.

Právníci s levicovým, komunistickým přesvědčením považovali právní systém první republiky za třídní a byli přesvědčeni, že má pouze přechodnou povahu⁵⁴. A i když měli různé představy o tom, jak bude spravedlivější právní uspořádání jednou vypadat, tj. jakou formou by měl být buržoazní právní systém vystřídán, shodovali se jednak na nutnosti jeho překonání radikálně jiným uspořádáním, jednak se zpravidla inspirovali současným systémem sovětským (již na fakultě napsala Gertruda studentskou práci o právech dítěte v SSSR) včetně jeho klíčové složky – stalinské ústavy z roku 1936. Inspirace to byli vzdálené a vágní, neboť realita skutečného sovětského života, jeho systému a fungování byla v předválečném Československu obestřena hradbou tajemství – SSSR v prvorepublikové společnosti vytvářel obraz velmi daleké a neznámé země, jež pro některé lidi (a nejen pro komunisty) měla punc eldoráda – vysněné země – pro jiné zas ztělesnění hrůzovlády, aniž by o ní cokoliv podrobnějšího věděli.⁵⁵ Myšlenkový svět komunistického hnutí v Československu tak byl mnohem více zakořeněn v dobových zápasech a vlastních zkušenostech bojů za občanská, sociální a politická práva neprivilegovaných občanů v prostředí mocenského uspořádání, jenž svým občanům tato některá práva upírala. Tato zkušenost boje za práva systémem vyloučených a diskriminovaných alespoň některé z nich na rozdíl od ostatních komunistů i do budoucna vybavila specifickým citem pro hájení práva vůči jejich porušování.⁵⁶

Souběžně se zaměstnáním v Sekaninově advokátní kanceláři se Gertruda věnovala i stranické práci. Pracovala ve stranických organizacích v tehdejší Praze VII. (Holešovice-

⁵³ KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsme se v této knize, Praha 1990, s.62

⁵⁴ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.37.

⁵⁵ KŘEŠŤAN, Jiří: KSC, Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz SSSR v prostředí české levicové inteligence (1925-1939),s. 84-109 in Bolševismus, komunismus a radikální socialismus II., Praha 2004. (84-109)

⁵⁶ Hypotéza, srov. KANTŮRKOVÁ, Eva: : Sešly jsme se v této knize, Praha 1990, s.62

Bubny) a XII.(Královské Vinohrady), kde se věnovala zejména práci mezi ženami – působila v těchto organizacích jako referentka žen – a rovněž jako referentka těchto organizací vysílaná pro I. kraj KSČ (Pražský kraj). Kromě toho se z popudu strany podílela i na činnosti dalších levicových občanských organizací, které vznikaly ve 30. letech jako odpověď na nové dobové problémy. Angažovala se např. v tzv. Šaldově komitétu pro pomoc německým emigrantům, v Lize pro lidská práva, v Levé frontě či ve Společnosti pro demokratické Španělsko a dalších.⁵⁷ V rámci činnosti v těchto organizacích byla i díky své solidní jazykové vybavenosti (mluvila plynule německy, francouzsky a anglicky) několikrát vyslána do zahraničí – v letech 1934 a 1936 Syndikátem ženské pracující inteligence na konferenci Mezinárodního komitétu žen v Paříži a v červenci 1936 z pověření Solidarity (zlegalizované organizaci dříve známé jako Rudá pomoc) jako pozorovatelka na proces s rumunskou komunistickou funkcionářkou a aktivistkou Anou Paukerovou⁵⁸ a dalšími jejími stranickými kolegy u soudu v Bukurešti (respektive v Craiově)

Společná práce sblížila Trudu s Ivanem Sekaninou tak, že se roku 1935 za Ivana provdala.⁵⁹ Stali se tak nerozlučnou dvojicí – nejen v manželství, ale i ve společné práci v advokátní kanceláři a komunistické straně. V té době se v obou případech proměnila řešená agenda – s tím, jak se v důsledku rozmachu evropského fašismu změnila politika komunistických stran k buržoazním demokratickým systémům a *vice versa* buržoazních stran ke komunistům. V důsledku kladného přijetí politiky tzv. lidové fronty ze strany

⁵⁷ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové; k těmto organizacím: BLODIG, Vojtěch: Československé politické strany a podpora německé emigrace ve třicátých letech in *Paginae hitoriae*, sborník SÚA v Praze 1998 s. 133-134.

⁵⁸ Ana Paukerová byla významnou funkcionářkou a představitelkou rumunské komunistické strany PCR. Byla agentkou Kominterny v Rumunsku. Zatčena byla roku 1935 rumunskou tajnou policií – Siguranța, jejíž agenti Paukerovou při zatýkání dvakrát postřelili do nohy – Paukerová tvrdila, že tomu tak bylo s úmyslem ji zavraždit. Kromě Paukerové byl proces veden s dalšími 18 aktivisty PCR. I díky výraznému a sebevědomému vystupování Paukerové směrem k obžalobě a státním prokurátorům, vystupováním, které mezi současníky nezřídka vyvolávalo pocity paralel s vystupováním Dimitrova u soudu v Lipsku, stala se hlavní postavou procesu, který byl tak podle ní i označován. Skupina kolem Paukerové byla obviněna z protistátní činnosti. Proces probíhal v červnu a červenci 1936 za mimořádných bezpečnostních opatření a domácí i mezinárodní pozornosti. Kvůli hrozcím nepokojům byla jednání soudu přesunuta z Bukurešti do Craiovy. Publikum v soudní síni se skládalo výhradně z členů bezpečnostních složek, tajné policie a příznivců fašistických milic sympatizujících s vládou. Proces byl jedním z výrazných momentů mohutné kampaně pravicové vlády od poloviny 30. let vedoucí ke zmírnění a kontrole fašizujících tendencí v tehdejší rumunské společnosti. Cestou nebylo řešení příčin hospodářské a sociální krize, která zmíněné tendence živila, nýbrž vystupňováním napětí a převzetí fašistické rétoriky a kurzu samotnou vládou – byť ne v tak radikální podobě. Proces s komunisty – z nichž mnozí byli židovského původu – se tak zdál dobrou manifestací této rozhodné vládní politiky. Kromě antikomunismu byl totiž snad ještě více součástí vládní agendy také antisemitismus, který vycházel vstříc velmi silnému lidovému antisemitismu, jenž navíc po léta příživovali extrémistické fašistické organizace. Soud vzbudil velkou pozornost i v zahraničí, kde byl často vnímán v pojmech demokratického protifašistického boje a práva nebýt diskriminován kvůli své rase, původu a přesvědčení. O významnosti procesu srovnatelného s tím z Lipska svědčí, že na straně obžalovaných vystupovalo 24 obhájců, z nichž sedm bylo ze zahraničí (kromě Gertrudy např. Isabelle Blum Gregoire – dcera Leona Bluma). Obhajobu vedl Lucretiu Patrașcanu, a po jeho soudním vykázaní Ion Gheorghe Maurer – tehdy funkcionář PCR a po II. světové válce vedoucí straničtí a státní představitel. Ana Paukerová nakonec od soudu odešla s desetiletým trestem. Vyšetřování a proces byl provázen brutalitou ze strany bezpečnostních orgánů k obžalovaným – častým mlácením i během procesu, kterého nebyly ušetřeny ani obžalované ženy. LEVY, Robert: *Ana Pauker: The rise and fall of a jewish communist*, Berkeley 2001.

⁵⁹ O vztahu Gertrudy a Ivana by více pověděla jejich korespondence. Tu však po Gertrudině smrti v roce 1986 z důvodu ochrany jejího soukromí její syn zničil.

komunistických stran (KSČ nevyjímaje) a politiky společné obrany buržoazních systémů proti hrozícímu fašistickému nebezpečí tak v této době ustoupily případy domácího stíhání komunistů a do popředí zájmu se dostala agenda spojená s obranou proti fašistickému nebezpečí – v rámci tohoto procesu se Gertruda podílela na činnosti zmíněného tzv. Šaldova komitétu pro pomoc německým emigrantům a také Svazu přátel demokratického Španělska, kde se v rámci jeho činnosti společně s Ivanem v květnu 1937 účastnila organizace Týdne solidarity s republikánským Španělskem.

Roku 1937 složila advokátské zkoušky a následujícího roku tak mohla být zapsána do seznamu advokátů. Nadále však pracovala v kanceláři společně se svým manželem. Prožila zde zejména pro českou společnost tolik dramatický rok 1938, lidmi obecně vnímaný v podobě směsi strachu z neisté budoucnosti, jež se v některých momentech mísila se sebevědomou euforií z možností podílet se na vývoji budoucích událostí, avšak nakonec s tragickým vyústěním doplněným neméně tragičtější dohrou v podobě plíživé konzervativně autoritativní reakce doby druhé republiky.⁶⁰ Sled momentů, situací a událostí, které ještě nadlouho českou společností rezonovaly a její členy traumatizovaly nemohly rozhodně minout ani k politickým a sociálním otázkám vnímavou Gertrudu.

Pomnichovské události ve znamení plíživé fašizace republiky s sebou přinesly i zákaz činnosti komunistické strany a komunistického tisku. Komunisté ve své činnosti přešli do ilegality, někteří z nich emigrovali (zejména do SSSR). Navzdory četným motivům, zejména Sekaninově exponovanosti v komunistickém hnutí, jeho veřejném angažmá jako komunistického právníka a aktivisty, jeho účast na lipském procesu s Dimitrovem, které všechny indikovaly, že nacisté budou mít eminentní zájem na Sekaninově eliminaci či dokonce likvidaci. Ivan Sekanina sám ani ilegální vedení KSČ o jeho emigraci neuvažovali. Pro emigraci přitom existoval ještě další důvod – Gertrudin židovský původ. Nakonec však navzdory situaci, kdy se zbytkové Československo nacházelo v nacistickém obležení. Gertruda s Ivanem zůstali.

Indicie se však naplnily hned den po obsazení zbytkového státu německými jednotkami. 16. března 1939 dopoledne byl před budovou pražského městského soudu Ivan Sekanina zatčen německým Gestapem. Nedlouho poté byl z Pankrácké věznice transportován do Berlína, kde se měl dočkat procesu před německým lidovým soudem (*Volksgericht*) za protifíšskou činnost. Během roku 1939 bylo Trudě nicméně umožněno německými orgány Ivana několikrát v berlínské věznici navštívit. Patrně z důvodu vypuknutí války se osnovaný proces nakonec nekonal – přesto nacistické orgány uvalily na Ivana ochrannou vazbu. Byl převezen do koncentračního tábora *Sachsenhausen – Oranienburg* nedaleko Berlína, kde se potkal s řadou dalších jemu dobře známých komunistických funkcionářů (Zápotocký, Dolanský). Bylo zde rovněž velké množství internovaných českých vysokoškolských studentů a mnoho dalších jiných „nepřátel říše“. Podle výpovědi spoluvězňů i zde Ivan zůstal věren svému přesvědčení a i zde se projevovaly jeho kvality tolik známé z dřívější doby – nyní dokonce v situaci bezprostřední hrozby fyzického násilí a likvidace: „*Zvláště Ivanu Sekaninovi jsme vděčili, že mezi námi německými antifašisty se rozvinula vzájemná*

⁶⁰ HÁJEK, Jiří Paměti: Praha 1997, s. 50-53.

*spolupráce, která se stala později základnou stále se prohlubujícího a stále vzrůstajícího hnutí odporu...*⁶¹. Navzdory této bezprostřední hrozbě fyzické likvidace se Ivan podílel na organizaci různých aktivit, které měly vězně povzbudit a dodat jim pevnost a sílu v jejich nelehkém osudu (podobně se chovala později v Terezíně i Gertruda) „*Sekanina po večerech na barácích organizoval besedy o mezinárodní situaci a spoluvězně přesvědčoval o nevyhnutelnosti porážky fašismu. Snažil se kolem sebe šířit v mezích možností optimismus a povzbuzoval ty, kteří klesali na mysli. S Antonínem Zápotockým a Jaromírem Dolanským se zvláště zaměřovali na vězněné studenty a na pomoc Polákům. Z jeho iniciativy probíhaly v táboře sběry potravin a peněz pro ty druhy, kteří nově přicházeli nebo peníze neměli. Předpokladem pro působení v tomto směru bylo jeho zaměstnání v písařně. Jednalo se přirozeně o činnost riskantní, která ho nakonec stála život.*“⁶²

V oficiální zprávě se Ivanova smrt datuje 21.květnem.1940 a jako příčina úmrtí se uvádí sebevražda, čemuž však odporují tvrzení spoluvězňů a i vlastní Ivanova slova o tom, že nikdy sebevraždu nespáchá. Podle zpráv spoluvězňů zemřel Ivan Sekanina na následky krutého týrání, kterému byl vystaven ze strany velitele trestního oddílu Kampa, do kterého byl zařazen na základě údajného provinění při výkonu svého povolání v táborové písařně.⁶³

Přes tyto zvraty, Gertruda po Ivanově zatčení nadále pokračovala v advokacii – nyní už tedy ve vlastní praxi. Ivanovo zatčení bylo ale pouhým začátkem změn a s nimi spojených útrap. Kvůli nařízení protektorátní vlády o právním postavení Židů ve veřejném životě z dubna 1940 nesměla svou advokátní praxi již dále vykonávat. V pozdním jaře 1940 byla na základě této normy zbavena možnosti výkonu svého povolání. Navíc v této době přišla zpráva o úmrtí manžela Ivana v Sachsenhausenu – kam se nakonec musela Gertruda v souvislosti s Ivanovou smrtí (patrně z důvodu jeho identifikace) vypravit.⁶⁴ Nezahálelo ani Gestapo, které krátce po Ivanově smrti vykonalo domovní prohlídku v jejím pražském bytě, zatčena však nebyla.⁶⁵

Pro Gertrudu to byly skutečně významné životní zlomy – ztráta manžela, ztráta možnosti vykonávat povolání. I přes nemožnost veřejně politicky působit zůstala v „pracovním“ kontaktu s některými bývalými členy strany – např. Václavem Sinkulem a dr. Zbyňkem Tauchmanem (I. ilegální vedení KSČ kontakt ve věcech týkající se stranického tisku a školení, rovněž i Ivanův případ) či ing. Jarmilou Taussigovou (ve věci majetku strany).⁶⁶ Tito zmínění funkcionáři se podíleli na ilegální činnosti KSČ a posléze z tohoto důvodu byli Gestapem během roku 1941 zatčeni a uvězněni.⁶⁷ I díky osobní skromnosti – Gertrudina významného osobního rysu – se z jejich pozdějších osobních dokumentů (osobní

⁶¹ MAREK, Pavel: Stručný nástin života a díla právníka, politika a kulturního pracovníka – bojovníka proti fašismu (ke 100 výročí narození), Nové Město na Moravě 2000.s 40

⁶² Ibid.s. 40

⁶³ Ibid..s. 40

⁶⁴ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové, životopis

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid

⁶⁷ KOL. AUTORŮ: IES, Praha 1982, s.273 heslo Václav Sinkule

životopisy, kádrové dokumenty) jen těžko můžeme dozvědět, v jaké míře se odbojových aktivit účastnila. Jisté však je, že se jí i tentokrát vlna zatýkání vyhnula.

Právě levicové – komunistické – přesvědčení s utopickým nábojem, které s sebou přinášelo jistou dávku jistoty a pevnosti navzdory kritickým a nepříznivým životním situacím a zlomům, pomáhalo Trudě při překonávání těchto situací a událostí pomoci – zejména při vědomí jejich zakotvenosti v širším horizontu globálních změn a při naději, že mohou vést za společného úsilí směrem k lepšímu a spravedlivějšímu světu.⁶⁸ To stejné společné úsilí, se kterým se osobně identifikovala a na kterém se sama zejména ve druhé polovině 30. let také podílela. Takový náhled spojený s ohlednutím za prožitou historií dodával jednotlivým událostem širší smysl a pomáhal se vyrovnávat s různými neočekávanými situacemi.

Cesta k levicovým hodnotám nevedla u Gertrudy skrze její třídní původ a sociální podmínky, ve kterých vyrůstala – pocházela z rodiny majitelů továrny. Motivy musíme hledat mimo sféru materiálních vztahů – v kulturní oblasti. Zde je jistě zajímavý židovský původ Gertrudiny rodiny, který jistě v procesu výchovy v rodině mohl „korigovat“ obvyklé trajektorie (v buržoazním životním stylu – kariéry) spojované s buržoazním rodinným zázemím. Nehledě totiž na konkrétní majetkové okolnosti a poměry jednotlivců a rodin, byli Židé jako celek v intencích dobových společenských stereotypů vnímání jako do jisté míry cizorodý prvek. Nejen chudí lidé židovského původu, ale i bohatí byli konfrontováni v některých situacích a případech se sociálním vyloučením a stigmatizací ze strany většinové společnosti. Židovský původ proto v jistých situacích a momentech mohl zcela jistě vyvolávat pocity vyloučení, to mohlo Gertrudu sblížovat s ostatními společensky nerovnými a vyloučenými.

Svou roli v nabourávání dobových měšťanských stereotypů sehrálo i netradiční uspořádání rodinných rolí. Při dlouhodobé absenci otce rodiny doma a později i jeho ztrátě se zvýraznila role matky, která zároveň převzala i řízení podniku. Gertrudina matka Alžběta – tato silná ženská osobnost – také nebyla ve své době rozhodně tradičním elementem. V mnohém její osobnost a výchova Gertrudu ovlivnila.⁶⁹

K levicovému myšlení a náhledům se dostala prostřednictvím procesů vzdělávání, výchovy a kontaktů s vrstevníky. Výsledky těchto kognitivních a afektivních procesů – které si z nich Gertruda odnesla – pak konfrontovala se společností a různými společenskými jevy, tak jak s nimi ve svém životě přicházela do kontaktu. Reflexe společenských jevů v mysli mladé studentky dodávala levicovým pohledům na závažnosti a opodstatněnosti. Významnou roli v upevnování jejího k levici tíhnoucího postoje (a vyplývající potřeby angažovat se) hráli její přátelé, kamarádi, vůbec prostředí, ve kterém se v době svých gymnaziálních studií pohybovala (levicově smýšlející studenti částečně z dělnických rodin). O silném vlivu

⁶⁸ Soukromý archiv M. Čákrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čákrtové se Stephenem Deanem (80. léta)

⁶⁹ Osobnost Alžběty v mnohém Gertrudu velmi ovlivnila a zcela jistě jí i na nevědomé rovině poskytovala model jakým způsobem se vyrovnávat se životními situacemi a jak jednat – model silné ženy, která se pohybuje v prostorech, jenž současníci ženám obvykle zapovíдали. Alžběta jako podnikatelka, Gertruda jako politička a aktivistka.

německobrodského levicového milieu svědčí i to, že rovněž oba její mladší bratři – Josef a Petr – se stali aktivními členy KSČ.⁷⁰

Během studia na vysoké škole své názory upevnila a rozvinula – pohybovala se v pražské komunitě levicově orientovaných studentů, účastnila se činnosti levicových spolků. Jednalo se o komunistické spolky – za tím je třeba hledat okruh lidí, se kterým se přátelila. Od té doby se již cele pohybovala v levicovém myšlení a kulturním prostoru, který ji obklopoval ještě více po vstupu do strany. I díky kontaktům, které pohyb tam přinášel, získala koncipientskou práci u Ivana Sekaniny. Její názory byly v té době dány samozřejmě jak stranickou linií (více či méně stalinskou), tak čerpaly z obecného intuitivního korpusu humanitního myšlení první republiky (Masaryk). Tyto myšlenky byly ale neustále dotvářeny a precizovány pod vlivem aktuálních událostí, společenského dění – víra a ideály však zůstávaly. Mladá generace předválečných komunistů byla ve svém politickém charakteru idealistická a upřímně zapálená pro ideály socialismu a komunismu, jenž podle nich měly nahradit nevyhovující, permanentní společenské krize a lidské strádání přinášející, současnou republiku novou společností – společností, která bude usilovat o zmírnění takového strádání a krizí.

⁷⁰ To vrhá zajímavé světlo na celou rodinu a její „buržoaznost“ a možná dokonce i na výkony továrny a od toho odvislou finanční situaci rodiny ve 30. letech. Oba bratři byli v KSČ. Gertruda byla jediná ze sourozenců, která studovala na univerzitě. Starší z bratrů Josef se vyučil knihkupcem, mladší Petr radiomechanikem. Sestra Magdalena zemřela mladá v roce 1935 – na následky celoživotní choroby.

3. Válka

„Terezín to je jako stanice, kde každý hloupý, malý, velký, chytrý, chudý, bohatý, každý, všichni, my všichni jsme obohaceni o velkou životní zkušenost, všichni jsem nahlédli do tváře hladovému strachu a pro budoucí život i pro naše potomstvo je dobré poznat trochu bolesti, vykolejit na čas z blahobytu, poznat jinou z barevných tváří života – to je myslím jednou důležité, jedna z nutností pro náš budoucí lepší život.“⁷¹

„Odloučení od domova, stálý pocit nejistoty, tento pocit byl sice překryt aktuálními událostmi, ale vždy zůstával průvodním jevem života v Terezíně“⁷²

Ivanova smrt a ztráta možnosti vykonávat své povolání kvůli svému původu byly pouhým začátkem útrap spojených se změněnou politickou situací v důsledku nacistické okupace. Po vydání zmíněného vládního nařízení z jara 1940 o zákazu výkonu řady povolání ze strany osob židovského původu byla původní Sekaninova právní kancelář (v té době tedy vedena Gertrudou) během podzimu toho roku definitivně zlikvidována. V této době proto absolvovala kurs péče o děti. Práci nakonec našla jako dětská vychovatelka v útulcích pro opuštěné děti v Praze (na Praze I. Praze XII.), kterou vykonávala celé dva následující roky.

Nacistická perzekuce nicméně nadále pokračovala a zasahovala stále víc a víc osob, aby měnila jejich životní osudy. Na podzim 1942 byla Gertruda již poslední z rodiny, která zůstala na svobodě. Nejbližší příbuzní – maminka a bratr Josef (Pepek) – žili v té době již v terezínském ghettu. Mladší z bratrů – Petr – byl kvůli ilegální komunistické činnosti Gestapem zatčen a uvězněn již na podzim 1940.

Ani Gertruda se nakonec transportu nevyhnula. V říjnu 1942 následovala své nejbližší do terezínského ghetta. Vlastní příjezd do ghetta byl pro ni silným zážitkem, jež v jejích vzpomínkách i po letech „rezonoval“ v podobě silného vizuálního zážitku – „cesta z nádražička, siluety hor vulkanického původu, prázdné ulice města, obličeje mnoha podivně

⁷¹ Archiv Židovského muzea Praha, BONACO č. 3/1944

⁷² Soukromý archiv M. Čákrta, zvukový záznam rozhovoru Gertrudy Sekaninové se Stephenem Deanem (80. léta 20. stol)

*se tvářících lidí za okny domů.....lidem totiž během příjezdu nového transportu bylo nařízeno zůstat v domech*⁷³ V terezínském ghettu pak strávila dva roky – do podzimu 1944.

Do života v terezínském ghettu byla zařazena jako tzv. *betrojerka* (z něm. *betreuen*) – opatrovnice dětí. Toto zařazení bylo terezínskou židovskou správou chápáno jako plnohodnotné zaměstnání, Gertruda tedy nemusela chodit do jiné práce, její náplní zde bylo starat se o děti a mládež. Zpočátku po nějaký čas pracovala jako opatrovnice u menších dětí (domov L417). Většinu doby, kterou v Terezíně strávila, však měla na starosti skupinu děvčat jednoho z pokojů terezínského domova pro mládež L 414. Jednalo se o skupinu čítající kolem 20 děvčat ve věku kolem 16 – 17 let, která pocházela ze smíšených – židovských jen částečně – rodin z Protektorátu a v Terezíně byla bez svých rodičů. Židovská správa si uvědomila, že děvčata zde budou bez rodičů, proto nechala zřídit právě takové domovy. Děvčata zde společně obývala jednu místnost se dvěma okny (v místním žargonu tzv. *Heim*), která byla navíc průchozím pokojem do dalších částí budovy, kde byly ubytovány další podobné kolektivy mládeže – *heimy*. Ten jejich se jmenoval Heim XI.

Vyučování bylo vyjma mladších dětí v Terezíně zakázáno. Starší děti a mládež tak chodili do práce. Vykonávali různé práce v rámci ghetta. V případě dívek z Heimy XI. se jednalo o práci v kuchyních a vývařovnách, v kancelářích, v lékařských ordinacích či v zahradách a na polích. Odpoledne, po práci, a večer pak dívky trávili svůj volný čas společně s Gertrudou v jejich *heimu*.

Během dne, když byly dívky v práci, si Gertruda připravovala program na odpoledne a večer. Pokud nesháněla různé knížky či jinou literaturu, tak se zdržovala právě v *heimu*, kde připravovala program – byl tady dostatek klidu, zůstávali zde jen nemocné dívky, které nemohli jít toho dne do práce.

Oficiálně bylo náplní práce *betrojerky* dohlížet na klid a pořádek v *heimu*. Tato povinnost byla ve směru k terezínské židovské správě ta nejdůležitější – pro nacistické orgány jako jejich hlavní nadřízenou autoritu bylo totiž velmi žádoucí udržet pořádek a klid v co největší míře bez nasazení vlastních lidských sil. Jako *betrojerka* neměla Gertruda ke správě celého domu, ve které se její *heim* nacházel, přílišných povinností. Jedinou kontrolní aktivitou, kterou vedení domu v domovech provádělo, byly občasné kontroly pořádku v pokoji, který hodnotila a bodovala.⁷⁴

V Gertrudině případě se však povinnosti *betrojerky* nevyčerpaly tímto minimálním nárokem na klid a pořádek. Tyto veličiny zde chápala v jejich zakotvenosti ve zdravém, lidském a empatickém prostředí, kdy toto pojetí ostře kontrastovalo s obvyklým pojetím zejména v chlapeckých domovech ghetta, kde vládl velmi přísný režim.⁷⁵ Jejím cílem bylo naopak vytvořit takové prostředí, ve kterém by měly dívky pocít, „že tam někdo je, s kým se mohou poradit o svých problémech“⁷⁶ – zejména osobních, jež se týkaly problémů více méně spojených s aktuálními politickými událostmi (např. otázky nejasné životní perspektivy a

⁷³ Soukromý archiv M.Čákrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čákrtové se Stephenem Deanem (80. léta)

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Ibid.

budoucnosti dívek) či pochopitelně i různých trablí spojených s dospíváním (první lásky), jež však byly poznamenány podmínkami ghetta. Svůj vztah k děvčatům sama Truda charakterizovala jako přátelský, s děvčaty si navzájem tykali a oslovovali se křestními jmény, děvčata ji brala jako svoji starší zkušenější kamarádku.

Motiv utvářet a kultivovat společné empatické pouto mezi obyvatelkami heimu XI. lemoval pak veškeré aktivity a činnosti, které Gertruda s děvčaty v domově podnikali. Právě tato atmosféra vzájemnosti a solidarity měla překonat často velmi smutné a depresivní každodenní zkušenosti z terezínského života. Těmto negativním „vpádům“ z okolního světa se mělo čelit řadou kulturních a vzdělávacích aktivit, jež v atmosféře společné solidarity měly podpořit a upevnit charakter děvčat a přispět tak k jejich výchově. Jednou z takových bylo třeba pořádání přednášek, kdy i několikrát do měsíce byl pozván k přednášce do domova nějaký fundovaný host – v Terezíně nebyla o takové osobnosti nouze. Témata byla různá – kultura, literatura, zeměpisná témata, aj. Tyto přednášky si dívky z domova velmi oblíbily, během přednášek si dělaly i poznámky. Nebylo také neobvyklé, že si po skončení přednášky na přednášejícím vyžádaly ještě kontrolní otázky vztahující se k přednášenému tématu. Velmi časté byly i společné večery, které se trávily neformálními debatami mezi děvčaty na určitá témata. Náročnou a dlouhodobou aktivitou byla příprava a vydávání vlastního časopisu, jenž dívčí kolektiv heimu pod vedením betrojerky Trudy připravoval a vydával od začátku roku 1944.⁷⁷

Tvorba časopisů byla mezi dětmi a mládeží v terezínském ghettu poměrně častou aktivitou. Asi úplně nejznámějším byl v Terezíně časopis *VEDEM*, jenž vydával chlapecký kolektiv a na jehož tvorbě se podílel také Gertrudin bratr Josef (Pepek) Stiassny. V tomto kontextu tedy tento nápad nebyl i podle vlastních Gertrudiných slov nikterak originální. Nicméně o jisté výjimečnosti časopisu svědčí, že časopis – se záhadným názvem *BONACO* – byl nakonec jediným terezínským časopisem, který vznikl v dívčích kolektivech.

Děvčata sama na stránkách časopisu prezentovala to, co pro ně společný časopis znamená – chápali jej jako prostředek vlastní společné výchovy „24 vzdělaných dívek tvořících spolu pevný kolektiv“.⁷⁸ Jak bylo naznačeno, byla to Gertruda, jíž napadlo vydávat časopis.⁷⁹ Od časopisu si slibovala, že hodně při výchově děvčat pomůže. Ke vzdělávací a kulturní aktivitám tak přibyla do jisté míry aktivita, jež je do jisté míry zastřešovala a dávala jim viditelnou formu. Navíc se kolem časopisu vytvořila řada dalších nových aktivit. Práce na časopisu – kreativní činnost s hmatatelným výsledkem v podobě výtisku časopisu – měla pomoci dívkám nenechat se překonat okolní situací a díky kreativní práci na společném díle ještě více posílit pocit společné vzájemnosti.

Na časopisu dívky pracovali vždy odpoledne a večer po návratu z práce. K tomu bylo samozřejmě zapotřebí psacího stroje a papíru, které oboje nebylo v terezínských podmínkách

⁷⁷ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta)

⁷⁸ Archiv židovského muzea Praha, *BONACO* č.1/1944

⁷⁹ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta)

jednoduché získat. Nakonec se ale vše podařilo „zorganizovat“ – což ve zdejších podmínkách znamenalo, že se potřebné věci podařilo prostě sehnat – samozřejmě ilegálně – v tomto případě za pomoci mládenců některých dívek z domova, kterým se tyto věci podařilo sehnat na svých pracovištích. Každé číslo bylo vyrobeno pouze v jednom originálním kuse a dívky si jej mezi sebou půjčovali. Přečíst si jej zde mohli i návštěvníci a hosté domova. Z důvodů vzácnosti (pouhý jediný výtisk) a také bezpečnosti se časopis mimo heim nepůjčoval – výroba a šíření podobných tiskovin v Terezíně byla přísně zakázána. Avšak v případě domovů dětí a mládeže nebyla tato pravidla tak striktně vymáhána – Němci se o toto prostředí příliš nezajímali, nebezpečí proto nebylo zde tak velké.

Pod záhadným názvem BONACO se skrývá velmi výmluvné terezínské sousloví „*bordel na kolečkách*“.⁸⁰ Vztahovala se k obrazu všeobecného chaosu, jenž byl v každodenní zkušenosti života v Terezíně v myslích zdejších obyvatel neustále vyvoláván. Obraz neuspořádaného, chaotického a z hlediska normálního života absurdního dění v němž přesto byl jakýsi řád zabudován – i přes zdání chaosu tento systém, sice těžkopádně, ale nenápadně fungoval, neboť měl přece *kolečka*..., o kterých pohled na příjíždějících a odjíždějících transporty dalších a dalších lidí obyvatele ghetta neustále přesvědčoval. Kromě motivu reflektovat terezínský život plný absurdních situací se ve volbě tohoto názvu ohlašuje také moment odlehčení a nadsázky.⁸¹ Na rozdíl od planého moralizování bylo právě ironizující naladění v tomto absurdním panoptiku daleko produktivnější – pomáhalo dodávat tolik potřebnou naději.

V době vydávání časopisu v první polovině roku 1944 bylo navíc k optimistickým očekáváním více důvodů a opodstatnění. I v heimu XI. se vědělo o tom, jak se vyvíjí válečná situace. Mezi obyvateli ghetta se šířili „septandy“, hodně se vědělo od mužů, kteří chodili do práce mimo ghetto. Truda také vzpomínala, že jeden známý chlapec si ve své malé tajné dílničce sestrojil rádio, které se mu podařilo utajit. Kromě těchto zdrojů se dalo mnoho dozvědět i z oficiálních novin a zpráv o aktuálním stavu fronty a udělat si odpovídající představu.

Celé vydání časopisu vytvářela děvčata z domova. Časopis se sestával z jejich příspěvků, Truda děvčatům při jeho přípravě pomáhala, sama do něj ale nepřispívala. Časopis vycházel jako měsíčník a v ideálním případě měl mít 24 příspěvků – od každé z děvčat jeden. V úvodníku ke třetímu číslu časopisu se můžeme dočíst o cílech, které si samy dívky stanovily: „*Čím má být náš časopis? Jeho úkol je dvojitý; zrcadlit věrně zážitky, názory, úvahy, zkušenosti každé z nás. V tom směru má být okruh přispěvatelů a obsah časopisu co nejširší, nesouměrně široký – přály bych si, aby každé číslo obsahovalo třeba plně dvacet čtyři příspěvky. /.../ Zde*

⁸⁰ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta)

⁸¹ Na zmíněné absurdity vzpomínala Gertruda takto: „*Abstraktní umění se stávalo v Terezíně realitou – život byl zde plný nesmyslných, absurdních věcí. Například lidé bydleli v bývalých obchodech, bylo absurdní například vidět na výlohách starý nápis „čerstvé maso“ a ve výlohách obyvatele, jenž tam bydleli. Podobně absurdní byl pohled na pohřební vozy shromážděné zde z protektorátních židovských obcí. Na Terezínských ulicích byli používány pro přepravu běžných věcí, třeba chleba a netahali je zde koně, ale lidi.*“ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta)

chceme nalézt za vyslovenou myšlenkou, zkušenosti, návrhem, plánem, kritikou – mladou dívku, lhostejno kterého jména, žijící v Terezíně roku 1944./.../ Druhým posláním je vydávání beletrie: „pokus o beletrii však musí být posuzován dle měřítká přísnějšího, v první řadě v zájmu autora, stejně však ve prospěch čtenářů. /.../ Po radostném rozběhu Bonaca, k němuž se po původním váhání přidala již téměř všechna děvčata ve správném poznání, že jde o jejich vlastní list, musíme nyní jednak na večerních schůzkách i na stránkách časopisu debatovati o tom, jak má vypadat písemný projev, aby byl skutečně dobrý. Pište hodně do obou částí časopisu, to znamená myslíte hodně, žijte do hloubky – a oblékejte svým myšlenkám, představám, obrazům šaty, zářící všemi barvami fantazie a novotou, ale skvěle střížené myšlenkou a bezvadně ušité poctivou prací.“⁸² Nutno dodat, že příspěvky byly nakonec spíše z té první kategorie – zaznamenané prožitky a reflexe ze života jak v heimu – potažmo v celém ghettu –, tak neméně často i z jejich života v době před nacistickou perzekucí. Kromě těchto dvou, řekněme literárních útvarů, se na stránkách časopisu objevila také poezie nebo „naukové relace“ z různých vědních oborů. Děvčata nezapomněla ani na tradiční formáty spojené s dětskými časopisy – rébusy, kvízy a křížovky. Prostor zde našel také humor a vtip, často i v obrazové zkratce. Časopis byl hojně doprovázen různými obrázky a kresbami – „vycházel“ kolorovaný, děvčata používala při jeho tvorbě barvy.

Výchovnou aktivitou spojenou s časopisem bylo založení společného fondu, do kterého děvčata ukládala něco ze svých osobních věcí – jednalo se zejména o věci, které děvčata čas od času dostávala od svých rodin z domova v balících. Ve fondu se shromažďovaly potraviny, oděvy či hračky, aj. Činnost fondu se pak pravidelně vykazovala na stránkách časopisu: „Zanikl náš fond?/.../ Vidíme často, že dívka, která nemůže dát příspěvek velký, nechce dát malý, protože se zdá příliš nepatrným. A to je právě chyba. Podstata a síla podobných zařízení je zrovna v tom, že společným skládáním malých, ale četných dílů vzniká věc vydatná, která něco znamená. Mysli na to, že t v o j e kostka cukru se sejde ve fondu s řadou jiných také jednotlivě daných, které d o h r o m a d y budou jednoho dne vydány jako pěkný balíček. Dobře víme, že každá nabízí ze svého své přítelkyni, kamarádce – ale fondu jde o něco víc Zde nedarujeme, ale tak trošičku budujeme. Učíme se myslet dopředu a na neurčitěho příjemce a na vzrůstu malých příspěvků v jeden velký poznáváme v malém sílu všech společných akcí. Přispívejme rády a bez ostychu do fondu a pravidelně – nějakou hezkou srdečnou formou – z něho vydávejme. Budeme vykazovat v časopise činnost fondu. Ať se stane malým hmatatelným důkazem dobrého kamarádství...“ O číslo později se pak dozvídáme: „Náš fond přestal bát prázdným heslem. Velká hnědá krabice se plní, vyprazdňuje a naplňuje znovu. Byly vypraveny čtyři balíčky do nemocnice a jeden na uvítanou rekonvalescence. Nečekáme ovšem na nemoc, aby fond způsobil radost – vydaly jsem už první balíček zdravé dívce místo balíčku z domova.“⁸³

Nevíme, do jaké míry byl nápad na založení fondu spontánní reakcí děvčat. Jelikož Gertruda sama později vzpomínala, že „k tomu dívky nemusela nikterak přemlouvat“⁸⁴, snad

⁸² Archiv Židovského muzea Praha, BONACO č.3/1944

⁸³ Ibid. .3/1944

⁸⁴ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta)

byla idea fondu jejím nápadem. Nicméně, v místech jako Terezín – prostorech vytržených z konvenčních společenských vztahů a vystavené institucionalizovanému chaosu a zjevné bezcitnosti – se ukazovalo, že společná solidarita je cestou, jak se s nastalou situací vyrovnat. Na základě konkrétních situací a zkušeností krystalizovala figura solidarity v myslích obyvatel spontánně – čímž také nevědomky dláždila a vymezovala mantinely politickému porozumění. Ohledně konkrétních politických názorů děvčat z heimu samotná Gertruda vzpomínala, že všichni společně doufali, že nacismus nemůže vyhrát. Podle ní byly dívky uvědomělé již z předválečné republiky a „o světě něco věděly“.⁸⁵ Žily v představě, že se poměry obrátí a že bude obnovena republika s vyloučením těch, kteří republiku rozvrátili. Na konkrétní politickou činnost nebyl jinak v domově prostor. Ani mimo heim, přestože v Terezíně bylo hodně komunistů a nemálo z nich Gertruda znala z předválečných dob, nebylo na takovou činnost mnoho prostoru a času. „Ano, opakovali jsme si některé věci z teorie, některé otázky, ale nebylo na to mnoho času, vždy to bylo přerušeno nějakým transportem.“⁸⁶

Časopis se půjčoval jen v rámci pokoje – jeho účel směřoval sem, do dívčího kolektivu. Z jeho stránek je patrné, že sloužil jako médium artikulace pocitu společné solidarity dívek.⁸⁷ Na jeho stránkách se manifestovala hrdost na vybudovaný kolektiv, jemuž je vlastní vysoká míra kultury a kterému mu o rozvoj svých možností – kolektiv, který se neustále vzdělává, zlepšuje a své členy vychovává a který navzdory nepříznivým okolním podmínkám vytváří pro 24 dívek domov: „*Ve volném čase čteme opakujeme nebo cvičíme cizí jazyky. Chceme si připravit samy různé referáty, které zde případně uveřejníme, nebo zkritizujeme. Také tento časopis má být prostředkem, kterým chceme vychovávat 24 vzdělaných dívek tvořících spolu pevný kolektiv – domov č. XI.*“⁸⁸

Jelikož dívky z domova pocházely ze smíšených manželství, tak většina z nich zůstala v Terezíně až do osvobození (nebyly tedy zařazeny do transportů). Všechna děvčata – až na dvě úplné židovky – válku přežila a podařilo se jim vrátit domů.⁸⁹ Po válce se se svojí betrojerkou setkávaly a s několika z nich zůstala Gertruda v kontaktu i dlouho poté. Výtisky časopisu se dívkám podařilo v Terezíně uchovat před zničením a po válce je pak Gertrudě předaly. Zkušenosti z heimu XI dívky nepochybně ovlivnily v jejich poválečném životě. Prostředí terezínského domova, jak o něm víme ze stránek časopisu a z Gertrudinych vyprávění, bylo prodchnuto atmosférou společné solidarity a zkušenosti kolektivity. Tyto figury nabyly zde vysoké hodnoty na každodenní předpolitické úrovni bez většího kontaktu

⁸⁵ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta).

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ „*Co děláme? Zpíváme v různých sborech, chodíme časné ráno cvičit, opakujeme literaturu, máme hodiny angličtiny, francouzštiny a němčiny. Některé z nás se učí i v kroužcích mimo heim. Chodíme na cyklus prof. Zwickera o práci, na Schwarzkopfovy dějiny umění a na jiné přednášky. Jednou týdně nám vykládá Zdeněk Jelínek, jak číst a chápat moderní poesii. Co chystáme? Scény ze Shakespearových her, které přečteme s rozdělenými úlohami. Večer Boženy Němcové, který nám doplní její obraz, přinesený z dětství a ze školy. Večer o Číně, ne kterém si přečteme některé krásné básně a povíme si něco o této zajímavé zemi a jejich obyvatelích.*“ Archiv židovského muzea Praha, BONACO č.6/1944.

⁸⁸ Archiv židovského muzea Praha, BONACO č.6/1944

⁸⁹ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkový rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta).

s nějakou konkrétnější ideologií. Kořeny kolektivistického ducha poválečné doby musíme vedle jiných zdrojů hledat rovněž zde – ve zkušenosti lidí, kteří prošli a zažili prostory represe nacistického režimu, které zde nechaly vzniknout atmosféře spontánní solidarity.

Výrazným rysem uvažování, asi nejen děvčat z heimu XI., byla v Terezíně výrazná orientace myšlení jeho obyvatel na budoucnost. Truda vzpomínala, že téma budoucnosti, tedy různých vizí a perspektiv budoucnosti s děvčaty velmi často probírala. Podobné rozmluvy velmi často končily vytouženou figurou myšlenkového obrazu na téma, ve kterém se ohlašovala nevyčerpatelná touha po svobodě: „*kterým východem bys chtěla opustit Terezín?*“⁹⁰, ptala se děvčata často svojí bistrojerkou v očekávání odpovědi od staršího a zkušenějšího člověka – odpovědi, jež by všem společně dodala naději, že takový konec utrpení je možný – zvláště, když je jím artikulován jako představitelný a myslitelný. Cestu ven z Terezína a jeho opuštění si žádá z dívek rozhodně nespojovala s něčím ještě horším než byl mohl být Terezín. Bylo ironií osudu, že na rozdíl od většiny děvčat, které zůstaly v Terezíně až do osvobození, odešla Truda (jako úplná židovka) na podzim 1944 z Terezína – to nikoli za vytouženou svobodou, ale transportem do Osvětimi.⁹¹

V říjnu 1944 odjela spolu s jedinými dvěma židovskými dívkami z heimu XI. (měli obě židovské rodiče) s transportem mnoha dalších lidí z terezínského ghetta do Osvětimi. Po příjezdu do tohoto tábora prošla památnou selekcí na rampě, která se nacházela na konci železniční odbočky vedoucí do lágru. Díky produktivnímu věku a fyzické síle byla zařazena do skupiny práce schopných lidí.⁹² I zde se tak projevila nejen její fyzická, ale i duševní vytrvalost, o které svědčí i replika jedné ze dvou židovských dívek z heimu – jmenovala se Dagmar, vzpomínala Gertruda, a která také byla vybrána na práci. Po selekci byla jejich skupina ostříhána. Po této proceduře, když byly ženy konfrontovány se svým novým vzhledem, řekla Dagmar Trudě, „*že je na ní vidět, že by klidně šla s oholenou hlavou do nejlepší pražské společnosti*“.⁹³ Dagmar později v Osvětimi zahynula. Naopak Truda v Osvětimi pobyla pouhé tři dny, aby poté byla poslána vlakem s dalšími ženami do tábora Kurzbach u Trachenbergu (dnes polské město Żmigród u Wrocławu) – pobočného tábora KZ Gross Rosen – malého pracovního tábora umístěného ve vesnici nedaleko Vratislavi.⁹⁴ Celkem zde bylo asi 1000 žen, které se podílely na kopání mohutného zákopového systému a na pracích v lese.⁹⁵ Později, když se přiblížila fronta, Němci zorganizovali přesun vězenkyň z tábora. Z tábora se tak vydal v lednu 1945 „pochod smrti“ směrem na západ. Každý večer spala skupina někde jinde. Jednoho večera, vzpomínala Gertruda, se s několika dalšími ženami rozhodli, že z pochodu utečou. Ve statku, kde se skupina utábořila, se v noci zahrabali

⁹⁰ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta).

⁹¹ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

⁹² PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006 s 184

⁹³ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta).

⁹⁴ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006 s 184

⁹⁵ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80. léta).

do sena – vedeny myšlenkou, že počkají na přibližující se rudoarmějce.⁹⁶ Namísto sovětských vojáků však do statku dorazil transport zahraničních dělníků jdoucí z Bratislavy, rovněž postupujících před blížící se frontou na západ. Jednalo se o dělníky v režimu nuceného nasazení různých národností mezi nimiž byli i Češi. Tito dělníci měli relativní svobodu. Ženy se zamíchaly mezi tyto dělníky a vydaly se s nimi na pochod západním směrem. S touto skupinou se jim po měsíčním pochodu podařilo dorazit až do Altenburgu poblíž Lipska, kde byly pod falešnými jmény zařazeny do práce, kterou vykonávaly v zemědělství u nedalekého Hasselbachu (na pomezí Saska a Durynska). Tady zůstala Gertruda až do konce války – do vytouženého osvobození americkou armádou. Repatriována zpět do již obnoveného Československa byla až pod dvou týdnech od skončení bojů – 24. května 1945 se po dva a půl letech vrátila přes Buchenwald zpět do Prahy.

Tím také skončila velmi neradostná etapa plná fyzického a psychického strádání. Skutečnost, že se Trudě přes všechny nástrahy nacistického vyhlazovacího aparátu – za podmínek té nejhorší možné „trajektorie“ vrcholící na železniční rampě v Osvětimi – podařilo přežít, svědčí nejenom o velkém štěstí, ale i o silném vnitřním nasazení, které musela v rozhodujících chvílích prokázat, aby se úspěšně s nastalými situacemi vyrovnala. Navzdory konfrontaci s traumatizujícími a jen těžko předvídatelnými situacemi v rámci svého dosavadního života si během této nelehké etapy uchovala naději a optimismus. Jistě jí v tom pomáhalo její levicové přesvědčení, v němž ji zkušenosti každodenního života – zejména v Terezíně – jen utvrzovaly a potvrzovaly jeho oprávněnost. Tyto hodnoty – hodnoty levicového humanismu – se odrážejí v jejich aktivitách během celého období perzekuce. Nezůstala v této situaci vůbec pasivní, ba naopak se s nastalými situacemi snažila vyrovnat

⁹⁶ Podle Elišky Kleinové se to stalo 21. ledna během zastávky ve Wohlau. Na pochod z Kurzbachu Eliška Kleinová vzpomínala: „19. a 20. ledna už jsme nešly do práce a 21. ledna nás nechali nastoupit k evakuačnímu pochodu. Musely jsme si vzít s sebou lopaty. Šly jsme celý den a v noci jsme došly do nějaké obce, na jejíž jméno už si napematuji. Nahnali nás do stodoly se slámou, kde jsme přenocovaly. Ráno nás vyzvali, abychom si lopaty už nebraly a šly jsme po silnici, kde už byly proudy Poláků, prchajících před postupující frontou. Hnali nás celý den bez jakéhokoli jídla. Živily jsme se jen tím, co Poláci odhodili ze svých vozů. Pozdě večer jsme dorazily do Wohlau. Pro mě bylo velké štěstí, že jsem tam vůbec došla, protože už jsem byla velice slabá a chvílemi už jsem opravdu nemohla dál. Stávalo se dost často, že se některé ženy, které už nemohly, opřely o strom nebo upadly, a na tom místě pak zmrzly. Mně vlastně do Wohlau dotáhla Lucie Weissbergerová. Tam byl nějaký velký zemědělský komplex. Byly tam velké prostory, na podlaze byla sláma a já jsem se do příštího dne trochu zotavila. Pamatuji se, že jsme se na dvoře radily s Trudou Sekaninovou a jejími přítelkyněmi, co máme dělat. Jestli máme utéct nebo čekat, co bude dál. Ve Wohlau s námi byl ještě velitel z Kurzbachu, nějaký voják a vojačka. Nastal večer a velitel dal povel k odchodu. (Po válce jsme se dověděly, že ženy z našeho původního transportu, pokud došly, přišly do Bergen-Belsenu.) Ale my už jsme nenastoupily, my jsme se schovaly do stohu slámy. Propíchovali ho bodáky, ale nás nenašli. Když ta skupina s velitelem odešla, pomalu jsme vylézaly ze slámy a viděly jsme, že nejsme jediné, že nás tam zůstalo víc. Naše skupina byla kompletní a uložily jsme se v nějakém prostoru toho statku ke spánku. Ale neměly jsme ani chvíli klidu, protože do statku neustále přicházely další skupiny zajatců nebo vězňů z jiných lágrů. K ránu nás Němci ze statku opět vyhnali. Když prchali před frontou, vyklízeli různé prostory. Stály jsme na silnici a s námi další vězňové a zajatci. Byli tam Angličané, Belgičané a snad i jiní zajatci.“ <http://www.holocaust.cz/cz/resources/recollections/zm40> (poslední zobrazení 30.7.2013); Sama Gertruda tuto situaci popsala ve svém kádrovém životopise (tedy jazykem přizpůsobeným tomuto „žánru“) z roku 1949 následovně: „Při evakuaci v lednu 1945 jsem uprchla s dvěma soudružkami a s dvěma sympatisujícími z transportu s tím, že vyčkáme příchodu Rudé armády. Pro nezbytnost opustit úkryt, připojily jsme se k transportu zahraničního dělnictva, evakuovaného z Bratislavy.“ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové.

aktivně a bez zbytečného patosu – nejvíce kreativní činností s děvčaty, jež jim společně dávala zapomenout na traumatickou skutečnost a díky artikulaci pocitu životní a pracovní sounáležitosti všem společně dodat potřebnou naději a optimismus. I tedy v dobách, kdy nemohla vykonávat své původní povolání, našla si místo, kde měla možnost vytvářet a ovlivňovat dění kolem sebe, působit a měnit – našla jej v práci s dětmi a mládeží, v práci vychovatelky. Tento aktivní přístup k událostem, jenž v sobě nesl vůli neodevzdat se situacím – velmi zde k tomu také přispívalo vědomí blížícího se konce války (již v Terezíně se k Trudě donesla informace o SNP a věděla i přibližném stavu fronty) – ji pomohl přežít poslední, pro ni nejhorší, půl rok nacistické vyhlazovací mašinérie.

4. Budování nové společnosti...

„Lepší život – přestavba – budoucnost“

My totiž si představujeme, že po přestavbě povedeme jasný, krásnější život. Vstali jsme do nevládného rána a začali jsme bourat. Bourali jsem náš starý „heim“ a budovali jsem nový život./.../ Všechno jsem museli rozbít rukama a kladívkem, všechno, protože do našeho nového štěstí nesmí přijít nic, co je kalilo, nic ze starého haraburdí, které by zbytečně znovu přinášelo pocit méněcennosti. /.../ Pracovali jsme a zpívali si. /.../ Pár dní, kdy jsme přestavovali, se shrnulo v jediný a tento den je jako lávka z jedné země do druhé. Do druhé země volnosti.“⁹⁷

Situace po repatriaci nebyla pro Gertrudu navzdory osvobození a vítězné euforii z porážky nacistů vůbec lehká. Vracela se sice domů, do Československa, ale ve skutečnosti se neměla kam vrátit, nikdo z jejich blízkých ji nečekal. Ivan Sekanina zahynul v roce 1940 a rovněž většina jejich příbuzných zemřela během perzekuce v koncentračních táborech. Pokud pomineme mladší sestru Magdalénu, která zemřela již před válkou, v roce 1935, na následky celoživotní nemoci, tak další nejbližší příbuzní – maminka a oba bratři – zahynuli během války.⁹⁸ Podobný osud potkal téměř celou bližší Gertrudinou rodinu. Jediným, kdo přežil válku z bližších příbuzných byla Gertrudina sestřenice Zuzana Hudíková, s níž byla po zbytek jejího života (Zuzana zemřela na začátku 80. let) v blízkém kontaktu.

Mimo vztahy, které navázala během období perzekuce, byly jedinými kontakty, které Trudě po osvobození zbyly, ty z předválečného levicového milieu. Ve všeobecném obratu směrem doleva signifikantním pro společenskou náladu a politickou kulturu osvobozeného Československa pak řada lidí, s nimiž se před válkou Gertruda znala, zaujala přední místa v obnoveném československém státním aparátu a veřejném životě. Za doby společného života a činnosti s Ivanem poznala v době předválečné republiky řadu vlivných funkcionářů KSČ a jiných levicových prominentů u nichž měla po válce přirozeně otevřené dveře.⁹⁹ Navíc u těch,

⁹⁷ Archiv Židovského muzea v Praze, BONACO č.6/1944

⁹⁸ Alžběta Stiassná byla podobně jako její dcera transportována do Terezína, kde spolu byli v častém kontaktu. Zahynula v Osvětimi v roce 1944. Starší z bratrů Josef byl také v Terezíně. Zahynul rovněž v Osvětimi v roce 1944. Mladší z bratrů – Petr – byl v roce 1943 popraven v Berlíně pro ilegální činnost. Gertruda se o jeho smrti dozvěděla z novin v Terezíně.

⁹⁹ Jednalo se zejm. o Rudolfa Slánského, PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.184-185.

kteří Truda neznala, je otvíralo Ivanovo jméno – byla přece vdovou po významné osobnosti předválečné KSČ, jenž byl pro svou činnost a názory umučen.

Ve všeobecné atmosféře změny a vytváření nové společnosti¹⁰⁰ nebylo i díky jejímu vzorovému profilu žádných překážek pro navázání na její předválečnou profesní a politickou činnost. Bylo jen logické, že v poválečném období vedeného étosem kolektivní obnovy měla vůli v této činnosti pokračovat se zvýšeným úsilím. Nezastupitelnou roli hrál zde prožitek perzekucí z doby německé okupace, který vytyčoval jasné vymezení jak proti podobné represivní praxi tak rovněž i proti příčinám, které společenský stav vedoucí směrem k fašizaci společnosti zavinily. Jedním z prvních kroků proto bylo obnovení svého členství v KSČ již koncem května 1945. Z předválečné doby znala dost starých soudruhů, kteří v nynější situaci zastávali významné a vlivné posty ve stranickém aparátu. Jedním z nich byl i mocný tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský. Právě v té době strana velmi usilovala o vysílání svých členy na různé pozice do nově budované státní správy. Gertruda byla osvědčená a zkušená předválečná členka, s patřičným vzděláním, jazykovou výbavou, s rozhledem a zkušenostmi. Proto již během června 1945 byla na základě vzájemné dohody mezi Slánským a státním tajemníkem na Ministerstvu zahraničních věcí dr. Vlado Clementisem jménem strany doporučena k přijetí do pracovního poměru právě na toto ministerstvo.¹⁰¹ Je těžké soudit jaké míry se jednalo o její vlastní preferenci či spíše o projev kádrové politiky strany. Velmi často se totiž stávalo, že dotyčné osobě bylo jeho nové zařazení přiděleno jménem strany – jako výraz stranické kádrové politiky – bez ohledu na názor a preferenci dané osoby. Ke dni 15.červenci.1945 se tak Gertruda stala zaměstnankyní MZV a z příkazu státního tajemníka Clementise byla zařazena jako odborná referentka do anglosaského referátu II. odboru. Vzhledem ke své předválečné osmileté praxi jí bylo přiděleno místo v 5. platové třídě s příslušným platem v hodnotě 5 500 korun měsíčně.¹⁰²

Kromě nového zaměstnání se významně angažovala i rámci strany samotné. Již v roce 1945 byla nominována do krajského výboru KSČ v Praze – funkci členky tohoto výboru vykonávala do roku 1947.¹⁰³ U stejného orgánu byla rovněž členkou komise žen.¹⁰⁴ Pracovala rovněž v komisi žen a právnické komisi při ÚV KSČ. V roce 1946 byla dokonce zvolena za pražský kraj do ÚV. Na tuto funkci však rezignovala v roce 1947 z důvodů pracovního vytížení. Práce na MZV byla velmi náročná, Gertruda totiž často v poválečných letech pobývala na různých zahraničních cestách¹⁰⁵. Mnohdy si tyto cesty na různé konference a jednání vyžádaly i několikaměsíční pobyt za hranicemi. Od přelomu let 1947/48 žádnou vyšší

¹⁰⁰ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s.108-110. SPURNÝ, Matěj: Nejsou jako my, Praha 2011, s 30-48 (České pohraničí na prahu nové doby).

¹⁰¹ AMZV, Personalie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

¹⁰² Ibid.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Leden 1946 – Valné shrom. OSN Londýn; květen 1946 – konference čtyř zahr. ministrů Paříž; srpen-říjen Mírová konference Paříž; říjen 1946 – Valné shromáždění OSN New York; červen 1947 – konference o lidských právech Londýn; září-prosinec 1947 – Valné shromáždění OSN New York, AMZV, Personalie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové.

stranickou funkci nezastávala. Zůstávala nadále jen členkou závodní organizace KSČ na MZV a členkou místní organizace ve svém bydlišti (73. místní org. v Praze XVI.).¹⁰⁶

V prvních několika poválečných letech (roky 1945-1948) byla velmi aktivní i na širší společensko/politické scéně a její aktivity se v této době neomezovaly jen na zaměstnání a stranickou činnost v KSČ.¹⁰⁷ Již v létě 1945 byla jedním ze zakládajících členů Svazu osvobozených politických vězňů (SOPV) – společně s Viliamem Širokým, Miladou Horákovou, Františkem Klimentem, ale třeba i s Emilem Fillou nebo Ladislavem Kopřivou.¹⁰⁸ Rovněž byla členkou ROH (jako sociální referent na pracovišti) a Rady čsl. žen. V roce 1946 byla zvolena v komunálních volbách do Ústředního národního výboru v Praze. Funkci členky tohoto orgánu vykonávala do roku 1948.¹⁰⁹ Ve volebním roce 1946 kandidovala na kandidátce KSČ do Ústavodárného národního shromáždění. Z důvodu své pozice – v roce 1946 již odborné přednostky – byla v květnu toho roku postavena do doby konání voleb mimo služební poměr. Zvolena však nebyla.¹¹⁰

Vidíme tedy, že v prvních poválečných letech byla, co do počtu veřejných funkcí, velmi aktivní. Hůře se už posuzuje její skutečná aktivita v těchto organizacích. Pro posouzení míry její činnosti v těchto organizacích hraje několik faktorů. Dostupné prameny naznačují (těchto organizací), že Gertruda ve zmíněných organizacích příliš aktivní nebyla. Tento obraz nicméně může zkreslovat důležitý psychologický poznatek, jenž se váže ke Gertrudině osobě – věcnost, nevyřečnost a osobní skromnost. Vlastností, jichž si všiml Jiří Pernes, když komentoval některé obraty z jejího poválečného životopisu, konkrétně ohledně jejího líčení útrap spojených s nacistickou perzekucí: „*ve svých životopisech byla vždy velmi stručná a co nebylo nutné, neuváděla. A tak i tuto dramatickou kapitolu svého života odbyla jen několika slovy: „Po útěku z transportu v lednu roku 1945 jsem žila ilegálně v Sasku až do příchodu americké armády a v květnu jsem byla repatriována“.*“¹¹¹ Pokud však vezmeme v potaz další Gertrudino působení v těchto organizacích – lépe řečeno nepůsobení, neboť do roku 1948 z funkcí v těchto organizacích zmizela –, o nichž nás zpravují záznamy z jednání těchto organizací, domníváme se, že zde nebyla příliš aktivní. I přesto se v následujícím oddíle podíváme na její činnosti v těchto organizacích podrobněji.

¹⁰⁶ AMZV, Personalie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

¹⁰⁷ Je však pravděpodobné, že veřejná činnost byla do jisté míry i činností stranickou – bylo běžnou praxí v KSČ po roce 1945, že své členy k veřejné činnosti úkolovala. Nechceme však tím zároveň popírat ani autentické pohnutky k veřejnému angažmá. HÁJEK, Jiří, Paměti, Praha 1997, s.202.

¹⁰⁸ NA/f.1063 Svaz protifašistických bojovníků, ka.18

¹⁰⁹ AMZV, Personalie Osobní složka Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

¹¹⁰ AMZV, Personalie Osobní složka Gertrudy Sekaninové-Čakrtové,

¹¹¹ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.184.

4.1. Svaz osvobozených politických vězňů

Již necelý týden po své repatriaci byla Gertruda u založení přípravného výboru Svazu osvobozených politických vězňů,¹¹² v němž zaujala funkci jedné z jeho místopředsedkyň (spolu s Miladou Horákovou). Předsedou přípravného výboru se stal náměstek předsedy vlády a přední funkcionář KSČ Viliam Široký. Jednatelům výboru pak národně socialistický poslanec dr. Alois Neumann. Mezi členy výboru ze známějších jmen najdeme např. Emila Fillu, dr. Lva Sychravu či komunistického funkcionáře a předsedu českého ZNV Ladislava Kopřivu. Veřejně svou činnost ohlásil ve svém programovém prohlášení z 28. května 1945 určeném „*Politickým vězňům z žalářů a z koncentračních táborů.*“¹¹³, pod kterým jsou výše zmíněné osobnosti podepsány. Ve svém prohlášení si výbor svazu dává za cíl ve svazu soustředit vězně, „*kteří se nezpronevěřili národu Čechů a Slováků a nikdy v ničem, po celou dobu války, vyvolané barbarským nacismem, nezadali lidské důstojnosti.*“¹¹⁴ Vidíme, že v kritériích na členství ve svazu se spojují jak hlediska národa¹¹⁵, tak lidských práv. O programovém cíli svazu se v prohlášení píše: „*Chceme se sdružit za účelem společného hájení republiky dobytou prací a strádáním národů (míněni SSSR a „Západní“ národy, citace krácena pozn.M.K.) /.../ , i Čechů a Slováků a posvěcenou krví bojovníků doma a za hranicemi. /.../ Tuto republiku chceme nejen hájit, ale budovat také neúnavně a obětavě budovat společně se všemi, kteří zachovali věrnost.*“¹¹⁶ K tomu prohlášení dodává, že toto budování je vyjádřeno tzv. košickým vládním programem. Podíl na tomto procesu v práci svazu je podle výboru věcí politickou – avšak nikoli stranickou, nýbrž věcí republiky. Výbor proto vyzývá, aby se členové zdrželi všeho stranictví ve prospěch společného práce pro republiku.

Ústy svého prohlášení svaz dále specifikuje povahu práce svazu na budování republiky. Jednalo se především o otázku dokončení repatriace osvobozených vězňů zpět do Československa, zabezpečení důstojné existence obětem války – „*mučedníků fašistických žalářů a koncentračních táborů*“¹¹⁷ – a jejich pozůstalým a v neposlední řadě také zasazení se o potrestání zločinců, jak německých a maďarských fašistů, tak i zrádců – ve jménu očisty národa. Tato očista byla v dokumentu chápána jako součást procesu budování nové společnosti – budoucnosti postavené na společné rovnosti v práci pro národní společenství: „*Chceme hájit, budovat, chceme se žít užitečnou prací na jeho veřejném životě, chceme se podílet na jeho očistě. /.../ neslýchané utrpení nás naučilo se na svět a život dívat střízlivě. /.../*

¹¹² NA/f.1063 Svaz protifašistických bojovníků, ka.18

¹¹³ Ibid. ka. 18

¹¹⁴ Ibid. ka. 18

¹¹⁵ Zde je zajímavé poznamenat, že velmi palčivou otázkou byla ve svazu otázka Židů, tj. zda do svazu přijímat perzekuované Židy, kteří se před válkou nepřihlásili k české národnosti. Stanovy svazu byly ve znění, že dovolovali členství pouze osobám české nebo jiné slovanské národnosti – a na tom svaz (zejména z popudu místních organizací) trval i později a nezměnily na tom nic ani směrnice Ministerstva vnitra, o tom, že i rasová perzekuce je důvod pro přiznání statusu politického vězně. NA/f.1063 Svaz protifašistických bojovníků, ka.18

¹¹⁶ NA/f.1063 Svaz protifašistických bojovníků, ka.18

¹¹⁷ Ibid. ka.18

Při očistě chceme být spravedlivý sice, ale přísní, neboť jsme to zejména my, kteří poznali, čemu a komu zrádci, kolaboranti a reakcionáři sloužit chtěli a sloužili. Při budovatelské práci pak, chceme být a budeme věcní, slušní a poctiví. /.../ Myslíme společnou věc, které jsme sloužili před válkou a pro kterou jsme byli žalářováni. /.../ A pokládáme za čest a za povinnost v této službě vytrvat až do konce, v družné spolupráci se všemi věrnými, s nimiž jsme se sblížili přes hranice vzdělání, společenského postavení, stáří a politického nebo náboženského vyznání. Neboť dobře víme, že národ právě upřímnou, demokratickou spolupráci rovných s rovnými potřebuje.“¹¹⁸

O její činnosti ve výboru v roce 1945 kromě toho, že byla za SOPV ve společném koordinačním výboru odbojových organizací (Československá obec legionářská, Svaz národní revoluce) více informací nemáme. Při ustavující schůzi nového Ústředního výboru SOPV 8.1.1946 již Gertruda do předsednictva zvolena nebyla. Poslední zmínkou o její činnosti v SOPV je ze srpna 1946, kdy je zmiňována jako členka právní komise svazu. Ve svém životopise z MZV z roku 1949 se Gertruda zmiňuje, že v rámci SOPV pracovala také v její místní organizaci v Praze II.

4.2. Právnícká komise ÚV KSČ

Necelý měsíc po repatriaci 22.6.1945 byla na schůzi právníků – komunistů zvolena do právnícké komise při ÚV KSČ.¹¹⁹ Zvolení členové komise byli vesměs lidé se zkušenostmi z advokacie a bylo zde i několik soudců. V patnáctičlenné komisi zasedlo i několik právníků, kteří pracovali ve státních a veřejných institucích. Jedním z nich byla i Gertruda Sekaninová, u jejíhož jména je v zápise uvedeno, že je z ministerstva, není však specifikováno z jakého.¹²⁰ Kromě Trudy byla do komise zvolena ještě jedna žena.

Schůze právnícké komise se konaly jednou týdně, po práci a často se táhly dlouho do večera. Právnícká komise byla pomocným poradním orgánem ÚV strany, tj. poskytovala stranickému ústředí právní servis. K tomu účelu byla zařízena v sekretariátu samostatná kancelář, ve které každý den bez nároku na honorář pracoval mladý člen strany a student práv Miroslav Soukup. Kancelář měla úřední hodiny odpoledne – od 16. do 18. hodin. Každý pracovní den v týdnu zde rovněž konal službu jeden z členů komise. Členové si mezi sebou dohodli, v jaké dny budou službu konat. Podle této dohody zde Gertruda byla vždy jednou za dva týdny, v úterý.¹²¹ Komise rovněž poskytovala právní servis pro krajský sekretariát strany.

Podle zápisů ze schůzí komise se jich Gertruda účastnila do prosince 1945. Pravidelně se na těchto setkáních objevovala zejména během léta 1945, později byla její účast již

¹¹⁸ NA/f.1063 Svaz protifašistických bojovníků, ka.18

¹¹⁹ NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

¹²⁰ Což svědčí o tom, že sekretariát ÚV s ní na každý pád počítal na nějaké z ministerstev.

¹²¹ NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

nepravdivá.¹²² V létě 1945 tak byla u toho, když si komise stanovila své nejdůležitější úkoly pro toto období: kromě dobového požadavku par excellence v podobě společenské poptávky po sovětských vzorech, které se v právní oblasti projevovala v úkolu popularizovat sovětský právní systém¹²³ to bylo zejména a) vypracovat návrh nové Ústavy ČSR; za b) vypracovat nový návrh jednacího řádu Národního shromáždění; a za c) vypracovat návrh nového volebního řádu. Za účelem naplnění těchto úkolů komise vytvořila příslušné skupiny – Gertruda byla zařazena do skupiny, která se měla podílet na přípravě nového volebního řádu. Navíc vedle těchto, můžeme-li to tak říci, formálnějších úkolů se komise zabývala poněkud „praktičtějšími“ – mocenskými – úkoly, jež měli zajistit dostatečný vliv KSČ na probíhající dění, zejména ve veřejné a státní správě.

Právníká komise si dala rovněž za úkol aktivizovat všechny právníky – komunisty. Za tímto účelem vypracovala evidenci právníků v řadách KSČ. Komise si v tomto směru slibovala, že bude definovat společný postup pro všechny právníky – komunisty. Důležitým tématem jednání komise se tak stala otázka toho, jak má vypadat postup právníků (komunistů) v profesní stavovské organizaci – advokátní komoře¹²⁴ – a jaký postup zaujmout k tam projednávaným problémům, ve kterých se ohlašovaly mohutné poválečné politické tendence.

V létě 1945 v Československu totiž naplno odstartoval proces nového budování veřejných a státních orgánů, jenž byl souběžně doprovázen vlnou retribuice. Oba tyto procesy byly zasazeny v právním rámci. Mít tedy možnost kontrolovat proces normotvorby a zároveň se podílet na personálních obsazeních příslušných orgánů s právní autoritou se nutně ukazovalo jako předpoklad pro upevnění mocenské pozice KSČ v československém veřejném životě. Vedle vlastních normotvorných návrhů, tak podstatnější část agendy tvořila právě ta spojená s kontrolou zmíněných dvou procesů cestou personálního zajištění důležitých orgánů.

Platilo to jak v případě veřejné a státní správy, tak v případě kontroly retribučních orgánů – lidových a národních soudů. V komisi se tak řešili např. otázky, jak vhodnou personální politikou zajistit, aby v orgánech lidových soudů nepřevážili lidé, „kteří nezaručují zasloužené potrestání kolaborantů a zrádců“¹²⁵. Zájmem komise bylo proto obsadit pozice soudců, členů poroty a prokurátorů „vhodnými“ soudruhy. Účinným prostředkem v tomto směru bylo docílit vlivu na rozhodování v advokátní komoře – poměry v komoře a jejich možné změny byly na schůzích častým tématem. Dalšími body společného postupu právníků – komunistů v oblasti retribučního soudnictví mělo být prosazení striktního zákazu obhajovat „osoby zjevně kolaborující s nacismem“ mezi členy advokátní komory, jenž se však v komoře nakonec nepodařilo prosadit. V tématech diskuzí se otiskoval i samotný kontroverzní průběh retribučního procesu, kdy komise konstatovala, že se např. množí žaloby z nactiutrhání za obvinění z kolaborace či že dochází k nepokojům mezi dělníky, jenž tak manifestovali svou

¹²² NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

¹²³ V této otázce Gertruda Sekaninová navrhovala, že se informace a poznatky o sovětském právu mají v první řadě šířit na úrovni advokátní komory (neboť „tam je to nejvíce potřeba“) a nikoli třeba na úrovni právnických fakult v ČSR, jak navrhovali jiní přítomní.

¹²⁴ Komise měla zájem na získání silné mocenské pozice v advokátní komoře, téma vztahů v právníkové stavovské organizaci bylo na jednáních komise velmi časté.

¹²⁵ NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

nespokojenost se zatýkáním Čechů podezřelých z páchání zločinů proti Němcům mezi 5 – 9. květnem.¹²⁶

V oblasti veřejné a státní správy bylo v létě 1945 zájmem komise mít zde vliv na obsazování pozic a „uváženým jmenováním“ úředníků „zmařit praktiky reakčních byrokratů“. Jeden ze členů komise při projednávání otázky personálního obsazení veřejných úřadů podotkl: „že v ministerské radě, která důležitá místa ve státní správě obsazuje, není člověk levého směru a tudíž, že na místa velmi důležitá se dostávají lidé, nám nepřilíš naklonění. Na tuto situaci je nutno upozorniti vedení strany a zjednat nápravu.“¹²⁷ V reakci na tuto skutečnost se komise shodla navrhnout ustavení dílčích subkomisí, které by měly na starosti jednotlivé tematické úseky státní správy. Logicky, Gertrudě připadlo místo v subkomisi pro zahraničně-politickou agendu. Jejím cílem bylo hledat a doporučovat vhodné kandidáty na místa v zahraniční službě a na MZV. Sama vlastně zaujala pozici, z jejíž vůle byla před několika týdny zařazena na úřednické místo ve státní službě. Nyní ona měla hledat a tipovat vhodné stranické kádry na odpovědná místa ve státní službě. Jednání komise a zmiňované postupy zpětně osvětlují okolnosti vztahující se k Gertrudině přijetí do služby na MZV.

Netřeba zmiňovat, že podobný tlak na jmenování svých lidí do důležitých funkcí ve státní správě vyvolával nevoli u koaličních stran – jinak rovněž míst, kde podle komunistů nacházely ve zvýšené míře pomoc a útočiště různé „reakční“ byrokratické „živly“. Otevřená konfrontace však v prvních poválečných měsících nebyla žádoucí, přesto si různé spory a slovní přestřelky však stejně zachovaly jistý latentní politický podtext.¹²⁸ Za této situace tak bylo daleko výhodnější neklást přílišný důraz na obsazování vyšších funkcí, ale jak podotkl jeden z členů komise na její srpnové schůzi: „že je netřeba klásti přílišný důraz na místa vyšších úředníků. Stačí, když budeme míti v ministerstvu spravedlnosti schopné lidi i na subalterních místech, kteří by nám tam dělali dobré služby. Soudruh Vavříčka tvrdí, že lze dostat do ministerstva naše lidi i před ÚRO.../bere si na starost s. Vavříčka!“ /.../ a dále stejný řečník pokračuje „Soudruzi Kunz, Plundr a Kazbunda budou prosazováni soudruhem Slánským“¹²⁹ což nám zpětně ukazuje na již zmíněnou roli generálního tajemníka KSČ

¹²⁶ Jedna z členek komise v této otázce navrhovala na zločiny Čechů mezi 5 – 9. květnem obecnou abolicí. NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

¹²⁷ NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

¹²⁸ Jeden z postupů, který byl navržen na schůzi komise 16.11.1945: „*dr. Hoffmann je byrokrat a náš nepřítel, avšak nelze jej napadat politicky, toliko vyzvednout technické nedostatky dekretů a směrnic, napadat jej právnicky a držet se konkrétních případů.*“ NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

¹²⁹ Jiným postup, jak zajistit alespoň nějaký vliv komunistů na chod určité instituce, byl v komisi navržen pro Národní banku československou: „*Banka samotná byla vždy střediskem jednak velkokapitálu, jednak středoškoláků a slučovala tak hlavně živly reakcionářské a zpátečnické. Výsledek se jeví v tom, že v závodní radě banky samotné nemá strana skoro zastoupení, ježto mimo zřízenců a několika úředníků nesmyslel v bance nikdo nikdy komunisticky/v závodní radě banky byl je jeden z jejich pěti členů nakloněn levici pozn. M.K./.* Závodní rada tiskárny banky oproti tomu je podnik našeho dělníka a je proto čistě komunistická. Podle oficiálního doporučení ÚRO dala by se zřídit společná podniková rada, ale nedocílili bychom tím vlivu v podnikání banky samotné. /.../ Tento vliv by se dal asi získati jen zrušením obou závodních rad z důvodu, že jsou v rozporu s předpisy, poněvadž v pravdě se nejedná o různé závody banky, nýbrž o jediný jednotně finančně, hospodářsky a organizačně řízený podnik, který nelze děliti na závody s vlastními závodními radami. Rozpuštění obou závodních rad by mohlo se státi na základě stížnosti závodní rady tiskárny na ÚRO. Z příkazy ÚRO volili by všichni zaměstnanci banky novou jednotnou závodní radu banky. V této závodní radě by pak byla řádně zastoupena strana a tím by byl získán vliv, který musíme získati v této důležité instituci. /.../ Referent soudruh dr. Schwarz probral již tuto věci s jednatelem závodní rady tiskárny. Pro zamýšlenou

Rudolfa Slánského a jeho možnosti prosadit určité lidi do funkcí ve státní správě. Svůj příspěvek zmíněný diskutér uzavírá: „./../je možno umístit naše soudruhy v různých správních orgánech, v průmyslu, policii, atd. Je nutno provést náborovou akci prostřednictvím sekretariátů.“¹³⁰

Účelem náborových akcí bylo v případě právnické komise mobilizovat právníky – komunisty a delegovat je na služební místa, kde to strana považovala za vhodné. V mnoha případech však možnosti takové mobilizace selhávaly – jako zejména v případě neobsazených důležitých míst v pohraničí – což následně vyvolávalo v komisi úvahy o zavedení možnosti závazného stranického nařízení, jež by komunistickým právníkům přikazovalo dané místo zaujmout. Opakovaně se v této souvislosti mezi účastníky diskuze skloňovala nutnost potřeby soudruhů, kteří v první řadě podléhají stranické kázní.

Během podzimu docházela Gertruda na jednání komise obvykle jednou za dva týdny. Do diskuzí příliš nezapojovala. Práce na ministerstvu ji asi už příliš zatěžovala. Z dokumentů komise je patrné, že na podzim 1945 se práce komise dostala do problémů. Po překotném období léta, kdy se jednání komise odehrávala v oparu euforie velkých plánů, jak nejlépe pomoci věci „národní revoluce“, na podzim 1945 práce v komisi značně zpomalila. Na schůzi z 26. října tak bylo konstatováno, „že subkomise /byly ustaveny již v létě/ pro vypracování návrhu nové ústavy a komise pro vypracování nového řádu národního shromáždění se ještě nesešly.“ Neschopnost řešit nakumulované problémy a nedostatky v práci komise nakonec vyústila ve svolání mimořádné schůze komise na 23. listopad 1945. Této schůze se Truda neúčastnila, byla omluvena. Na schůzi byla opět kritizována činnost subkomisí – bylo konstatováno, že ta pro přípravu ústavy se do této doby vůbec nesešla a návrh na novou ústavu vypracoval dr. Procházka sám.¹³¹ Podobně tomu bylo i s návrhem na nový volební řád – úkolu, o který se měla postarat vytvořená subkomise, jejíž členkou byla Truda. Nakonec jej zpracoval rovněž dr. Vladimír Procházka, kdy vycházel z návrhu klubu sociálnědemokratických poslanců. V diskusi na zasedání se opakovaly již vyřčené výtky na adresu chaotické práce komise. Byl také kritizován způsob jakým byla vedena společná jednání komise – zejména pro nedostatečnou přípravu programu schůzí, ze které pak vyplývala tématická chaotičnost jejich průběhů a v důsledku toho neschopnost systematicky dokončit určité úkoly. V diskusi bylo upozorňováno, že stanovené úkoly jsou pověřenými členy plněny se zpožděním nebo nejsou splněny vůbec – jednalo se např. o připomínkování určitých zákonů, jenž se mělo odevzdávat do stanoveného termínu vedení komise.¹³²

stížnost má být připraven materiál, na základě kterého by refrent s. Schwarz stížnost na ÚRO vypracoval a intervencí u ÚRO zařídil vše potřebné, aby stížnosti bylo vyhověno, a tím docílil lepší pozice v Národní bance, tudíž 1/3 všech mandátů závodní rady banky. /.../ Tento návrh s. Schwarze byl jednomyslně schválen.“ (2. schůze Právnické komise ÚV KSČ, 6.7.1945) NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

¹³⁰ NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

¹³¹ JUDr. Vladimír Procházka, byl nevýznamnější osobností mezi právníky – komunisty. Byl autorem tzv. Ústavy 9.května z roku 1948. Hájek na něj vzpomíná takto: „patřil k té inteligenci, která se přimkla ke komunistické straně už ve dvacátých letech a zůstávala s ní spjata i v době krkolomných zákrutů linie p VII. kongresu Kominterny. Byl to vzdělaný právník a milovník francouzské a anglické literatury. Lidé v parlamentu a v sekretariátě KSČ ho považovali za trochu podivinského intelektuála – politického estéta a dávali mi najevo, že ho berou s určitým respektem, ale na jeho názory moc nedají.“ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 185-186.

¹³² NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ, ka.1

Členové komise se obecně v diskusi shodovali, že jejich činnost v komisi je v krizi. Důvody tohoto stavu byly v diskusi mezi členy především spatřovány v nedostatečné spolupráci s ÚV KSČ, jenž se o práci právnické komise nezajímá a svůj zájem směřuje k Národohospodářské komisi, v důsledku čehož nemá komise možnost být akceschopná a podílet se plnění aktuálních stranických cílů, což má také za následek demotivaci jejich členů. Členové komise tedy považovali za nutné, aby v komisi zasedl alespoň jeden z členů ÚV, který by lépe zajistil spolupráci a kontakt s ústředím strany, což by v důsledku zvýšilo akční potenciál komise.

Poslední Trudinou aktivitou v rámci právnické komise bylo na její prosincové schůzi, kdy byla navržena do skupiny 15 lidí, která byla sestavena na přání ministerstva vnitra za účelem výsledků členů bývalé protektorátní vlády. Nevíme, však zda-li se těchto výsledků zúčastnila, neboť napřesrok už se na jednáních právnické komise ÚV KSČ neobjevila. S rokem 1945 tak její činnost v tomto orgánu končí.

4.3. Mezi ženami.

Mezi léty 1945 a 1947 byla Gertruda Sekaninová rovněž členkou komise žen ÚV KSČ, ne jejíž schůze však docházela v letech 1946 - 47 ještě méně pravidelně než na schůze komise právníků v roce 1945, což i zde asi vysvětluje její vytížení na MZV. Ohledně roku 1945 pak nemáme mnoho informací, materiály z jednání komise se v archivu nedochovaly. Gertrudino jméno bylo pouze čas od času skloňováno v diskusních příspěvcích jiných členek komise, jenž však dobře osvětlují její roli v ženském komunistickém hnutí. Ačkoliv nebyla aktivní na jednáních a schůzích komise a ani se přímo nepodílela na praktickém fungování aparátu ženského komunistického hnutí¹³³ byla Gertruda Sekaninová přesto pro ženské komunistické hnutí velmi cenným člověkem, což souviselo s jejím velmi úspěšným působením na MZV. Její renomé – v podobě *obrazu kvalifikované ženy vykonávající náročnou odbornou práci* – výrazně posílila její činnost na I. zasedání Valného shromáždění OSN v roce 1946. Tehdy: „*na jaře 1946 byla vyslána na zasedání OSN československá delegace složená pouze z mužů. Po onemocnění jednoho z účastníků ho dokázala nahradit Gertruda Sekaninová, původně působící v rámci delegace jako kancelářská síla*“.¹³⁴ O tom, že si tímto úspěšným vystoupením Trudě podařilo získat respekt i mimo komunistické kruhy, svědčí interpelace národně socialistické poslankyně Fráni Zemínové, kdy požadovala po

¹³³ Gertruda byla rovněž členkou komise žen I. kraje KSČ, do dokumentů z komise nelze v rámci fondu I. kraje nahlédnout. Jsme toho názoru, že i zde se příliš neangažovala. Na krajských konferencích strany se k ženské otázce nevyjadřovala.

¹³⁴ NEČASOVÁ, Denisa: *Buduj vlast – posílíš mír*, Brno 2009, srov. Jechová, Květa: *Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému*, in: Oldřich TŮMA – Tomáš VILÍMEK (eds.), *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*, Praha 2008, s. 81.

ministru zahraničí Masarykovi, aby Sekaninovou (v jejím případě šlo o zajištění trvalého působení v sociální komisi OSN) a další podobné schopné a kvalifikované ženy zařadil na odpovědná místa v zahraniční službě.

Odbornost, spolehlivost a úspěšnost v plnění náročných úkolů v mužském světě velké mezinárodní politiky – právě těmito figurami měla podle návrhů komise Gertruda oslovovat ženy, zejména ty zatím straně nepřilíš nakloněné ze středostavovského prostředí a tak manifestovat, že strana má ve svém středu dostatek lidí schopných obstát na mezinárodním poli. Gertrudinou rolí v ženském komunistickém hnutí tak byla pozice expertky na oblast mezinárodních vztahů a zejména na otázku OSN. Často se tak účastnila osvětových přednášek pro ženy, kde ve svých příspěvcích hovořila o mezinárodních problémech. Tyto akce byly organizovány jak komisí žen – pak se jednalo o přednášky, jež směřovaly do aktivu komunistických žen – tak se jednalo i o akce Rady čs. žen a Národní fronty žen, kde se jednalo o širší ženské fórum. V zápise z jednání komise žen ÚV KSČ z roku 1947 se můžeme dočíst: „*Příští týden ve čtvrtek promluví s. Sekaninová o SN. Nechcem, aby s. Sekaninová na širším fóru mluvila jen za KSČ, ale Radu a NFŽ požádat, aby se svolala veřejná schůze žen, na které by s. Sekaninová promluvila./.../ Dalším úkolem je od Rady žádat, aby na toto téma svolala v krajích velké projevy, na kterých by mluvila s. Sekaninová. Chceme zamezit, aby schůze Rady žen byly obsazovány jen národními socialistkami. Chceme se dostat těmito schůzemi mezi ty vrstvy, kde jsme dosud ještě dosti dobře nezasáhli.*“¹³⁵

Několik týdnů před únorovými událostmi roku 1948 přinesl časopis Rady čsl. žen Vlasta krátký rozhovor s Trudou Sekaninovou. Ta je zde představena jako „*naše delegátka u Spojených národů*“, jež se roku 1946 účastnila zasedání Valného shromáždění OSN a jednání pařížské mírové konference. „*Naše delegátka*“ – jež pracuje v instituci řídící mezinárodní styky země, „*kteřá na křižovatce Evropy uprostřed neklidného dějinného vlnění vytváří si svůj osud a buduje vlastní život duchovní a hmotný*“¹³⁶ – je zde především představena jako zástupkyně národa. O tom, že je komunistkou nenajdeme žádnou zmínku. Naopak se čtenářky dozvídají, že je to „*živá, půvabná žena, cele oddaná své práci, informovaná, stručná a věcná v jednání i hovoru. Ať se snažíte jak chcete, nepřimějete ji k tomu, aby vám pověděla něco o sobě – ve své skromnosti neuplatňuje nikdy svou osobu. A přesto víme, že jako československá delegátka vykonala na konferenci kus záslužné a úspěšné práce a že byla i ve výboru politickém, kde kromě indické delegátky nejsou ženy zastoupeny.*“¹³⁷ Rozhovor se pak točil především kolem agendy projednávané na posledním zasedání shromáždění (1947). Rozhovor končí společným přáním tazatelky a tázané, že „*ženy pomohou řešiti obtíže, jimiž jsou vydány v poválečné době všechny národy a že svou účastí v mezinárodním životě se stanou, jak řekl ministr Masaryk „partyzánkami míru*“¹³⁸

¹³⁵ NA/1261 ÚV KSČ, Ústřední komise žen, ka.1

¹³⁶ Vlasta č.6/1948

¹³⁷ Ibid.

¹³⁸ Ibid.

4.4. I. Kraj KSČ

Dalším stranickým orgánem, kde byla Gertruda Sekaninová činná, byl Krajský výbor I. kraje KSČ. Ačkoliv nemáme zcela přesné informace, stala se členkou tohoto vrcholného orgánu komunistů z Prahy a okolí se stala krátce po obnovení svého členství ve straně v květnu 1945. I jako u mnoha dalších organizací byli v mimořádném roce 1945 členové krajského výboru strany do svých funkcí nominováni s prozatímní platností do příští řádné krajské konference strany (v roce 1945 proběhla mimořádná krajská konference KSČ). Krajská konference se konala v březnu roku 1946 a Gertruda při té příležitosti byla členkou předsednictva konference. Zde byla při volbách navržena do nového krajského výboru a následně delegáty zvolena. Není však bez zajímavosti, že na původně navrhované kandidátce její jméno vůbec nefiguruje a bylo dopsáno společně se škrtnutím původního kandidáta na jeho místo ručně. Jaké byly okolnosti této výměny je dnes těžké zjistit, přesto nás to dovádí k otázce nad silou její pozice v krajské organizaci strany. Z indicií se totiž nezdá, že byly tyto pozice příliš silné – její jméno se neobjevuje ani mezi navrženými osobami v oficiálním nominaci konference I. kraje pro ÚV KSČ.¹³⁹ I přes chybějící nominaci ze svého kraje však byla Gertruda do ÚV navržena a zvolena, což by mohlo svědčit o větší důvěře z ústředí strany než z krajské organizace.¹⁴⁰

I na III. krajské konferenci v roce 1947 byla Gertruda zvolena do krajského výboru a rovněž i do krajské komise žen. O tom, v jaké atmosféře se odehrávalo toho roku jednání konference a s jakou politickou agendou krajský výbor strany – jehož byla členkou – na konferenci před delegáty vystoupil, nás informuje bulletin o aktuálním stavu a agendě strany, kdy i za pomoci psychologizujících hledisek hodnotí nedávné společenské události a nám tak zajímavě zpřístupňuje myšlenkové figury, jež měly podle krajského výboru v poválečné společnosti vést k mobilizaci lidí k důsledně levicovému řešení: *„26. května pak potvrdil pracující lid naši oprávněnou důvěru v soudnost a uvědomění českého člověka, který poučen Mnichovem a jinými draze zaplacenými zkušenostmi, pochopil správnost naší linie. Podařilo se nám dokázat, že komunisté jsou také v hlavním městě republiky a v celém pražském kraji početně, organizačně, politicky a ideologicky vedoucí složkou, že národ jejich práci a politickou linii plně schvaluje, a že dává pro nejbližší budoucnost plnou moc, aby v jeho jménu hájili revoluční vymoženosti.. /.../ Nápor reakce byl tedy na celé čáře i na pražském kraji úspěšně odražen a bylo věci taktického postupu a politické obezřetnosti, abychom výsledků voleb dovedli využít do všech důsledků. /.../ V celkovém hodnocení se pak ukazuje, že strana má téměř neotřesitelné pozice mezi dělnictvem, silné pozice mezi zemědělci,*

¹³⁹ SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ, ka.2

¹⁴⁰ Vysvětlením by zde mohla být běžná praxe povozu politických stran platná i dnes tj. to, že Gertruda neměla mnoho času na práci v krajské organizaci a upevňování vztahů s krajskou organizací – to pak vysvětluje její slabé pozice zde a malou podporu mezi delegáty konference – delegátům byla cizí (mohly zde být další důvody – např. provokující obraz ženy průrazného vystupování s buržoazní elegancí). Do předsednictva a i do ÚV. se tak mohla dostat díky podpoře z vyšších míst, kde měla důvěru (Slánský).

*technickou inteligencí, mládeží a ženami. Naplno nepodařilo se nám ještě proniknout mezi střední vrstvy, živnostníky a veřejné zaměstnance. Za největší úspěch nutno považovati onu skutečnost, která nad jiné jasně ukazuje, že se nám podařilo přesvědčit a získat ve venkovských okresech drobné a střední rolníky.*¹⁴¹

Významným bodem konference byl projev Antonína Zápotockého, ve kterém se tento významný komunistický předák snažil zasadit aktuální politické cíle KSČ do širších domácích a mezinárodních souvislostí. Jednou ze základních tezí jeho projevu byla zranitelnost poválečného mírového uspořádání. Uspořádání postaveného na společné politice protihitlerovské koalice, jež podle Zápotockého – a cituje Stalina – se nesla v duchu *„úplného zrušení rasové výlučnosti, rovnoprávnosti národů a nedotknutelnosti jejich území, osvobození porobených národů a obnovení jejich suverénních práv, právo každého národa, aby se zařídil podle své vůle, hospodářská pomoc postiženým národům a napomáhání jim, aby dosáhly materiálního blahobytu, obnovení demokratických svobod a úplné zničení hitlerovského fašistického režimu ve všech státech“*.¹⁴² Kýžené mírové aranžmá však v kapitalistickém světě podle něj stojí a padá s hospodářskými krizemi. Nové krize totiž zároveň znamenají nebezpečí nových agresí. Kapitalismus v USA bude podle něj s přechodem na mírovou ekonomiku ještě ve větší krizi a bude se zvyšovat nezaměstnanost. Z důvodu uchování stability tedy podle Zápotockého bude v zájmu USA vyvolávat konflikty, a to v situaci, kdy *„jejich laskominy ještě zvýšila atomová puma.*¹⁴³“ O této skutečnosti se můžeme přesvědčovat při pohledu na události v Řecku, Turecku a Španělsku, kde v touze zastavit svobodné rozhodnutí národů jsou opět *„podporována fašistická semena“*¹⁴⁴ a konečně i na zastavený proces denacifikace v Německu.

Vedle těchto prostředků volí podle Zápotockého – jenž zde tímto způsobem na jaře 1947 anticipuje pozdější Marshallův plán¹⁴⁵ – kapitalistické síly i daleko jemnější prostředky: *„Snaží se vměšovat i starým kapitalistickým způsobem, dáváním úvěru, poskytováním peněz na to, aby byla prosazováním svobodně ne vůle jednotlivých národů, nýbrž aby byly prosazovány pomocí tohoto kapitalistického prostředku kapitalistické zájmy a aby byly prosazovány úmysly jednotlivých států.*¹⁴⁶

Zápotockého jasným vzkazem je *„že po míru není možno jen toužit a vzdychat, není možné si jen mír přát, mír je nutno zajišťovat tím, že nepřipustíme rozpínavost kapitalismu ve vlastní zemi, zabráníme krizím.*¹⁴⁷ Rozhodující silou v zadržování kapitalismu je pracující lid, který byl druhou světovou válkou probuzen *„ze své nevšímavosti“*. Síla, jež svou oporu nachází v prvním socialistickém státu. Tento stát pracujících je podle něj hlavní mírovou

¹⁴¹ SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ, ka.2

¹⁴² Ibid. ka.2

¹⁴³ Ibid. ka.2

¹⁴⁴ Ibid. ka.2

¹⁴⁵ Srov. HARVEY, David: Záhada kapitálu, Praha 2013 – Autor chápe Marshallův plán jako nejlepší způsob, jak zajistit hladký přechod z válečného na mírové hospodářství (nové odbytové možnosti pro americký průmysl) a přitom rozšiřovat sféru mocenského vlivu.

¹⁴⁶ SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ, ka.2

¹⁴⁷ Ibid. ka.2

silou, protože jeho socialistické hospodářství a výroba není ohrožena hospodářskými krizemi a proto také tento stát nepočítá s válkou a je naopak hlavním garantem míru. *„Mír je nutno zajišťovat tím, že nepřipustíme rozpínavost kapitalismu ve vlastní zemi, zabráníme krizím, opřeme se pevně o mocné činitele a státy, které na míru budují svoji šťastnou a radostnou budoucnost.“*¹⁴⁸

Víru v nynější moc zabránit krizím a rozpínavosti kapitalismu však podle Zápotockého posiluje také pohled do minulosti. *„Každá válka až doposud byla vyvolána pro posílení soukromokapitalistických panství reakční nadvlády. Tak jako po první světové válce byly tyto úmysly úplně a na hlavu poraženy, jako vítězi s té války nevyšli ti, kteří válku vyvolali, a nevyšla posílená světová reakce, naopak vyšel posílen světový pokrok, demokracie a dělnická třída, vznikl na celé jedné šestině světa socialistický stát. Tedy pravý opak těchto úmyslů, které měli ti, kteří první světovou válku vyvolali, a tak také i v této druhé světové válce nezvítězila světová fašistická reakce, která rozdmýchávala válku za splnění svých reakčních fašistických cílů, naopak byla poražena na hlavu v této druhé válce, posíleny byly naprosto protichůdné protireakční tendence a vyšla z této války posílena moc SSSR.*¹⁴⁹ (Zápotocký chápe boj SSSR proti Německu za konfrontaci socialistického hospodářství proti Německem ovládanému kapitalistickému hospodářství Evropy) */.../ Právě proto můžeme my dnes s daleko větším klidem dívatí na vývoj poměru do budoucnosti, poněvadž o otázce míru nebo válce nerozhodují dnes již jen staré reakční kapitalistické síly, o otázce míru a války rozhodují také již dnes široké lidové masy a ve velmi značné míře masy pracujících lidu. Tak je to také v Americe (Zápotocký zmiňuje silící odborové hnutí v USA).*¹⁵⁰

V pozdější diskusi se k některým momentům Zápotockého projevu ve svém příspěvku vrátila i Gertruda Sekaninová. Se Zápotockým souhlasí, že dvouletý plán – jako projekt pracujících lidu – se stal *„majetkem celého našeho národa“*. Zmiňuje, že sama mohla v zahraničí sledovat reakce na tento československý projekt hospodářské obnovy. Metody a zkušenosti z tohoto projektu jsou podle ní v zahraničí sledovány: *„podívejte se na hospodářství ciziny a na hospodářství u nás. Jednota našeho lidu a dobrovolná práce, které se účastní většina našeho lidu je s údivem sledována všemi.“*¹⁵¹. I práce žen je možná jen v hospodářství postaveném na podobných základech. V tomto historickém procesu jsme (naš národ nebo KSČ, pozn. M.K.) podle Gertrudy spojenci lidově-demokratických států – zemí, kde zavládla slovanská demokracie – zemí, kde se protnulý podle Trudy zájmy národa a státu. V zemích, kde naopak nedošlo k takovému spojení jsme pak spojenci demokratických sil *„bojujících proti vlastní reakci kdekoli na světě, na místech od nás sebvíce vzdálených.“*¹⁵². Společensko-hospodářské procesy v Československu mají proto svůj mezinárodní rozměr – Gertrudinými slovy totiž, že *„naše práce přesahuje hranice republiky“*. Rovněž její apel na to, *„že naše práce a naše cíle přesahují meze úzce stranické“* je nutno chápat v dimenzích její zahraničním zkušenostem, díky nimž mohla přehlédnout společenské změny v globálním

¹⁴⁸ SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ, ka.2

¹⁴⁹ Ibid. ka.2

¹⁵⁰ Ibid. ka.2

¹⁵¹ Ibid. ka.2

¹⁵² Ibid. ka.2

měřítku: „*Nechci zdržovat dále jednání a prodlužovat řečnickou lhůtu. Chtěla jsem jen, abychom si připomněli, že každá podobnost, kterou zde řešíme, každé zlepšení organizační, výrobní a jiné bude zde znamenat pevnou zbraň i proti mezinárodní reakci. Nezapomeňme, že každý váš okres, každé místo je začleněno do této široké bojové fronty.*“¹⁵³ Nemusíme připomínat, že lze v těchto hledat osten, vymezení se vůči omezenosti a úzce pojaté stranickosti, jejíž obzor je dán mantinely usnesení a direktiv vytvářených a schvalovaných v prostředí „šedých“ sekretariátů.

V tématech a příspěvcích konference se otiskovaly hluboké změny, ke kterým v Československu v poválečných letech docházelo. Zmínili jsme již zahraničně politické okolnosti Československého vývoje – jenž, jak se řečníci shodovali, byl ve znamení „*práce lidu*“, vyjádřený ve dvouletém plánu. Tzv. dvouletka – její plnění a společenské důsledky – československého hospodářství byla však ústředním tématem i v oblasti aktuální domácí politiky. Pozdější reformní ekonom Ota Šik se tady při té příležitosti zamyslel nad rolí dvouletého plánu ve vytváření jednotné pracující třídy, jejíž společný boj je nejlepším způsobem, jak zajistit blahobyt všech pracujících. Ve snaze naplnovat jednu z hlavních stranických direktiv – získat většinu národa – je podle něj aktuálním úkolem strany získat na svou stranu zaměstnance soukromého a veřejného sektoru (drobné živnostníky, jejich zaměstnance či státní úředníky) a ukázat jim, že nejlépe budou jejich požadavky uspokojeny ve svazku s dělníky jako jednotná masa pracujících¹⁵⁴ – a to právě prostřednictvím dvouletky a její úspěšné realizace.

Usnesení konference vzalo na vědomí hlavní cíle, které vzešly z ÚV strany – splnit dvouletku (velký budovatelský výsledek), získat většinu národa (chápanou jako jednotu národa) a zajistit vnitřní a mezinárodní konsolidaci republiky. Zároveň však konstatovalo, že proti tomuto „pokrokovému“ vývoji působí reakční živly. Proto usnesení prohlašuje: „*budeme usilovati o dohodu, ale v zásadních problémech, jako je náš poměr k SSSR, budeme nekompromisní (jako je otázka zajištění vymoženosti národní revoluce, očista národa atd.) Budeme co nejrozhodněji vystupovat proti jakýmkoli pokusům ohrožující systém NV, znárodněného průmyslu atd.*“¹⁵⁵

Z načrtnuté agendy, kterou se komunisté z pražského kraje na svých konferencích zabývali, je patrné, že jejich zájmem bylo plně podporovat a prohlubovat socializaci společnosti, kdy pilíře tohoto procesu ve správně-politické a ekonomické oblasti spočívaly na systému Národních výborů a znárodněného průmyslu a na ideologické rovině nacházeli svá označení zejména ve figurách „*národní revoluce*“ nebo „*očisty národa*“. Na politice tohoto prohlubování se v této organizaci podílelo i několik pozdějších významných osobností spojených s reformním procesem československého socialistického modelu. Když pomineme

¹⁵³ SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ, ka.2

¹⁵⁴ „Zaměstnanci veřejného a soukromého sektoru byli v područí buržoazní ideologie: Naproti tomu každá krize, propouštění a snižování mezd a platů přivádělo značnou část těchto lidí do řad důsledných bojovníků za lepší sociální řád /.../ Pozorujeme, že značná část soukromých i veřejných zaměstnanců si uvědomila hluboké změny, které u nás nastaly a pochopila, že ne vzájemně se potírající zaměstnanecké kategorie, ale jednotnou myšlenkou vůli spjatá masa všech pracujících bude s to vytvořit předpoklady pro splnění požadavků a zájmů pracujících“ SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ, ka.2

¹⁵⁵ SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ, ka.2

Gertrudu samotnou, tak vedle již zmíněného ekonoma Oty Šika, to byli tajemník pro venkov a zemědělství a I. místopředseda předsednictva Krajského výboru František Vodsloň a člen Krajského výboru, od roku 1948 krajský organizační tajemník MUDr. František Kriegel.¹⁵⁶ Oba tito zmínění se na fóru krajského výboru strany setkávali s Gertrudou Sekaninovou – právě tato trojice o 20 let později i díky svému památnému vystoupení v Národním shromáždění patřila k posledním obhájčům obrodného procesu v ČSSR. K nim navíc připočítejme tehdy mladého aktivního komunistu Jiřího Pelikána – později ředitele ČST a významného emigranta – zvoleného do Krajského výboru v roce 1947.¹⁵⁷

Ve funkci členky KV KSČ zůstala Gertruda do roku 1948.¹⁵⁸ Z důvodu účasti na zasedání Valného shromáždění OSN se jarní konference strany v roce 1948 nezúčastnila, neboť – jak zaznělo na její adresu při tomto jednání krajské konference – „*hájí právě zájmy Československa proti nepřátelům národa, proti Papánkům a jim podobným jako československá delegátka u OSN*“.¹⁵⁹ Konferenci poslala pouze pozdravný telegram. Zvolena do nového krajského výboru nebyla, čímž její stopa u KV KSČ I. Kraje končí. Sama navíc to v souvislosti se svou rezignací z ÚV ve svém kádrovém životopise komentovala tak, že po dohodě s vedením strany byla od roku 1948 ponechána bez stranické funkce. Jak naznačuje její nedlouhá stranická a další veřejná aktivita – navíc s uvážením nad mírou její participace zde – bylo těžiště její aktivity jinde, na MZV. V roce 1948 to patrně pochopili i v sekretariátu ÚV KSČ.

4.5. „Zamini“ – jako „partyzánka míru“

Hlavním těžištěm Gertrudiny poválečné práce byla její činnost na Ministerstvu zahraničních věcí. Zde po zmíněné dohodě Slánského a Clementise nastoupila k 15. července 1945. Z příkazu státního tajemníka ministerstva dr. Vlodo Clementise byla zařazena do anglo-amerického referátu II. odboru ministerstva na pozici referenta.¹⁶⁰ Od listopadu 1945 pak přešla do oddělení „M“ – komise pro přípravu mírových jednání, kde pod vedením přednosty oddělení dr. Vavra Hajdů působila jako odborová rádkyně. Úkolem tohoto pracoviště byla: „*příprava materiálu pro mírová jednání v otázkách územních, politických, vojenských, hospodářských, dopravních, sociálních a finančních, které hodlá československá republika*

¹⁵⁶ SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ, ka.2, 3.

¹⁵⁷ Na konferenci v roce 1948, které se Gertruda neúčastnila a ani nebyla zvolena do výboru na další funkční období, byl naopak do tohoto orgánu zvolen mladý komunist z ČKD Ladislav Lis, který se rovněž podílel na obrodném procesu a v období normalizace byl činný jako disident (podobně jako Gertruda ve VONSu či v Helsinském výboru)

¹⁵⁸ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

¹⁵⁹ SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ, ka.3

¹⁶⁰ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

*uplatňovat buď v jednáních dílčích, aneb na mírových konferencích; účast na mírových jednáních.*¹⁶¹

Gertruda zde působila jako referentka pro Maďarsko, Německo, Rakousko a Japonsko. O tom, že její nadřízení byli s její prací spokojeni svědčí i její pracovní hodnocení, kde vyjma zhoršeného hodnocení za úroveň ruského jazyka získala samé výborné. Ve slovním komentáři k hodnocení její nadřízený napsal: „*Dr. G.Sekaninová se osvědčila jako velmi svědomitá, pilná a nanejvýše bystrá pracovnice. Působí v oddělení jako referent ve všech přípravných pracích, po dobu mírové konference v Paříži byla zástupcem generálního sekretáře čsl. delegace, členem italské politické a územní komise a politické a územní komise pro Finsko. Její výtečná znalost řeči jest velkým přínosem v případech rychlého a přesného vypracování elaborátů v cizích jazycích.*“¹⁶² Dodejme, že na závěr zmíněné konference ji bylo svěřeno pronést projev v plénu o mírové smlouvě s Bulharskem.¹⁶³ Kromě zmíněné pařížské mírové konference, které se účastnila od srpna do poloviny října 1946¹⁶⁴, krátce navštívila francouzskou metropoli již během května toho roku u příležitosti konání konference čtyř ministrů zahraničních věcí (SSSR, USA, Velká Británie a Francie). V té době již také měla za sebou účast na I. části zasedání I. Valného shromáždění OSN v Londýně, kam byla vyslána v rámci československé delegace.

Valné shromáždění – jeho první část – se konalo počátkem roku 1946 a Gertruda v československé delegaci působila v rámci skupiny poradců.¹⁶⁵ Kromě oficiálních pracovních povinností, jež zde v delegaci plnila, rozvíjela v Londýně i své „soukromé“ aktivity, jež vyplývaly z jejího komunistického přesvědčení a členství ve straně – tedy síle, která ji do aparátu ministerstva prosadila: „*Spolu s druhou členkou delegace (jednalo se o komunistku Olgu Hillovou, pozn. M.K.) jsme prostřednictvím anglických soudruhů byly ve styku s pokrokovými organizacemi a s členkami jiných delegací. S běloruskou ministryní školství Uralovou bylo jednáno o společném postupu v ženské otázce.*“¹⁶⁶ V říjnu 1946 odletěla přímo z Paříže do USA. První bodem její cesty byla účast na mezinárodním sjezdu žen, který se konal v South Kortright – malém městečku ve státě New York. Hlavním bodem náplně jejího pobytu za oceánem byla však účast v rámci československé delegace na II. části zasedání Valného shromáždění. Původně měla být v delegaci opět ve funkci poradkyně. Do příjezdu státního tajemníka měla navíc na starosti styk se sovětskou delegací. V průběhu shromáždění nakonec Gertruda zasedla i v politickém a poručenském výboru Valného shromáždění, kde nahradila původního nemocného delegáta. Zde – v politickém výboru – měla projevy o přijímání nových členů do OSN a o frankistickém Španělsku.¹⁶⁷

¹⁶¹ Věstník Ministerstva zahraničních věcí z 15.10.1946.s. 38.

¹⁶² AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Není bez zajímavosti, že součástí československé delegace v Paříži byl i dr. Kazimír Čákr, jenž byl členem stálé expertní skupiny. Kazimír Čákr byl zaměstnancem ministerstva financí. Podobně jako Truda i Kazimír se na „svém“ ministerstvu zabýval přípravou mírových jednání a smluv. Je možné, že se poznali na některém ze zasedání meziresortní komise pro přípravu mírových jednání či až na konferenci v Paříži.

V roce 1949 se stal Trudiným manželem. AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

¹⁶⁵ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid.

K 1. dubnu 1947 byla jmenována vrchní odborovou rádkyní a nadále pracovala v oddělení „M“ – nyní přeorganizovaném v oddělení pro Německo – nyní již na pozici přednostky (tj.vedoucí) celého oddělení.¹⁶⁸ V červnu toho roku byla vyslána na mezinárodní konferenci o lidských právech do Londýna. Od září do prosince 1947 byla opět v československé delegaci na II.zasedání valného shromáždění – nyní už jako řádná delegátka (společně s Janem Masarykem, Jurákem Slávikem, Janem Papánkem a Jaromírem Špačkem)¹⁶⁹ ve výboru politickém a sociálním, čímž se československo zařadilo mezi pouhé čtyři národní delegace, jež měly ve svém středu ženy-delegátky.¹⁷⁰ Kromě Trudy to byla delegátka USA Eleanor Rooseveltová, indická delegátka Pandit a delegátka Nového Zélandu Robertsová.¹⁷¹ V politickém výboru – kde kromě indické delegátky byla jedinou ženou – měla Gertruda projev týkající se problému Řecka, kde se postavila proti vyslání zvláštní komise do válkou zmítané země *„poněvadž jsme z vlastní zkušenosti proti zasahování do vnitřních záležitostí národů.“*¹⁷² Ve výboru i v samotném plénu zasedání promluvila i o otázce Koreje, kde zaujala podobné stanovisko a argumentaci jako v případě Řecka a také o *„návrhu proti rozšiřování falešných zpráv se zvláštním výkladem o československém tisku.“*¹⁷³ – tedy opatření proti „štvavé propagandě“ a propagaci nové války. Navíc se československá delegace na tomto zasedání vyslovila proti *„utvoření tzv. Malého shromáždění, poněvadž tento orgán je namířen proti Bezpečnostní radě, která sleduje otázky mezinárodního míru a bezpečnosti a kde se usnesení musí dít za jednomyslného souhlasu velmocí, kdežto Malé shromáždění by nebylo vázáno touto zásadou jednomyslnosti, v níž Československo od začátku spatřuje základ míru. Poukazovali jsme na to, že Spojené národy mají plnit úkoly, které jim byly dány, zajištění míru, bezpečnosti a hospodářské spolupráce mezi národy a nikoli sledovati jednostranně zájmy některých členů.“*¹⁷⁴. Představená témata a argumentace trávající zejména na „hodnotách Charty OSN a zásadě nevměšování do práva národů“ se pak na dlouhou dobu stali „stálíci“ v pracovní agendě československých delegací na Valných shromážděních OSN hluboko do padesátých let – a často i za Gertrudiny účasti.

Ve výboru pro sociální věci, kam byla Gertruda vyslána jako hlavní československá delegátka (neboť v politickém výboru byla alternátkou), patřila k nejdůležitějším tématům zejména: a) otázka pokračování programu UNRRA – britský návrh žádal značné omezení rozpočtu a tudíž činnosti celého programu. Návrh byl podporován z rozpočtových důvodů i sovětskou delegací. Po dlouhé debatě nakonec návrh neprošel neboť většina států – mezi nimi i Československo – považovala program za prospěšný. b) debata o otázce programu Konference o svobodě informací, která se měla sejít v březnu 1948 v Ženevě. Zejména delegace ze slovanských států nesouhlasily s předběžným návrhem programu konference, který připravila Hospodářská a sociální rada na základě podkladů z podvýboru pro svobodu

¹⁶⁸ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Vlasta č.6/1948

¹⁷¹ Ibid.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Ibid

¹⁷⁴ Vlasta č.6/1948

informací a tisku Komise pro lidská práva OSN. Tomuto návrhu vytýkali, že podle nich je v něm nedostatečně řečeno, že předním úkolem tisku je boj proti fašismu. Delegace SSSR připravila návrh resoluce, ve kterém stanovila principy, ze které by se měly respektovat při snahách definovat pojem svobody informací. Na základě této resoluce by pak měla Hospodářská a sociální rada OSN vypracovat program pro ženevskou konferenci. SSSR a další slovanské státy však zůstaly v prosazování této resoluce v menšině – návrh nebyl schválen. Malým úspěchem – jak podotýká zpráva z konference – bylo nakonec schválení kompromisního návrhu delegace Indie „*podle níž se upozorňuje Hospodářská a sociální rada upozorňuje na debatu, konanou o otázce programu konference o svobodě informací a tisku v třetím výboru.*“¹⁷⁵ c) velmi živým tématem byla rovněž diskuse o jugoslávském návrhu o opatřeních proti falešnému zpravodajství. Tento problém se úzce dotýkal předcházejících otázek ohledně svobody tisku a rovněž souvisel s diskusí v prvním – tedy politickém – výboru, kde tuto debatu otevřel návrh SSSR na zákaz válečné propagandy. Jádrem problému zde byla ideální míra mezi svobodou tisku a potřebou zamezit neopodstatněným a štvavým útokům proti jednotlivým státům. Jugoslávský návrh i přes podporu „slovanského bloku“ nakonec nebyl přijat. Nakonec byl delegáty schválen kompromisní návrh – tentokrát z pera francouzské delegace – jenž vyzýval členské státy OSN: „*aby potírali šíření falešných nebo zkreslených zpráv, které by mohly poškodit přátelské vztahy mezi státy a aby dodaly ženevské konferenci o svobodě informací data a materiál vztahující se k jejich programu.*“¹⁷⁶

Velmi zajímavou byla diskuse, která se v sociálním výboru rozpoutala okolo mezinárodních úmluv o obchodu se ženami, dětmi a neslušnými publikacemi. „*Sovětská delegace navrhla, aby z protokolů byl vypuštěn odstavec, týkající se kolonií a nesamosprávných území. (tj. úmluva by se nevztahovala na kolonie, pozn. M.K.) Británie, Francie a Nizozemsko namítali, že zde nejde o neochotu zamezit obchod se ženami, dětmi, nýbrž že jde otázku určité samosprávy kolonií, podle níž tyto mají určitou jurisdikci ve věcech sociálních. Přes tento prudký odpor sovětská delegace tuto změnu ve výboru a pak v plenární schůzi prosadila.*“¹⁷⁷

Poslední zajímavou kontroverzní otázkou, kterou se výbor na svém zasedání během II. Valného shromáždění zabýval, byla práva odborů. Původně se jednalo o iniciativu Světové odborové federace, která požádala ve svém návrhu Hospodářskou a sociální radu OSN o uznání základních odborových práv. Na půdě Hospodářské a sociální rady a posléze i na Valném shromáždění však došlo ke sporu, do jaké možné míry mají být tato práva kodifikována. „Slovanské státy“ podporovaly resoluci delegáta Dominikánské republiky, jež měla oproti konkurenčnímu francouzskému návrhu širší rozsah, co do přiznávání práv. „*Žádala zřízení mezinárodní kontroly pro ochranu odborářských práv a zdůrazňovala, že nejen svoboda sdružování, ale i ostatní obecné sociální podmínky jsou předpokladem minimální hospodářské úrovně pracujících a žádala generálního sekretáře, aby SOF a Americká federace práce studovaly spolu s Komisí pro lidská práva otázku svobody*

¹⁷⁵ AMZV, Mezinárodní odbor (MO) ka. 68, Zpráva o průběhu II. Valného shromáždění OSN

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid. Tato informace nám cosi sděluje o sovětském projektu, jako o projektu modernity.

*sdružování a otázku, jak zajistit životní minimum pracujících celého světa.*¹⁷⁸ Československá delegace podporovala tento dominikánský návrh v podobě pozměňovacích návrhů SSSR a Indie, který vyzýval Hospodářskou a sociální radu, aby „deklarovala zvláštní resoluci základní odborářská práva“, jež byla obsahem původního návrhu Světové odborové organizace. Dominikánský návrh podporovaný „slovanským blokem“ nakonec nebyl přijat. Na místo něj výbor schválil návrh resoluce francouzské delegace. Plénem Valného shromáždění byl „francouzský návrh“ také přijat. Československo a ostatní slovanské státy s obhajobou návrhů SOF neuspěly a „*celé jednání o odborářských právech na druhém Valném shromáždění ukázalo, že není jednotného názoru na práva a poslání odborového hnutí. Tato nejednotnost mínění je logickým důsledkem postavení a funkce odborů v různých státech.*“¹⁷⁹

Viděli jsme tak, že již v prvních poválečných letech – v Československu tedy ještě před únorovým převratem – fungovala na poli mezinárodní politiky, jejíž největší manifestací byla právě zasedání Valného shromáždění OSN, zvýšená solidarita slovanských států – tzv. „slovanský blok“. O tom, že spolupráce slovanských národů byla ve veřejnosti velmi silným tématem vypovídá i to, že jedna z mála otázek rozhovoru točícího se kolem II. Valného shromáždění uveřejněného s Gertrudou ve Vlastě roku 1948, je autorkou článku vedena právě na oblast spolupráce delegací slovanských národů během zasedání: „*je velmi živá a nevyplývá nikterak z umělého slučování, ale ze samozřejmé jednoty zájmů, které jsou společné slovanským národům, jež prošly zkušenostmi války a fašismu.*“¹⁸⁰ . Ke zmíněným nepřilíš úspěšným iniciativám, jež však v některých případech byly ukončeny kompromisním návrhem Gertruda ve stejném rozhovoru řekla: „*Mohu říci, že i když naše stanovisko pro rovnováhu sil nebylo všemi hlasy přijato, byly naše argumenty uznávány i delegacemi, které naše stanovisko nepřijaly. Byly případy, že po dlouhé a velmi vášnivě rozmluvě došlo posléze k jednomyslnému usnesení, jako např. o sovětském podnětu, na opatření proti válečné propagandě a o jugoslávském návrhu proti tendenčnímu zpravodajství.*“¹⁸¹ . Z prostudovaných dokumentů je skutečně patrné, že československá delegace byla v úzkém styku s delegací SSSR a delegacemi ostatních slovanských států (zejména Jugoslávie a Polsko), kdy docházelo ke koordinaci společného postupu – podotýkám před Únorem 1948.

Vedle práce delegáta se Gertruda během svého několika měsíčního pobytu v USA na podzim 1947 věnovala i dalším aktivitám související s její funkcí – např. návštěvy u krajanských komunit a spolků či setkání s představitelkami pokrokových ženských organizací. Jako již za minulých cest na podobná mezinárodní fóra¹⁸² rovněž i zde byla

¹⁷⁸ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Vlasta 6/1948

¹⁸¹ Ibid.

¹⁸² Tak např. již na I. části VS v Londýně v lednu 1946 natočila Truda dva rozhlasové projevy o výstavbě Československa – „*jednak pro britský domácí program, jednak pro zámoří*“.; *Na pařížské mírové konferenci: „v Paříži jsme natočila pro anglický rozhlas rozhovor o československých ženách pro Kanadu.*“ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

Gertruda mediálně aktivní – pro britský rozhlas natočila rozhovor o „československých ženách se zřetelem na dvouletý plán a ústavu.“¹⁸³

V hodnocení „popisu způsobilosti“ za rok 1947 vypracovaného nadřízenými je Truda hodnocena nejlepšími možnými známkami. Toto hodnocení bylo tak jasné, že se její nadřízení ve slovním komentáři k udělenému hodnocení omezili na pouhé dvě věty: „Široký politický rozhled a výborná znalost souvislostí mezinárodní politiky. Zvláštní pile a svědomitost ve výkonu služby.“¹⁸⁴

V době únorových událostí spolehlivě plnila na svém pracovišti direktivy strany, kdy se stala členkou akčního výboru Národní fronty na MZV, jenž měl Ministerstvo bránit proti působení „rozvratných sil“, jež byly v únoru 1948 všeobecně vydávány za faktor, který ohrožoval poválečný politicko-hospodářský kurz a přiměl tak československý lid k revolučnímu vystoupení na obranu tohoto směřování. V souvislosti se zásahem proti „rozvratným silám“ v únoru 1948 zasluhuje Ministerstvo zahraničních věcí zvláštní pozornost, neboť zde bylo navzdory různým snahám stále ještě mnoho nekomunistů a lidí, kteří nebyli nakloněni spolupráci s komunisty. V únoru 1948 bylo MZV jedním z posledních ministerstev, kde se komunistům nepodařilo získat rozhodující vliv.

Na rozdíl od jiných úseků státní správy byla ve výstavbě MZV po roce 1945 patrná jasná kontinuita s dobou exilového ministerstva. Tato exilová složka – díky svým nezpochybnitelným politickým zásluhám na osvobození Československa – stala se hlavní silou v organizaci nového ministerstva. Mimo jiné to znamenalo i kontinuitu s předválečným ministerstvem, neboť základem exilového ministerstva byli českoslovenští diplomaté, kteří zůstali po okupaci v zahraničí. Např. ještě k 1.lednu 1948 byla proto téměř polovina (tedy 602 z 1256 zaměstnanců) tehdejších zaměstnanců ministerstva lidmi, kteří zde byli zaměstnáni ještě před okupací. Komunistům se personálně nepodařilo v prvních poválečných letech do struktur ministerstva masivněji proniknout, ačkoliv i zde byly zřízeny tzv. očistné komise, jež v oblasti státní a veřejné správy bývaly zpravidla ideálním prostředkem pro takové výměny kádrů. I přesto zaznamenala organizace ministerstva v poválečné době hned několik změn souvisejících s novou společensko-politickou situací. V první řadě byla na ministerstvu zřízena funkce státního tajemníka, kterou zaujal komunist dr. Vlado Clementis. Nově vznikl i Generální sekretariát ministerstva. Další změny pak přímo vycházely z ustanovení košického vládního programu: „Při prezidiu ministerstva byla zřízena zaměstnanecká (závodní) rada, která spolurozhodovala o personálních otázkách, a dále byl též zřízen Koordináční výbor zástupců politických organizací Národní fronty. /.../ po linii odborové byla na ministerstvu utvořena jednotná organizace, podřízená Ústřední radě odborů, namísto tří dřívějších organizací (spolek konceptních úředníků MZV, Spolek kancelářských úředníků MZV a Spolek podúředníků MZV)“¹⁸⁵. Organizace KSČ byla na MZV založena s iniciativy dr. Vavra Hajdů v roce 1945. Nebyla příliš početná neboť z dvanáctistovky zaměstnanců měla v únoru 1948

¹⁸³ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008. s. 40

asi 60-70 členů. Kromě nich ještě v rámci ministerstva také fungovali členové tajní. Tímto můžeme říci, že ve své funkci přednostky oddělení byla Gertruda mezi ostatními straníky jednou z nejvýše postavených. Navíc, pokud k tomu připočítáme ještě její angažmá na fórech OSN, můžeme tak tvrdit, že patřila mezi nejvýznamnější straníky v aparátu MZV. Osobou, jenž na ministerstvu reprezentovala zájmy KSČ, byl nicméně velmi mocný státní tajemník, k jehož rukám – jak zmiňuje ve svém článku Ivana Koutská – se již od roku 1945 dostávala hlášení od zpravodajského odboru Ministerstva vnitra „o tom, jak se ten který diplomat chová, s kým se stýká a zvláště zda preferuje vztahy se sovětskými zastupitelskými úřady“¹⁸⁶.

Za akcí proti „rozvratným silám“ v únoru 1948 (ve jménu „očisty veřejného života“ a „potlačování reakce“) se ministerstvo z důvodu své personální struktury ukazovalo jako jeden z důležitých cílů zásahu. V důsledku vládní krize došlo ze strany KSČ k masivní mobilizaci obyvatel sympatizujících se směřováním republiky proti „nespolupracujícím“ pravicovým stranám. V tomto snažení se mohla KSČ opřít o široké vrstvy obyvatel, jež byly mobilizovány zejména prostřednictvím odborů a dalších zájmových organizací. Byly to právě odbory (Ústřední rada odborů - ÚRO), které na mimořádném sjezdu závodních rad odborů v Průmyslovém paláci v Praze vyzvaly k zakládání Akční výborů NF. 23. února proto vznikl tento výbor i na MZV. Z 19 členů výboru bylo 7 členů KSČ a 12 nekomunistů. Gertruda Sekaninová byla rovněž členkou tohoto orgánu. Ve svém prohlášení výbor za situace hrozby rozvratu jednoty národa, bezpečnosti státu a klidného politického a hospodářského rozvoje republiky vyzývá „všechny kolegy a kolegyně bez rozdílu politické příslušnosti k upřímné spolupráci./.../ Národní fronta trvá dál, protože je záležitostí veškerého lidu a je pod vedením Klementa Gottwalda pevně odhodlána splnit košický vládní program, uchránit vymoženosti národní revoluce a jíti dále vpřed cestou socialismu./.../ Semkněme se znovu pevně tak, abychom byli jednotně jako v odboji, pomozte provést v našem ministerstvu očistu od těch, kteří se za války zpronevěřili svému poslání a mezi naše řady nepatří, a staňme se všichni strážci nové, silné a jednotné Národní fronty. Ať žije demokratická Československá republika. Ať žije nerozborné spojenectví se Sovětským svazem a ostatními slovanskými státy.“¹⁸⁷ Dne 25. února na shromáždění zaměstnanců ministerstva ve velkém sále Černínského paláce byla zaměstnancům přečteno svolání o vítězství pracujícího lidu. Nastala doba velkých změn.

Sama Gertruda se o rok později – ve svém životopise pro kádrové potřeby – o své roli v únorových událostech na ministerstvu příliš nezmiňuje. Kromě členství v Akčním výboru na MZV byla ještě členkou podobného výboru v Radě čsl. žen. O své roli v únorových událostech napsala: „absolvovala jsem řadu schůzí mimo Prahu“¹⁸⁸. Není jasné o jaké schůzi

¹⁸⁶ KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008. s. 40

¹⁸⁷ Ibid. s. 41. Na prohlášení je zajímavé, že vyzývá k opětovným očišťovacím akcím směrem k lidem s pochybnou válečnou minulostí, které však již na ministerstvu po roce 1945 proběhly. Pravicoví protivníci jsou tak diskreditováni poukazem na jejich možnou zrádnou činnost v době války.

¹⁸⁸ Velmi zajímavě vzpomíná na únorové události Hájek: „Když jsem se už dost pozdě vracel noční Prahou Václavským náměstím plným živě diskutujících skupinek, dvojic i mlčících jednotlivců, vracela se mi znovu a znovu otázka, jaký proces se odehrává kolem nás a s námi. Revoluce, ke které jsem byl už léta přitahován a již jsem podle svého přesvědčení pomáhal roztočit kola? Přes všechny pokusy o strážlivou „vědeckou“ představu o revolučním procesu samo slovo „revoluce“ ve mně bezděčně vyvolávalo romantické vzrušujících obrazy a emoce o davech nadšených bojovníků, šturmuji nebe. Při únorových událostech jsem vlastně

se mělo jednat. Jisté naopak je, že únorový převrat aktivně podpořila. S přihlédnutím k jejímu dosavadnímu životnímu průběhu to rozhodně nebylo překvapivé, ba to bylo jeho logickým pokračováním – konečně se přeci naplnila možnost budovat spravedlivou společnost: „*Do té nové práce jsem nastoupil s přesvědčením, že se účastním rozhodující etapy dovršení revolučního procesu, nástupu budování socialismu, odstraňování posledních překážek a překonávání posledních pozic jeho odpůrců.*“¹⁸⁹ Poznamenejme, že nejen Jiří Hájek, z jehož paměti jsme citovali, ale také řada dalších pozdějších významných reformních komunistů z 60. let aktivně únorové události podpořila a jejich výsledek přivítala. „*Snažil jsem se mu odůvodnit náš postup v únorové krizi – samozřejmě bylo nutné připomenout Mnichov (vzpomíná Hájek na rozhovor se členem delegace britské Labour Party na pohřbu Jana Masaryka pozn. M.K.). Zároveň šlo o uhájení politického vývoje k socialismu. Namítl, že charakter tohoto socialismu i cesty k němu určují ovšem komunisté. Odpověděl jsem mu /.../ i ti, kteří si představovali cestu k socialismu jinak, než jak jí jdeme dnes, si musí uvědomit, že podstatné je jít touto cestou a nenaříkat nad tím, že skutečnost neodpovídá našim představám./.../ odmítl jsem názor, že by šlo o potlačení demokracie.*“¹⁹⁰ Kromě Hájka se z významných reformních představitelů Pražského jara a následných disidentských aktivit událostí února zúčastnil třeba organizátor tehdejšího vystoupení Lidových milicí dr. František Kriegel, ale mnohé další osobnosti, namátkou jako např. Josef Smrkovský, František Vodsloň, Ota Šik, Čestmír Císař, Jiří Pelikán, Jiří Lederer či Ladislav Lis.

Zastavme se nyní u složitých motivů a myšlenkových souvislostí, které vedly levicové intelektuály k připojení se ke komunistickému vystoupení v únoru 1948 a následnému kurzu – již plně diktovaného KSČ. Jak toto rostoucí napětí (společenské, mezinárodní) zejména v letech 1947 a 1948 Gertruda vnímala zprávy nemáme. Je proto v této souvislosti zajímavé začít se do Hájkových pamětí, totiž do vzpomínek člověka s podobnou životní trajektorií jako Gertruda – oba se také minimálně od počátku 50. let znali. Možná právě Hájkův postoj může osvětlovat názory a pohnutky širší skupiny lidí – levicových intelektuálů – do která by Gertruda určitě patřila.

nezažil žádné vzrušující davové scény – ani na Staroměstském náměstí ono legendární vzdušné vln lidového hnutí, ani hlasování na sjezdu závodních rad, ani nástup dělnických mas z továren do ulic – při nichž bych cítil, že lid (a já s ním) se hlásí k úloze tvůrce dějin. O tom všem jsem jen četl nebo slyšel – a tenhle zprostředkovaný zážitek zdaleka nepůsobí přesvědčivě. To, co jsem zažil, se odehrávalo v úzkém prostoru a nevelkém okruhu lidí už ne jako výraz elementární síly davů, třídy, lidu, národa, směřující neomylně k cíli dějinně určenému, nýbrž jako jednotlivá organizační opatření, rozhodování malých skupinek či jednotlivců, politické kroky a manévry – vše, co tomuto procesu odnímal onen hrdinský patos. /... / Odpoledne 25. února jsem spolu s Jirkou Ledererem zůstali v naší místnosti a odtamtud jsem sledovali, jak narůstali a houstly masy lidí na Václavském náměstí, na němž jsem měli z okna výhled. Nevím, zda to byla fyzická vzdálenost, pohled shora – ale to shromáždění ve mně (a jak jsem si nedávno přečetl v Jirkovo vzpomínkách, tak ani v něm) ne vyvolalo nějaké strhující pocity. Nepociťoval jsem je jako projev vůle lidu být tvůrcem dějin, nýbrž to bylo obrovské, snad čtvrtmilionové publikum, které přišlo schválně a odtleskat závěr vzrušujícího představení a pochválit herce, kteří v něm hráli větší či menší role. Měli jsme rouhavé poznámky včetně Marxovy z 18. Brumairu a kladli si otázku, zda to, co vidíme dole a co k nám tak hlučně proniká, je něco mezi tragédií – nebo alespoň vážným dramatem – a komedií či fraškou...“ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 160,161.

¹⁸⁹ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 162.

¹⁹⁰ Ibid. s 164

S politického hlediska je Hájek poněkud složitější osobu než Gertruda, která byla přesvědčenou komunistkou již od počátku 30. let. Na rozdíl od Hájka byla uvyklou na způsoby vládnoucí v komunistickém hnutí. Počátkem 30. let byla KSČ střídavě v ilegilitě, navíc probíhalo vnitřní třibení s nestalinskými proudy (lidí i názorů), které stranu počátkem 30. let postupně dovedlo až do stadia ideální strany bolševického typu (do jisté míry názorového ghetta) – tedy poslušnosti k linii strany a stranickým autoritám ve smyslu hesla „*strana má vždy pravdu*“. Proto se kloníme k názoru, že Gertruda s touto minulostí asi nevnímala události druhé poloviny 40. let řekněme tak „jemnými“ způsoby“ jako třeba Hájek, jenž pocházel z rodiny evangelického učitele a byl původně sociálním demokratem, který se členem KSČ stal až po sloučení stran na jaře 1948. Před válkou byl Jiří Hájek – jako aktivista sociálně demokratické mládeže – aktivním účastníkem nekomunistických levicových (rovněž antifašistických) aktivit, z četby a četných diskusí dobře vybavený přehledem o levicových myšlenkových proudech a tendencích a který rozhodně nebyl dogmatikem.

I nedogmatictí levicoví intelektuálové vnímali osvobození republiky v květnu 1945 v intencích „*národní revoluce*“, jež má vést k socialismu. V případě Hájka se jednalo o demokratickou cestu k socialismu v Československu za spolupráce všech stran, jež vyloučí rozpory předválečné republiky, které nakonec vyvrcholily Mnichovem a zradou buržoazie.¹⁹¹ Idylickou cestu všeobecné národní spolupráce ke společnému cíli podle něj nejlépe reprezentovala obnovená sociální demokratická strana – již byl Hájek opět mezi lety 1945-48 členem – a která se s přirozeným respektem k SSSR orientovala na vybudování svébytného demokratického socialismu v Československu a zároveň usilovala o spolupráci s ostatními levicovými silami v okolních státech a v západní Evropě.

Do těchto smělých plánů však zasáhly mezinárodní události, které se vyznačovaly zvýšeným napětím mezi velmocemi. „*Jak je vidět, měli jsme hodně velké oči – těsně v předvečer boje o Marshallův plán a něco víc než čtvrt roku před založením Informbyra.*“¹⁹² /.../ *Musím říci, že četba tohoto dokumentu (resoluce Informbyra, pozn. M.K.) na mě působila zvlášť kritickým dojmem. Už proto, že mi připomněla řeč a tón různých svolání kominterny z dob před jejím VII. kongresem. Byly také v rozporu s nedogmatickým hodnocením možností a úkolů Labour Party, jaké podle svědectví Laskiho její představitelé ještě nedávno vyslechli z úst samotného Stalina.*¹⁹³ /.../ *Přes všechny výhrady jsem se ovšem musel znovu a znovu ptát sám sebe i svých nejbližších přátel: co když jsou věci ve světě tak, jak se tvrdí v prohlášení devíti komunistických stran při založení Informabyra? Co když se svět nenávratně rozpadá na dva nepřátelské tábory a před každým národem, ale koneckonců před každým z nás vzniká volba, kam se postavit? Otázka, která se už netýká jen toho, s kým budovat socialismus v Československu, ale nakonec i toho, s kým a jak uhájit toto Československo před opakováním Mnichovské situace? Neshody mezi spojenci v německé otázce, zřetelné tendence k sloučení západních pásem (Bizonie, Trizonie) a zprávy o tom, že tam denacifikace ustupuje jiným hlediskům, diktovaným obavou ze sovětské politiky, mohly tuto otázku jen*

¹⁹¹ „*Nyní to propuklo v širokém rozsahu. Číst tehdy pravcový tisk mi připadalo jako brodit se v kalu, valícím se celým naším životem.*“ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.54-58

¹⁹² HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s 141

¹⁹³ Ibid. 148

zdůraznit.¹⁹⁴(149) /... / *Odpovědi na tyto otázky jsem nacházel v seriózních pracích analyzujících poválečný hospodářský a sociální vývoj (vzpomínám si zejména na práci H. Claudia De la crise économique a la guerre mondiale a zejména Nouvel avant-guerre?) (Hájek ještě zmiňuje další materiály od britských labouristů pozn. M.K.) /.../ *Potvrzovali mi obraz konfliktů dvou táborů: na jedné straně je tu americký kapitalismus, jenž vyšel z války s minimálními oběťmi, posílen a zbohatlý nejen na účet poražených odpůrců, ale i vyčerpaných spojenců, a otevřeně se snaží uplatnit svou hegemonii nejen v kapitalistické části světa, ale i vůči té části, která se kapitalismu zbavila zbavuje. Proti němu stojí jako skupená síla Sovětský svaz, ještě krvácející z ran utržených za války, ale upevněný vítězstvím na Hitlerem i sympatiemi těch, kdo se chtějí osvobodit z kapitalistického vykořisťování, od pozůstatků fašismu i z koloniálního panství. Při těch skvrnách a vadách na kráse, které jsem si na sovětské straně stačil uvědomit, mnohé jsem tehdy vidět nedokázal, nebylo pro mě pochyb. Že by bylo možné zaujmout nějakou třetí pozici, jsem v daném poměru sil nepovažoval za reálné. /.../ Dnes mnohý z těch, kdo neprožili mnichovské dny, může mnichovský komplex naší společnosti posuzovat velmi kriticky. V roce 1947- 48 byl však živý a působivý. Myslím, že byl koneckonců rozhodující i pro mnohé odpůrce komunismu a v únorových událostech 1948 diktoval postoje a postup takových lidí, jako byli Jan Masaryk a Edvard Beneš. A tím spíš u těch, kdo zajištění proti novému Mnichovu spojovali s uskutečněním myšlenky socialismu. Zárukou obojího viděli v pevnosti spojenectví se sovětskou velmocí i ve svazku sil naší společnosti, nemyslitelného bez komunistické strany.¹⁹⁵ /.../ Vyvracel jsem jim tyto obavy (že komunismus je hrozba demokracii – při rozhovorech s nekomunisty). *Vždyť přece nejvíc víme, odkud byla nejvíc ohrožena a také smrtelně zasažena demokracie u nás ve třicátých letech. Odstranění nadvlády finančního kapitálu a monopolů odvrací tuto největší hrozbu, vytváří podmínky pro plnou demokracii, která, až bude zbavena nebezpečí zprava i zvenčí, bude si vědět rady i s vlastní byrokracií a přemění mocenský aparát ve svůj spolehlivý nástroj....¹⁹⁶***

V myšlení nedogmatického levicového intelektuála Hájka jsou události let 1947- 48 v Československu pod vlivem zvyšujícího se mezinárodního napětí a počínajícího soupeření mezi silami kapitalismu a socialismu – kdy všechny indicie napovídají (Churchillův projev ve Fultonu, vyhlášení Trumanovy doktríny, Marshallův plán) o možné ofenzivě kapitalistických sil ve světě. Tyto souvislosti, kdy mnoho levicových sil v západní Evropě se v této volbě přiklání ke kapitalismu, vynucují si opuštění idey společného budování socializujícího systému v evropském měřítku a nutnost vyjádřit svůj postoj ke kapitalismu a mnichovské zradě definitivním příklonem k Sovětskému svazu. Události února a svůj aktivní podíl v nich rámuje Hájek právě těmito úvahami – v únorových událostech, jako vystoupení pracujícího lidu pod vedením KSČ, se manifestuje právě definitivní odmítnutí kapitalismu o očistu od jeho zastánců a konečný příklon k budování socialismu¹⁹⁷.

¹⁹⁴ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 149

¹⁹⁵ Ibid. s.149

¹⁹⁶ Ibid. s.154

¹⁹⁷ Čestmír Císař ve svých pamětech k této dichotomii píše :Na přelomu let 1947-48 stáli proti sobě dva modely: obnovující se předválečný kapitalismus s nepřekonatelnými rozpory, rozrušenou demokracií hledající novou

Podobně i Čestmír Císař pokládá založení Informbyra – jenž bylo Stalinovou odpovědí na pronikání „kapitalistických sil“ do zemí lidové demokracie (zejména ve formě Marshallova plánu) s praktickým cílem koordinovat postupy spřátelených komunistických stran – za důležité pro politický vývoj Československa směrem k Únoru. Pro KSČ faktor Informbyra znamenal větší radikalizaci kurzu a zvýšení tlaku v prosazování všeobecné politiky socializace společnosti. Na druhé straně v důsledku této změněné politiky se více radikalizovala i protistrana, jež se čím dál tím více profilovala jako antikomunistická síla (vzpomeňme zejména ostře konfrontační kurz národně socialistické strany od roku 1947) s cílem zabránit další socializaci společnosti: „*Je přirozené, že komunisté k tomu nemlčeli a spirála ostrosti polemik stoupala. To všechno v Moskvě registrovali, konfliktní situaci vítali a chystali se jí patřičně využít k nátlaku na KSČ a na změnu její politiky*“¹⁹⁸

Představením úvah lidí s podobnou životní trajektorií jako ona, jenž navíc v určitých fázích byli jejími spolupracovníky a přáteli, tak částečně vyplňujeme mezeru ohledně konkrétních Gertrudiných postojů a stanovisek a tím také představit možný prostor, ve kterém se mohly její vlastní úvahy odehrávat.

tvář a silnou vlnou revolučních tendencí na straně jedné; vyhraněný sovětský systém vyšlý vítězně z válečné katastrofy a slibující v dohledné době dohnat a předejhnat kapitalismus na straně druhé. /.../ Poznamenejme, že v dané poválečné době nebyl k dispozici model vyspělé demokracie s prosperujícím tržním hospodářstvím a vysokou úrovní sociálního zabezpečení, jaký se až v 60. letech začal rozvíjet v západní Evropě.“ CÍSAŘ, Čestmír: Paměti, nejen o zákulisí Pražského jara, Praha 2005, s. 100

¹⁹⁸ „*Třetí důležitou událostí v listopadu 1947 bylo zasedání ÚV KSČ na němž Gottwald vytyčil taktický postup strany za narůstající politické krize. Jeho vystoupení neslo již nesporné stopy linie Informbyra. Podrobně se zabýval situací v jednotlivých stranách a předně v sociální demokracii, kde nastal posun doprava. Předvídal možný pokus antikomunistického bloku vymanévrovat KSČ z vlády, jak se to podařilo ve Francii a Itálii. Varoval však pravici před záměrem uskutečnit tento mocenský zvrat, neboť by se dočkala „zdrucující odpovědi“. Odsoudil též jako nepřijatelnou alternativu zaměnit vládu NF úřednickou vládou po vzoru roku 1920. Tady se nepřímě obracel i k prezidentu Benešovi. Na zasedání poprvé zaznělo, že Gottwald není Tusar.*“ CÍSAŘ, Čestmír: Paměti, nejen o zákulisí Pražského jara, Praha 2005, s. 112. Bylo by mylné se domnívat, že KSČ před Únorem byla „mocenským strojem“ – metaforou s níž spojujeme její všemocnou aktivitu po Únoru ve směru sovětizace státu. V době předúnorové si politika KSČ uchovala řadu způsobů ve smyslu prosazování svých cestou konsenzu a standardními cestami, na jaké byli komunisté dobře zvyklí z dob předválečného působení na parlamentní půdě. KSČ si i po roce 1945 byla vědoma své minulosti a návaznosti na pokrokové dělnické hnutí z dob Rakouska i I. republiky. Proto odkaz k Tusarovi, který odkazuje k traumatu spojeného s neúspěchem boje za socialistický/dělnický charakter I.republiky.

5.K socialistické společnosti – není jiných alternativ...

„Snažili jsme se vysvětlit si takové omyly a omluvit je potřebou disciplíny, kterou vyžaduje boj tak nelítostný jako náš. Umlčovali jsme své pochybnosti“¹⁹⁹

Reakce západních států na únorové události v Československu na sebe nenechaly dlouho čekat: Již 26 února 1948 oznámil britský ministr zahraničí Ernest Bevin československému velvyslanci přerušeni jednání o britsko-československé obchodní dohodě.²⁰⁰ 27. února vydal ministr zahraničí USA Georgie Marshall prohlášení o tom, že USA odmítnou poskytnout Československu půjčku. Podobně se zachovala i Světová banka – odmítla Československu poskytnout půjčku k dalšímu rozvoji hospodářství. Protestní prohlášení proti únorovým událostem vydaly vlády USA, Velké Británie a Francie 27. února.²⁰¹ Zdaleka nejsilnější mezinárodní reakce na události Února 1948 v Československu se však odehrály na půdě OSN – Rady bezpečnosti. V březnu 1948 se událostmi v Československu na návrh chilské delegace začala zabývat Rada bezpečnosti OSN.²⁰² V době těsně po Únoru nebylo vzhledem k personálnímu stavu MZV pro jeho vedení jednoduché na chystané projednávání „československého případu“ vybrat zkušenou, ale zároveň spolehlivou delegaci. Jako zkušená, znalá jednání na fórech OSN a přitom spolehlivá byla s čs. delegací k obhájení únorových událostí a jejich výsledků vyslána na newyorské zasedání i Getruda Sekaninová.²⁰³

Jaro roku 1948 bylo kromě povinností vyplývajících z nově nastalé situace – mezinárodních, spojených s obhajováním poúnorového směřování a vnitřních, jež byly ve znamení poúnorové „reorganizace“²⁰⁴ – pro Gertrudu jiné v tom, že se ve svých 40. letech dozvěděla, že čeká dítě. Ještě v květnu toho roku se na pozvání mezinárodní demokratické federace žen zúčastnila v její delegaci mezinárodní konference nevládních organizací, spolupracujících v OSN a v srpnu, kdy byla společně s hospodářským pozorovatelem vyslána na zasedání Hospodářské a sociální rady OSN. Obě tyto akce se konaly ve švýcarské

¹⁹⁹ LONDON, Artur: Doznání, Praha 1990. s 33

²⁰⁰ ŠEDIVÝ, Jaroslav; KOŘALKOVÁ, Květa: Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960, SNPL Praha 1960 s.67

²⁰¹ Ibid. s.68

²⁰² Ibid. s. 69

²⁰³ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

²⁰⁴ KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008. s. 43..

Ženevě.²⁰⁵ Počátkem října 1948 odchází na mateřskou „dovolenou“. Mimo ministerstvo je pak skoro celý rok.

Syn Michal se jí narodil v říjnu 1948. Gertrudiným partnerem a otcem dítěte byl dr. Kazimír Čákr – pracovník ministerstva financí a jeden z lidí, kteří byli na tomto ministerstvu pověřeni problematikou spojenou s přípravou mírových smluv.²⁰⁶ Pravděpodobně zde – na některé z meziresortních komisí svolaných za účelem koordinace této složité komplexní problematiky – se Gertruda s Kazimírem poprvé setkali. Podobně jako Gertruda měl také Kazimír právnické vzdělání a rovněž studoval na Právnické fakultě v Praze²⁰⁷ – tím ale jakákoli podobnost v jejich životopisech končí. Kazimír byl o několik let starší (narodil se roku 1905). Na rozdíl od Trudy nebyl komunistou a ani se nikdy neangažoval v levicovém hnutí. Daleko více se blížil pomyslné šabloně konzervativního ministerského úředníka – na ministerstvu totiž pracoval již v době protektorátu. Pro svou nezpochybnitelnou odbornost se na ministerstvu dokázal udržet i po roce 1945 a dokonce i po roce 1948, byť se komunistou nikdy nestal.²⁰⁸ I přes dosavadní životní historie se tyto dva lidé stali životními partnery, měli spolu dítě a nakonec v roce 1949 i sňatek (od té doby znělo její celé jméno Gertruda Sekaninová-Čákrťová). Vyjmenováváme-li tyto odlišné životní cesty manželů Čákrťových, je v této souvislosti nadmíru zajímavou otázkou, jak jejich manželství mohlo fungovat – jak si přes tyto odlišné cesty a jistě i názorové odlišnosti dané rozdílnými životními zkušenostmi mohli ve vztahu rozumět – přesvědčená komunistka po Únoru plná naděje na vybudování nového systému a konzervativní ministerský úředník? Jistě zde sehrála roli osobní lidská náklonnost, sympatie. Jednu společnou zkušenost bychom však v jejich dosavadním životě našli. Ve věku kolem 40. let neměli oba doposud rodinu, závazky ani vlastní děti. V jejich vztahu můžeme tak při předpokladu vzájemné sympatie klidně počítat i s pragmatickým faktorem, vzhledem k založení rodiny a dětem. Jednalo se o vztah dvou již starších, zkušených a zralých lidí, kteří v manželství patrně hledali vzájemnou podporu a společné rodinné zázemí. Politická shoda nemusela být nutně tím nejdůležitějším.

O tom, že víra v socialismus pronikla a stala se tématem manželství i politicky jinak nedogmatického Jiřího Hájka, svědčí jeho vzpomínka na léto roku 1948: „*pak jsem s Dášou odjel do Krkonoš na dovolenou, při níž jsme si sdělovali, jak zažíváme realitu socialistické revoluce, o jejíchž perspektivách jsme uvažovali před deseti dvanácti lety na toulkách Prahou i venkovem jako o něčem vzdáleném a nejistém. Tehdy v létě 1948 jsme byli docela optimističtí.*“²⁰⁹ Pokud v diskuzích mezi Hájkem a Dášou – jeho tehdejší ženou – převládalo nadšení a víra v budování socialismu, pak se můžeme ptát, do jaké míry mohl u Čákrťů vycházet Kazimír s Gertrudiným komunistickým elánem (poněkud odlišného než u sloučeného sociálního demokrata Hájka). Jinými slovy, pokud byla víra v socialismus sdílená u Hájků, jak tomu bylo u Čákrťů? Mohl Kazimír korigovat a „uzemňovat“ manželčiny názory či naopak mohla Gertruda spíše Kazimíra přesvědčit o oprávněnosti svých nadějí? Anebo

²⁰⁵ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrťové

²⁰⁶ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.188

²⁰⁷ Ibid s.187

²⁰⁸ Ibid.s.188

²⁰⁹ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 174

bylo jejich manželství koexistencí názorů, které nacházeli svůj průsečík v respektování skutečnosti, že vývoj v republice jde po Únoru 1948 správným směrem?

Od října 1948 do srpna 1949, kdy znovu nastoupila na MZV, byla Gertruda s Michalem doma – nejdřív na mateřské „dovolené“ a od počátku roku 1949 na dovolené zdravotní.²¹⁰ V červnu 1949 podstoupila blíže nespecifikovanou operaci a byla také nějaký čas hospitalizována v nemocnici. Operaci si patrně vyžádaly komplikace spojené s porodem – nezapomeňme, že jí bylo v době porodu 40 let. V té době bydleli na pražském Smíchově, v jednom z bytů velké prvorepublikové vily v ulici U Plátenice.²¹¹ Již koncem své zdravotní dovolené se zúčastnila několika porad na ministerstvu a definitivně se do Černínského paláce vrátila v srpnu 1949 – rovnou na pozici náměstkyně ministra. Ministerstvo, na které se vracela však bylo poznamenáno řadou okolností souvisejících s nastupující cestou přeměny úřadu započatou po Únoru.

5.1. Čistkám navzdory

„O úzkém spojení ministerstva zahraničních věcí s rozvědkou snad nejvíce vypovídá fakt, že bylo jediným úřadem tohoto druhu, který ani v nejtuzším stalinistickém období sovětské poradce nepotřeboval“²¹²

Svoji dlouhodobou nepřítomností na úřadě se Gertruda částečně vyhnula nepříjemnému období, které na zahraničním ministerstvu po Únoru 1948 zavládlo v souvislosti s personální a organizační přeměnou ministerstva, v jejímž důsledku – jak ve své knize vzpomíná Gertrudin kolega náměstek Artur London – se proměňovaly i vzájemné vztahy mezi lidmi: „Od února 1948 bylo toto ministerstvo jedním z nejtěžších a nejcitlivějších úseků. Vedle běžných nesnází, jako zejména odpadávaní mnohých diplomatů, kteří „zvolili svobodu“, setkal jsem se zde s atmosférou intrik, a dokonce s korupcí. Navíc tu bezpečnost rozmísťovala do našich služeb lidi, což se neobešlo bez špiclování, denunciací a všeobecného podezřívání. Například byly vedeny soustavně kampaně donašečů bezpečnosti proti tomu, že

²¹⁰ Zdá se, že i při tom však „nezahálela“. Jako přednášející se tak v lednu 1949 zúčastnila politického kurzu pro pracovníky sekretariátu ÚV. Národní archiv Praha/ 595 (André Simone), ka 3; Truda Sekaninová – diplomatický kurz pro sekretariát ÚV KSČ

²¹¹ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

²¹² KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008. s. 41.

*na ministerstvu je zaměstnán příliš velký počet Židů a intelektuálů. Složitosti, k nimž při práci docházelo, byly vždy označovány za činy úmyslné sabotáže ze strany toho či onoho zaměstnance.*²¹³ Bývalý interbrigadista a příslušník francouzského hnutí odporu Artur London nastoupil do úřadu náměstka ministra na jaře 1949 – tedy v době, kdy už se završil proces „konsolidace“ úřadu po Únoru, tj. bylo „očištěno od buržoazních elementů“. Do úřadu tento komunistický „internacionál“ nastoupil na popud stranického sekretariátu.

V době jeho nástupu do úřadu se na ministerstvu nicméně již zvolna rozbíhal další proces – tentokrát sovětizační –, který v sobě zahrnul mnohé z používaných postupů předcházející „očišťovací“ fáze úřadu. Jeho cílem nebyli již buržoazní elementy, ale lidé zpravidla označovaní jako „titoisté“ tj. lidé – komunisté –, kteří byli v očích prosovětské vedoucí skupiny KSČ spojení se samostatnou československou zahraniční politikou, jež v očích sovětského vedení v zárodku vykazovala podobné rysy jako dřívější politika Jugoslávců a jejich vůdce Tita.²¹⁴ Ačkoliv samo prosovětské vedení KSČ původně československou autonomní cestu do jisté míry podporovalo, po kritice sovětského vedení (např. Gottwaldova cesta do Moskvy, vyslání poradců po Rajkově procesu) se užší vedení strany s odstupem času rozhodlo v souladu s probíhajícím vyšetřováním dozorovaným sovětskými poradci (využití Fieldova případu ke konstrukci spiknutí, viz. níže) těchto domnělých „titoistů“ zbavit – nejdříve veškerých funkcí a následně i osobně zlikvidovat – a tím se s podobných heretických podezření vyvinit.²¹⁵ Podobně jako v dalších lidově-demokratických zemích bylo zvláště ministerstvo zahraničí a zahraniční služba tímto procesem závažně zasaženy. Někteří před několika měsíci na ministerstvo nově nastoupivší zaměstnanci – povolání stranou do zahraniční služby jako třeba zmíněný London²¹⁶ – byli nyní svých funkcí zbavováni. A jak si povšiml Jiří Hájek: *„zanedlouho (po Únoru 1948) většina z těch, koho jsem v našich diplomatických službách znal, odcházela za podivných podmínek – odvolání bez vysvětlení, přechod na obskurní místa, zprávy o tom, že byli obžalováni a že jejich práce, donedávna vysoce ceněná, byla vlastně rafinovanou službou imperialismu...někteří odešli raději do exilu a těžko se věřilo úřednímu sdělení, že tento útěk byl důkazem jejich zrady.*²¹⁷

Zmíněná svědectví dokládají, že období po roce 1948 bylo i pro „očištěné“ zaměstnance MZV nesmírně složitým časem plným nejistoty a strachu.²¹⁸ Po období bezprostředně navazujícím na Únor, kdy bylo ministerstvo „očišťováno“ od různých – dobově řečeno – buržoazních elementů, na jejichž místo přicházely prověřené spolehlivé kádry oddané novému směru, byla v pozdější době, především od roku 1949 na ministerstvu

²¹³ LONDON, Artur: Doznání, Praha 1990, s.53

²¹⁴ Důležitý je případ zatčení amerického levicového aktivisty Noela Fielda v ČSR na jaře 1949 a jeho předání do Maďarska k procesu s ministrem zahraničí Rajkem. Celá akce byla režírována sovětskými bezpečnostními orgány s cílem „vyfabulovat“ rozsáhlé spiknutí titoistických sil přísluhujících imperialismu v několika lidově demokratických státech. Field měl sloužit jako hlavní spojka. Srov. KAPLAN, Karel: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka, Praha 1990 s.37- 44

²¹⁵ KAPLAN, Karel: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka, Praha 1990 s. 88-92

²¹⁶ Po válce KSČ dokonce platila Londonovi léčeni ve francouzském sanatoriu, kde byl hospitalizován s TBC, bez této péče by patrně nepřežil. LONDON, Artur: Doznání, Praha 1990

²¹⁷ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.201.

²¹⁸ LONDON, Artur: Doznání, Praha 1990

zahájena důsledná sovětizace úřadu – v jejímž důsledku se měl úřad proměnit spíše v rezidenturu sovětského MIDu. (sovětská obdoba MZV). Tento složitý mocenský proces – podobně jako celý proces sovětizace v Československu – zahájený přibližně na jaře 1949 nebyl přímočarý, neboť se odehrával podél složitých mocenskými sporů uvnitř vedení strany, sekretariátu ÚV a komunistů ze státních úřadů.

Do těchto velmi nepřehledných podmínek, které na ministerstvu panovaly, se v srpnu 1949 vrátila Gertruda v pozici náměstkyně ministra na úřad (jmenována do funkce byla již 10.června 1949). Hned měsíc po nástupu – v září 1949 – se s československou delegací zúčastnila zasedání WFUNA (Světová federace pro Spojené národy) v Římě. Kromě fóra OSN se i po roce 1948 Československo angažovalo v dalších mezinárodních organizacích, přestože byly většinou spojeny s západním světem.²¹⁹ Jednou z takových byla i WFUNA, která byla mezinárodní federací různých národních nevládních organizací, které se svým členstvím v asociaci přihlásili k odkazu Charty OSN a k myšlenkám OSN obecně.²²⁰ Delegaci vedl Gertrudě známý přední stranický odborník na otázky práva dr. Vladimír Procházka²²¹, který na konferenci vystupoval jako předseda Československé společnosti pro mezinárodní styky, jež byla členskou organizací federace. Účastí v této organizaci (a podobně třeba i v Meziparlamentní unii) Československo dávalo najevo, že se ani po Únoru nezříká úplně kontaktů s kapitalistickým světem – a chce alespoň v jisté míře udržovat kontakt s tamějšími nevládními politickými činiteli a veřejným míněním.²²² Kromě Československa se konference z lidově demokratických států účastnila podobně silná delegace polská a méně početné delegace maďarské a bulharské. SSSR zde nebyl zastoupen neboť zde neexistovala odpovídající domácí organizace „pro spojené národy“.²²³ I tento fakt mj. přispíval k tomu, že i v dobách nejvyhrocenějšího období studené války probíhali debaty na zasedáních federace (zejména výroční plenární zasedání) konstruktivně a v mnohém předčily tehdejší „zákopovým“ způsobem vedené monology na zasedáních Valného shromáždění a Rady bezpečnosti OSN.²²⁴

Relativně konstruktivní ráz plenárních zasedání WFUNA i v dalších dvou letech přinášel konkrétní výsledky, kterých se na úrovni OSN nedostávalo.²²⁵ Kromě zmíněné neúčasti SSSR to bylo zejména díky konstruktivnímu přístupu delegátů plenárních zasedání ze západních zemí, kteří měli zájem na skutečné podpoře základních idejí Charty OSN a byli kritičtí k politice velmocí a bipolárnímu pojetí mezinárodních vztahů a světa. *“Díky spolupráci některých západních delegátů, nepodléhajících jako my jednomyslnosti, schválila konference WFUNA rezoluce, požadující v hlavních politických otázkách – i když všeobecně formulovaných – to, co ve stejné době Valné shromáždění OSN vedené USA zamítlo.”*²²⁶ Například na zasedání v roce 1950 v Ženevě se podařilo shodnout na rezoluci vyzývající

²¹⁹ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s 185-187

²²⁰ Ibid. 185-187

²²¹ AMZV, Personálie, osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

²²² HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s 186-187

²²³ Ibid.s.186-187

²²⁴ Ibid. s.186-187

²²⁵ Ibid.s.187

²²⁶ Ibid s. 186

k přijetí ČLR do OSN.²²⁷ Na druhé straně západní delegáti a představitelé federace však trvali na uznání Všeobecné deklarace lidských práv OSN i v zemích lidové demokracie, kde dosud nebyla – v souladu s odmítavým rigidně ideologickým stanoviskem sovětských autorit – ratifikována.²²⁸ V tehdejší ideologické situaci však podobné připomínky jen sotva mohly být delegáty z lidově-demokratických zemí akceptovány – i Jiří Hájek v souvislosti s konferencemi WFUNA, kterých se účastnil v letech 1950 a 1951, vzpomínal, jak tehdejší jazyk jejich projevů byl poznamenán dobovými stereotypy „naší propagandy“. Nebýt tak neformálních schůzek a snahy některých pokrokových delegátů ze západních zemí vést dialog i pomocí těchto cest, situace by nakonec nabyla podobného charakteru jako v OSN té doby.²²⁹

I touto svou účastí na konferenci WFUNA se Gertruda nepochybně podílela na artikulaci do jisté míry svébytné československé zahraniční politiky. Podobná angažmá v roce 1949 – v době počínajícího napodobování sovětského modelu však s sebou nesla mnohá rizika. Zmínili jsme, že postupně od roku 1949 se i v rámci MZV projeví – zpočátku nepříliš patrně – náznaky této sovětizace, tendence do jisté míry zrozené ze zosťujícího se meziblokového napětí, kterou v zemích lidové demokracie navíc urychlovala jugoslávská disidentní zkušenost.²³⁰ Signifikantní důsledkem toho byla zejména od poloviny roku 1949 zvyšující se nedůvěra mezi zaměstnanci ministerstva, k níž přispívaly stále častější zásahy kádrového oddělení sekretariátu ÚV nebo přímo orgánů bezpečnosti – ve formě kádrových pohovorů na ÚV či přímo výslechů ze strany příslušníků bezpečnosti, na které byli vybraní zaměstnanci ministerstva předvoláváni – do chodu úřadu.²³¹

Bezprostřední rozbuškou nekonečné vlny nejistoty a vzájemného podezřívání ze špionáže mezi zaměstnanci ministerstva bylo zatčení britského komunisty, původně sovětského agenta a nyní domnělého „imperialistického špiona“ Noela Fielda na jaře 1949 v Praze, předání maďarským bezpečnostním orgánům a jeho následný případ vykonstruovaný sovětskými bezpečnostními orgány, vedený za účelem odhalování vnitřního nepřítele v zemích lidové demokracie.²³² Tehdy čerstvý náměstek ministra Artur London byl jedním z prvních, na kterého byla v této souvislosti upřena pozornost stranických a bezpečnostních orgánů, neboť se z dob svého pobytu ve Francii s Fieldem znal.²³³ V létě 1949, právě v době návratu Gertrudy do funkce, se Londonův život zvolna propadal do koloběhu nejistot a pocitů nedůvěry, patrného z jeho pracovního okolí, které nedokázaly umenšit ani neustále se opakující výslechy a kolotoč vysvětlování před kádrovými pracovníky ÚV strany. Když na

²²⁷ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s.186

²²⁸ Ibid. s.186

²²⁹ Lapidárně to vyjádřil Hájek: „Iví podíl na tom měli takoví lidé jako Pierre Cot – předválečný ministr vlády Lidové fronty a vytrvalý přívrženec překonání atmosféry studené války. To, co my jsme hlásali v jazyce poznamenaném stereotypy naší tehdejší propagandy, dovedl on vyjadřovat působivým tónem, jenž přesvědčil nakonec i ty, kteří proti našim agitkám používali argumentace stejně jednostranné. Bez diskretních zásahů lidí jeho druhu by asi Federace ustrnula na úrovni řečnických souborů v tehdejší OSN. O formulaci otázek nakonec rozhodovali osobní rozhovory, užší redakční skupiny a kuloárové dohody.“ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 186-187.

²³⁰ LONDON, Artur: Doznání, Praha 1990, KAPLAN, Karel: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka, Praha 1990

²³¹ LONDON, Artur: Doznání, Praha 1990 s.53

²³² KAPLAN, Karel: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka, Praha 1990. s. 37-50

²³³ LONDON, Artur, Doznání, Praha 1990 s.45

podzim 1949 odjela československá delegace vedená ministrem Clementisem na každoroční zasedání Valného shromáždění OSN, vedl v době jeho nepřítomnosti ministerstvo náměstek předsedy vlády Viliam Široký. I on si k Londonovi ve svém chování zachovával nápadný odstup. Jediným člověkem, kterému London mohl výslovně nadále důvěřovat byl další z náměstků Vavro Hajdů.²³⁴

Situace kolem Londonových těžkostí eskalovala po návratu delegace a ministra Clementise z USA zpět v lednu 1950, kdy byl zatčen Clementisův osobní tajemník.²³⁵ Různé okolnosti více méně nasvědčovaly, že stíny pochybností a podezřívání ze spolupráce s nepřítelem obklopila i samotného ministra. „*Clementisovy pokusy, aby se dozvěděl o důvodech jeho zatčení a o jeho osudu, zůstaly bezvýsledné. Dokonce i ministr vnitra Václav Nosek prohlásil, že o té věci nic neví. Tato odpověď, o níž mě a mého kolegu Vavra Hajdů Clementis informoval, nás pobouřila. Jak se mohly služby Bezpečnosti takovým způsobem vymknout z kontroly ministra, kterému jsou podřízeny? /.../ O týden později jsem byl svědkem příznačné scény. Vstoupili jsme, Vavro Hajdů a já, do ministrovy kanceláře. Clementis nás neslyšel klepat, stál u okna, opatrně odhrnoval záclonu a díval se na ulici. Byl nervózní a znepokojený. Řekl nám, že dnes ráno připojili k jeho osobní stráži další skupinu členů Bezpečnosti. Tito lidé stáli v chodbě a v předpokoji ministrových úřadovny. Měli příkaz „hlídat ho“ ve dne v noci. Když se obrátil na svého kolegu Noska, aby se dozvěděl o důvodech tohoto dozoru, Nosek mu sdělil, že stejná opatření byla učiněna, i pokud jde o něho samotného. Odpovídalo to – podle vedoucího Bezpečnosti – nutnosti zvýšené ochrany některých vedoucích funkcionářů, jejichž životy jsou ohroženy cizími agenty. Při této odpovědi byl Nosek upřímný. On sám byl v té chvíli ohrožen zatčením jakožto vedoucí komunistické emigrace za války v Londýně. Je pravděpodobné, že tehdy Klement Gottwald zabránil osobně jeho zatčení.*“²³⁶ 15. března 1950 se konala porada vedení ministerstva. Kromě náměstků ministra se jí zúčastnil i dosavadní náměstek předsedy Viliam Široký. Na této poradě se náměstkové z jeho úst dozvěděli, že byl namísto Clementise jmenován do funkce ministra. „*Den po poradě mě Široký povolal a zahrnul mě výtkami. „Jak si mohl přes rok spolupracovat s Clementisem a krýt jeho špatnou kádrovou politiku?“ Když jsem ho žádal, aby se vyjádřil přesněji uvedl konkrétní případy, odpověděl, že veškerá kádrová politika a že na tom částečně nesu osobní odpovědnost. Takto tedy Širokého příchod do funkce ministra zahraničních věcí nepřinesl žádné zlepšení mé situace. Naopak.*“²³⁷ Situace na ministerstvu po odchodu Clementise se nezklidnila. Atmosféra nedůvěry, špiclování a latentního podezírání byla mezi vedoucími pracovníky patrná a nadále se stupňovala. Nejen, že zde někteří zaměstnanci rozdmýchávali kampaně proti osobám židovského původu a intelektuálům – v poukaze na jejich převahu ve vedení ministerstva –, ale přispívaly k ní i časté, svévolné „návštěvy“ příslušníků StB. a zaměstnanců ministerstva vnitra na úřadě. Na tuto situaci

²³⁴ „Vavro Hajdů byl na ministerstvu jediný, u něhož jsem nacházel i nadále morální a přátelskou podporu. Jeho velké odborné znalosti, jeho vědomosti a zkušenosti mi byly velkou pomocí, abych se mohl orientovat ve své nové činnosti.“ LONDON, Artur: Doznání, Praha 1990, s.53

²³⁵ LONDON, Artur, Doznání, Praha 1990 s. 50

²³⁶ Ibid. s.50

²³⁷ Ibid. s. 52

London vzpomíná: „Přes své obtížné postavení jsem nikdy neváhal bojovat proti těmto nezdravým úkazům. Šel jsem tak daleko, že jsem zapověděl přístup do ministerstva pracovníkům Bezpečnosti a upozornil jsem vedoucí oddělení na to, že nesmějí dávat jiné než dokumentární informace nikomu, a to zejména úředníkům ministerstva vnitra, jestliže žádosti o ně neprojdou předepsanou cestou. Střetl jsem se kvůli těmto nařízením několikrát se zástupci ministerstva vnitra. V této věci mě zpočátku podporoval Clementis a pak Geminder, a dokonce Široký. /... / V červnu 1950 jsem se dozvěděl, že ústřední kontrolní komise strany a Bezpečnosti vyslýchala některé zaměstnance ministerstva o mé osobě. Moje kancelář byla prohledávána. jednou jsem dokonce našel násilím otevřené zásuvky. Tehdy jsem si také povšiml, že jsem sledován automobily, které za mnou jezdily a v noci stály se zhasnutými světly poblíž mého bytu. Odposlouchávali mi telefon, po zazvonění se nikdo nehlásil. Když jsem musel projednávat některé otázky se zodpovědnými stranickými funkcionáři, dávali se pravidelně zastupovat svými podřízenými. Na schůzích a na recepcích se mi vyhýbali.“²³⁸

Po odchodu Clementise se tak mohl London spolehnout už jen na náměstka Hajdů. I Gertruda – jejich společná kolegyně – do Londonova příběhu podle jeho vyprávění minimálně jednou vstoupila, bylo to v souvislosti s přípravou schůzky, která měla zabránit emigraci jednoho československé diplomata. Akce selhala a Gertruda tak mohla být konfrontována s tím, co London už celé měsíce zakoušel. Všichni tři iniciátoři akce – třetím byl bratr zmíněného diplomata – byli pozváni k vysvětlení celé situace na kádrové oddělení ÚV KSČ k Ladislavu Kopřivovi.²³⁹ Dohru v podobě dalšího podezírání to však mělo jen pro Londona – u zbývajících dvou případ tímto vysvětlením také skončil. Další a další události Londona stále více přesvědčovaly, že se kolem jeho osoby děje něco velmi divného. Předvolání k různým komisím, výslechy na StB, zjevné sledování, nemožnost kontaktu s nadřízenými a funkcionáři strany z důvodu jejich nápadného odmítání vždy maskovaného pracovní zaneprázdněností a konec konců i zjevné vyhýbání se starých stranických přátel možnému společnému setkání.

Z výslechů a kladených otázek London tušil o co se může jednat. Věděl navíc, že podobné problémy mají i někteří jeho další starší přátelé – zejména bývalí příslušníci mezinárodních interbrigád ze Španělska. Kromě španělské minulosti byla v hledáčku stranických vyšetřovatelů také Londonova činnost ve francouzském odbojovém hnutí během války. London byl zmatený, straně a jejím autoritám po celou dobu vždy důvěřoval a když na to přišlo snažil se trpělivě vysvětlovat všechny otázky a „obvinění“. Některé souvislosti a vzpomínky v něm přesto vyvolávaly nepříjemné pocity ohledně své budoucnosti.²⁴⁰

Situace nabrala na rychlosti začátkem roku 1951. Během ledna a února se strhla lavina – strhla sebou i Londona. Během tohoto období bylo pozatýkáno na padesát vysokých představitelů strany a státu.²⁴¹ Zatýkáání bylo dalším stupněm kampaně mobilizace proti vnitřním nepřítelům a bylo rovněž doprovázeno zvýšenou propagandistickou kampaní ve straně a na veřejnosti.²⁴² Bezpečnostní orgány postupovaly v této operaci podle několika klíčů

²³⁸ LONDON, Artur, Doznání, Praha 1990 s. 53.

²³⁹ Ibid. s.54

²⁴⁰ Ibid. 56-57

²⁴¹ KAPLAN, Karel: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka, Praha 1990 s. 121

²⁴² HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 192

výběru.²⁴³ Klíčem prvním byla síť lidí, které byly identifikovány vazebně stíhaným Otou Šlingem (brutálně vyslýchán již od října 1950). K této bezprostředně identifikované skupině údajně činné v sekretariátu ÚV kolem Marie Švermové, jejímž cílem bylo ve fantasii vyšetřovatelů sesazení Slánského (I.konstrukce)²⁴⁴ se ve fantasii vyšetřovatelů přidali bývalí interbrigadisté – sám Šling byl bývalý příslušník interbrigád – kteří již dříve byli stejně v hledáčku speciálních vyšetřovacích skupin sekretariátu ÚV, Ministerstva Národní bezpečnosti a s nimi spolupracujícími sovětských poradců (s nimi spolupracovali zejména lidé jako Ladislav Kopřiva či Jarmila Taussigová).²⁴⁵ Poslední skupinou zatčených pak byli sami někteří z lidí, která se podíleli na přípravě celé této operace (Kopřivův náměstek Šváb a předsedkyně Kontrolní komise strany Jarmila Taussigová).

Několik týdnů po Londonovi byl po schůzi místní organizace strany na MZV, kde byl podroben zdrcující kritice, zatčen i jeho kolega a přítel z MZV Vavro Hajdů.²⁴⁶ Ve vězení se tím okamžikem ocitla významná část ještě nedávno úřadujícího vedení ministerstva – Clementis, London a nyní také Hajdů. Nešlo však jen o bývalé vedení úřadu. V této době byli rovněž odvoláváni dosavadní velvyslanci v důležitých zemích – v USA, Velké Británii, Francii. Některé z nich čekalo po návratu zatčení – jako např. Eduarda Goldstuckerera či Pavla Kavana.²⁴⁷

Na jaře 1951 se po mohutných vlnách zatčení z různých kampaní obecně vědělo, že se jedná o případ spiklenecké protistátní a protistranické skupiny. Ve více zasvěcených kruzích, do kterých Gertruda jistě patřila, bylo však nemožné nečíst v seznamu zatčených jasné jednotící linie. Nejen v případě zatčených z bývalého kádru MZV se jednalo o osoby – v drtivé většině intelektuály –, které strávily dobu války v západním exilu. Rovněž skupina interbrigadistů byla jasně čitelná. Společným jmenovatelem řady postižených byl také jejich židovský původ. Jako skládanka do těchto linií zapadaly také další indicie – začínající propagandistické kampaně proti intelektuálům ve straně a také proti osobám židovského původu, které našly výraz v dobové figuře boje proti kosmopolitismu.²⁴⁸

Zatčení Clementise, Hajdů a Londona bylo patrně pro Gertrudu šokem a vyvolávalo jistě mnoho otázek, neboť se zmíněnou trojicí byla do jejich zatčení v každodenním těsném pracovním kontaktu (vyjma Clementise, ten už byl rok mimo funkci). Zatýkání ve vedení ministerstva a okolnosti jej doprovázející (zdrcující kritika dosavadních vedoucích činitelů z úst ministra Širokého) nešlo nevnímat jako útok i na svoji práci a osobu – společně se zmíněnou trojicí patřila k širšímu vedení úřadu i ona. Zákonitě se tak musela v důsledku

²⁴³ KAPLAN, Karel: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka, Praha 1990 s. 112-121

²⁴⁴ Ibid. s. 121

²⁴⁵ Ibid. s. 72.

²⁴⁶ Odvolání a následné zatčení Hajdů předcházela schůze místní organizace KSC na MZV, které se mimořádně účastnil Široký – tato akce měla podle Jiřího Pernese za cíl zdiskreditovat osobu Hajdů a jeho výkon funkce. Schůzi režíroval ministr Široký. Pernes uvádí, že na schůzi zazněla i kritika práce Gertrudy Sekaninové, ministr ji však svou režíí dokázal usměrnit a zacílit právě na Hajdů. Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006 s 175-178

²⁴⁷ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.193; KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008. s. 43

²⁴⁸ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 216

těchto událostí cítit ohrožena. Zároveň ji nemohly uniknout charakteristiky spojující zadržené, které nebezpečně ukazovaly i k ní samotné.

Přesto pro nás dnes záhadným způsobem byla na rozdíl od svých bývalých spolupracovníků podobného osudu ušetřena, přestože i na nyní byly také směřovány verbální útoky. Jeden takový se odehrál na mimořádné poradě sektoru A svolané výborem stranické organizace KSČ na MZV několik dní po zatčení Artura Londona.²⁴⁹ Této schůze se mimořádně zúčastnil ministr Viliam Široký a v té době ještě i náměstek Hajdů (dosud ještě nezatčený) odpovědný za tento sektor. Ve své úvodní řeči zde Široký vybídl ostatní ke kritické diskusi o poměrech na ministerstvu, odstartoval tím vášnivou debatu, svým nádechem podobou živelným „antibyrokratickým“ kampaním probíhajících tou dobou ve stranických aktivech na mnoha místech státního či stranického aparátu. Kritika ze strany svých podřízených zde byl adresována i nepřítomné Gertrudě. Ukázalo se však – hned zanedlouho – , že cílem tohoto „živelného“ kritického vystoupení není ona, ale zatím v klidu posedávající náměstek Hajdů. Proto i za pomoci ministra se nakonec debata stočila k jeho práci a osobě. Po skončení „porady“ byl Hajdů Širokým zbaven funkce a o několik dní později byl zatčen.²⁵⁰

18 dubna 1951 projednával výbor stranické organizace KSČ na MZV případ Vavra Hajdů. Kromě toho se mimo jiné zabýval i kritickými poznámkami, které zazněly na Gertrudině adrese, učiněné v rámci zmíněné březnové porady.²⁵¹ Jeho stanovisko bylo velmi mírné – výbor jí uložil: *„provést několik praktických, konkrétně vyjmenovaných organizačních opatření, směřující ke zkvalitnění práce úřadu. Navíc však měla „zajistit správný komunistický postup při kritice dosavadní práce“. aby tak „zajistila řádnou sebekritiku a dopomohla k nápravě dosavadních chyb“ na ministerstvu.“*²⁵²

Nebýt atmosféry všeobecného štvání a hledání všudypřítomných nepřátel bylo by to toto vyjádření důvěry stranickou organizací v té době přispělo k jejímu uklidnění.²⁵³ Kampaň proti nepřátelům, jejíž šablonu ideálního cíle Gertruda spolehlivě naplňovala, však i nadále pokračovala po mnoha následující měsíce. Očividně tehdy kdosi z nejvyššího stranického vedení Gertrudu profesně i lidsky podržel.²⁵⁴ Bylo však nemálo dalších, kterým její osoba vadila. Jedním z nich byl i Ivan Kopecký – syn ministra informací Václava Kopeckého, jednoho z podněcovatelů stranických čistek – vedoucí sovětského oddělení na MZV.²⁵⁵ Ivan

²⁴⁹ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006 s 175

²⁵⁰ Ibid. s.178.

²⁵¹ Ibid. 179.

²⁵² PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.179.

²⁵³ V této době, v roce 1951 se Gertruda také vzdala svého dědictví po matce (bývalá továrna v Havlíčkově Brodě), které jako odúmrtí přešlo na stát. Až nález Ústavního soudu z ledna 2013 rozhodl, že je velmi pravděpodobné, že toto zřeknutí bylo učiněno pod nátlakem okolnosti stranických čistek: *„Komunistický režim v době, kdy JUDr. Gertruda Sekaninová-Čakrtová vzala zpět žádost o restituci a souhlasila s odevzdáním pozůstalosti státu, nejenže nevytvářel pro svobodná rozhodnutí příznivé podmínky a lidé různých společenských postavení trpěli vyhrocenou atmosférou, ale sama matka stěžovatele, jenž byl v té době v útlém dětském věku, byla ženou exponovanou, a právě v její bezprostřední blízkosti si pachatelé justičních zločinů vybírali své oběti. Za takových okolností je pochopitelné, aby i osoba inteligentní, s bohatou životní zkušeností, jež se předtím, ani později nenechala zvíkat možnými důsledky projevu své vůle a přesvědčení, ve strachu o svoji osobu a své dítě učinila ve vztahu k majetku takové právní úkony, které by jinak nebyla provedla.“* Rozsudek ÚS ČR 18.1.2013 Sp.zn.:III. 1043/10

²⁵⁴ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006 s.179

²⁵⁵ Ibid. s.179

Kopecký si několikrát stěžoval na Gertrudu Sekaninovou-Čakrtovou v dopise pracovníku sovětského velvyslanectví Krekotěnovi – podle něj byla spojena s nepřátelskou agenturou v ministerstvu a plně spolupracovala s původním vedením: „*Sekaninová byla svázána s uvězněnými nepřáteli – bývalými náměstkyněmi ministra Hajdů a Londonem. Sekaninová – člověk západní orientace – vždy podporovala všechna rozhodnutí Londona a Hajdů. Ačkoliv Sekaninová věděla o nepřátelské činnosti Londona a Hajdů, neinformovala o ní stranickou organizaci ministerstva. Nejen to, Sekaninová vždy vystupovala proti těm, kdo Londona a Hajdů kritizovali. Nelze se proto divit*“, že v únoru letošního roku na stranickém shromáždění na ministerstvu zahraničních věcí, na němž se řešila otázka nepřátelské činnosti Clementise a Londona, padl také návrh na vyloučení Sekaninové ze strany.“²⁵⁶

I přes tyto okolnosti byla Gertruda pověřena ministrem Širokým vedením československé delegace na VI. valné shromáždění OSN v Paříži na podzim 1951, což nelze chápat jinak než jako další z vyjádření důvěry k její osobě vyššími místy. Kromě Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se v delegaci objevila i jména nových československých velvyslanců – Ulricha z Londýna, Hršela z Berlína, Součka z Paříže a Vladimíra Procházky z Washingtonu.²⁵⁷ V delegaci se objevil i předseda Čs. společnosti pro mezinárodní styky a předseda zahraničního výboru Národního shromáždění Jiří Hájek. Zde v Paříži se členové čs. delegace z tamějšího tisku dozvěděli o zatčení ještě nedávno generální tajemníka strany a člena předsednictva ÚV Rudolfa Slánského. V souvislosti s jeho zatčením se ve spekulacích francouzského tisku objevilo i jméno vedoucí čs. delegace – spekulovali o ní jako o dalším možném cíli: „*neodvážili jsme se to komentovat ani s lidmi nejbližšími, i když to pochopitelně vyvolalo nové otázky: jde snad opravdu o skrytý boj klik ve vedení i aparátu strany i státu?*“²⁵⁸.

Zpátky do Československa se delegace vrátila počátkem roku 1952 v době právě vrcholící „*slánštiny*“- mohutné kampaně „*stalinsko-gottwaldovského*“ teroru.²⁵⁹ V této mohutné kampani zaměřené na všeobecné hledání a denunciování domnělých Slánského lidí si nemohla být Gertruda rozhodně jista svou pozicí – neboť i jí přece na ministerstvo Slánský pomohl a navíc jej znala. Přesto i nyní dokázala v celospolečenské denunciační atmosféře odolat různým útokům (zejména ze strany zaměstnanců ministerstva).

Je proto namístě – podobně jak to učinil Jiří Pernes – položit si otázku. Jak je možné, že člověk tak zapadající do ideálního schématu nepřítele, zároveň profesně spojený s řadou zadržených lidí, mohl tuto stranickou čistku přestát? Souhlasíme s Pernesem, že svou roli zde sehrály osobní kontakty na důležité členy předsednictva ÚV – již v minulosti se ukázalo (např. v kariérních postupech v KSČ v druhé polovině 40. let), že Gertruda měla jistou podporu shora.²⁶⁰ Svou roli v její prospěch sehrálo patrně i to, že byla ženou (ve Slánského „*skupině*“ před soudem byli jen muži) a také matkou malého dítěte – další žena přes soudem

²⁵⁶ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006 s. 179.

²⁵⁷ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 187

²⁵⁸ Ibid. s. 193.

²⁵⁹ Ibid. s. 193

²⁶⁰ Jelikož až do 70. let udržovala přátelský vztah s Marií Zápotockou (Gertruda v jí adresovaných dopisech oslovovala „*moje milá kamarádko*“) můžeme spekulovat o tehdy druhém muži strany Antonínu Zápotockém.

by po popravě Milady Horákové jen sotva vylepšila pověst Československa v zahraničí. Své také patrně sehrála její z hlediska strany nekonfliktní politická historie – byť pocházela z buržoazní rodiny, vždy jednala v souladu se stanovisky strany, neúčastnila se občanské války ve Španělsku a ani nepůsobila během války v západním exilu. Dalším momentem mohl být – jako už v jejím případě mnohokrát – faktor Ivana Sekaniny jako hrdiny antifašistického boje a komunistického mučedníka.

Za touto otázkou se však ukrádá další: jak mohl člověk po bezprostřední zkušenosti z blízkého okolí po takových čistkách dál pokračovat ve své dosavadní práci, dosavadní kariéře?

5.2. Československo – přední obhájce stalinské zahraniční politiky v OSN

„Musím ovšem říci (i když jsem připustil, že naše argumentace je slabá), že jsem byl přesvědčen o nesprávnosti a škodlivosti jugoslávské politiky, která oslabovala jednotu „socialistického tábora“ a stávala se tak spojencem amerického bloku. Natolik jsem už podlehl stalinistickému vidění a chápání světové situace.“²⁶¹

Organizace spojených národů byla od roku 1945 hlavním mezinárodním fórem, na kterém se artikulovaly základní principy a postoje jednotlivých států k zahraniční politice. Od přelomu 40. a 50. let byla na několik let hlavní tribunou, kde před zraky široké veřejnosti se ve svých vystoupeních střetávaly delegáti reprezentující dva antagonistické tábory. Organizace v této době do jisté míry tak přestala plnit svou základní funkci – konstruktivního mezinárodního fóra a organizace kolektivní bezpečnosti s vlastní funkčním potenciálem – a stala se pouhým bezúčelným měřením sil, kde se monology střídaly s dialogy hluchých a kde schvalování rezolucí bylo dosahováno zpravidla jen silovou většinou (neboť zemí příslušejících ke kapitalistickému bloku bylo více).²⁶²

Československo patřilo mezi zakládající země OSN a již od jeho založení hráli jeho zástupci v organizaci aktivní úlohu – kdy se pro jeho zástupce podařilo získat některé z důležitých postů v organizaci. Vedle Jugoslávie a Polska patřilo k důsledným obhájčům sovětské zahraniční politiky na mezinárodním fóru, a to již před Únorem 1948.²⁶³ Po roce 1948 pak společně s Polskem patřilo k nejvýznamnějším spojencům SSSR na mezinárodním

²⁶¹ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 188

²⁶² Ibid. s. 186-187

²⁶³ ŠEDIVÝ, Jaroslav; KOŘALKOVÁ, Květa: Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960, SNPL Praha 1960 s.16, 28,29

fóru. Od přelomu let 40. a 50. let spolu s procesem sovětizace však československá zahraniční politika nabývala formy, kdy byla více méně rezidenturou sovětského MIDu.²⁶⁴ Po sesazení Vlado Clementise navíc v jeho čele již nestála osobnost schopná vtisknout zahraniční politice nějaký výraz – nedokázal to Viliam Široký zaneprázdněný stranickými čistkami a už vůbec ne bývalý účetní Václav David, jehož nejnápadnější charakteristikou bylo ostražitě dbát dodržování stranických direktiv.²⁶⁵

Během proměn, které ministerstvo v pouťorových letech prodělalo – došlo ke dvěma po sobě jdoucím vlnám personálního zemětřesení –, byla tato kádrová „profanace“ charakteristickou nejen pro zmíněné vedení ministerstva. Na uprázdněná odborná místa v obou případech přicházeli mladí lidé bez předchozích zkušeností, často jen s absolutoriem různých přípravných kurzů (viz. níže kapitola o běžné agendě na MZV).²⁶⁶ Osoby se širokými zkušenostmi ze zahraniční politiky a diplomacie jako Gertruda, kterým se podařilo přečkat nástrahy „slánštiny“, byly zanedlouho v kádru ministerstva velmi oceňováni. Trvalo pak ještě několik let než se sestava ministerstva více profesionalizovala – to však již bylo v době, kdy docházelo k *détenté* v mezinárodní politice a na místa v MZV přicházejí někteří jeho bývalí, nyní rehabilitovaní zaměstnanci (odstranění v době stranických čistek) a nově také absolventi, mezitím již zrušené VŠPHV – školy, která měla cíleně vychovávat odborné kádry pro řízení společnosti v socialistickém duchu.²⁶⁷

Již na zasedání II. Valného shromáždění OSN v roce 1947 byla Gertruda jedna z pěti hlavních delegátů československé skupiny.²⁶⁸ V roce 1951, v době nejtvrďšího zásahu proti řídicím zaměstnancům ministerstva, pak z pozice náměstkyně ministra celou delegaci vedla. Výrazným způsobem se poté zúčastnila i jednání IX. Valného shromáždění v roce 1954, kde byla jednou z delegátek a také významným řečníkem československé delegace.²⁶⁹ Ve dvou posledně jmenovaných případech Gertruda Sekaninová jako delegátka plně reprezentovala stalinský kurz, který československá zahraniční politika důsledně sledovala přibližně od let 1949/50. I přes tuto pozici zůstalo v té době Československo spolu s Polskem v roli nejvýznamnějších spojenců SSSR na mezinárodním poli – jejich role a váha byla stále poměrně vysoká. I přes nepochybnou rigidnost stanovisek, zakotvených v marxisticko-leninské doktríně, byla řada jejich postojů nepochybně pokroková a tak dále posouvala hranice možného a nutila protivníky s kapitalistických států k adekvátní reakci (koloniální politika, sociální a pracovní práva, ženská emancipační práva, odmítání rasismu).²⁷⁰ Gertruda – obecně jako jedna z mála žen ve své funkci – na mezinárodním fóru více než kdo jiný reprezentovala tyto hodnoty prosazované zeměmi lidové demokracie a vzdor negativním kampaním proti vnitřním nepřítelům (titoistům, trockistům, sionistům, buržoazii), které by

²⁶⁴ KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008, s. 41, 42.

²⁶⁵ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 215.

²⁶⁶ KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008, s. 45.

²⁶⁷ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 198.

²⁶⁸ Vlasta č. 6/1948.

²⁶⁹ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954.

²⁷⁰ Národní archiv Praha 595 (André Simone), ka 3; Truda Sekaninová – diplomatický kurz pro sekretariát ÚV KSČ.

v jiných kontextech narušovaly utopické intuice o socialistické zemi na obou stranách železné opony, i to lepší ze společensko-politické agendy socialistických zemí.

V následující analytické pasáži se budeme konkrétněji zabývat Gertrudinými projevy v zahraničně politické oblasti ze stalinského období. Vybrali jsme zejména projevy ze zasedání VS OSN z roku 1954²⁷¹ (jedná se o projevy jak ve výboru, tak v plénu Valného shromáždění) a přednášku o OSN ze stranického školení pro sekretariát ÚV KSČ z roku 1949.²⁷²

Období od konce 40. let do poloviny let padesátých je z hlediska meziblokových diplomatických vztahů – jejich forem a diskutovaných témat – poměrně jednotným. Historici mezinárodní politiky toto období také označují jako I. fázi studené války, kdy jej na jedné straně rámuje událostmi spojenými s definitivním uzavřením sovětského bloku (zde jako poslední důležitá událost v tomto směru udáván „Pražský puč“, tedy Únor 1948), zejména v reakci na výzvu v podobě Marshallova plánu.²⁷³ Na straně druhé pak je umístována politika *détenté* – tedy meziblokového uvolňování. Doba, kterou zasvěcení současníci vnímali jako „*ducha Ženevy*“ – tedy jako dobu pozitivně ovlivňovanou důsledky ženevské konference čtyř zahraničních ministrů v roce 1954.²⁷⁴

Témata diskuse a její formy se v daném období neustále opakují. Můžeme vidět, že základní témata pro příštích několik let se rýsují již na II. Valném shromáždění v roce 1947 – otázky Řecka a Koreje s problematickými možnostmi intervence OSN do těchto konfliktů, zákaz propagace války a jiné štvavé propagandy či omezování pravomoci Rady bezpečnosti ve prospěch Valného shromáždění s cílem nabourat zásadu jednomyslnosti rozhodování.²⁷⁵ V padesátých letech se přidává téma všeobecného odzbrojení (vliv mírového hnutí zejména na západě) a kontroly atomových zbraní a spolupráce na rozvoji atomové energie.²⁷⁶

Podobně trvalé jsou na obou stranách zaujímaná stanoviska, používané argumenty a taktika. Gertrudou zmiňovaná strategie v její kurzovní přednášce pro pracovníky sekretariátu ÚV z roku 1949 bezezbytku platí i pro její projevy ve výborech a plénu Valného shromáždění v roce 1954. Základním kamenem politiky delegátů sovětského bloku byla v tom období v OSN – jinak za disciplinovaného respektu k sovětskému ministru zahraničí Andreji Vyšinskému²⁷⁷ – obrana Charty OSN za všech okolností před možnými revizemi spojené s důsledným lpěním na jejich ustanoveních.²⁷⁸

²⁷¹ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954

²⁷² NA.595,(André Simone), ka 3; Truda Sekaninová – diplomatický kurz pro sekretariát ÚV KSČ

²⁷³ GADDIS, John, Lewis: Studená válka, Praha 2006, s. 37.

²⁷⁴ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s 202

²⁷⁵ AMZV, Mezinárodní odbor (MO) ka. 68 „Zpráva o průběhu II. Valného shromáždění OSN

²⁷⁶ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954

²⁷⁷ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.188.

²⁷⁸ „Charta, která takto vznikala má 111. článků rozčleněných v 19. kapitol. Bylo by dobře, kdyby každý znal Chartu velmi poctivě, protože na zasedání se často bojuje úporně o výklad některých článků, a je to Sovětský svat, který stojí za každým písmenem Charty, do níž se nepodařilo zahrnout vše, co bychom chtěli, ale níž je nutno bezpodmínečně trvat. Stavba Spojených národů je dobře vybalancována – vybudována aspoň ze strany Sovětského svazu bez postranních politických úmyslů – je způsobilá, aby plnila velké úkoly.“ NA.595, (André Simone), ka 3; Truda Sekaninová – diplomatický kurz pro sekretariát ÚV KSČ

Detailně se nyní podíváme na Gertrudiny projevy z IX. Valného shromáždění z roku 1954.²⁷⁹ V analýze jsme zohledňovali pouze její projevy – a nikoli projevy jiných čs. delegátů zasedání či širší kontext těchto projevů (projevy dalších delegátů k danému tématu). Přesto tento korpus projevů vykazuje řadu společných znaků. Můžeme si dovolit jistou míru zobecnění.

Pro všechna Gertrudina vystoupení z tohoto zasedání je velmi nápadný způsob výstavby jednotlivých textů – v textech se neustále opakuje několik opakujících se textových hledisek.²⁸⁰ Zastavme se hned u vystoupení z 1.listopadu 1954 z Prvního – politického – výboru Valného shromáždění, jehož název zněl „*Způsoby, kterých má být použito k udržení a upevnění mezinárodního míru a bezpečnosti v souhlase se zásadami a cíly Charty*“.²⁸¹ Identifikovali jsme zde následující textová hlediska: a) antagonisté (protivníci), kteří se v Gertrudiny textech vždy objevují a vždy jsou reprezentováni pomocí sloves (nebo jejich nominalizacemi), vyjadřující verbální proces (*mluví, říkají, nemluví, výmluva*, apod.). Jakákoliv artikulace, verbální projev, je v tomto jejím textu spojen s deviací, nezákonností a odchylkou od Charty. Proto také často v tomto textu přímo cituje některé projevy protivníků. Neoprávněné a protizákonné návrhy západních delegátů (proti Chartě OSN) jsou spojeny s jejich jazykovou artikulací. Verbálním projevům je zde přisouzena falešnost; dále za b), se v textech objevuje „objektivní“ hledisko. To slouží v textu jako velmi důležitý operátor – slouží původci textu jako nástroj – o jehož funkci bude ještě dále řeč. Entity v rámci tohoto hlediska vystupující jsou prezentované jako skutečnost, neutrální objektivní fakta; c) se v textu nachází hledisko „mentální“.²⁸² Toto je hierarchicky nejvyšší rovina ze všech zastoupených hledisek. Toto hledisko je společné a přístupné v zásadě pro všechny zúčastněné, tedy i pro protivníky – jedná se o společně sdílenou rovinu myšlení a společné logické implikace, totiž všem přístupnou logiku Charty spojených národů; d) posledním polem je zde textové hledisko vyjadřující postoj samotné Gertrudy – potažmo československé delegace – které je reprezentováno verbálně. Tabulka přehledně shrnuje uvedené hlediska zastoupená v tomto textu:

<i>Verbální</i> (reprezentace procesu)		<i>Materiální</i> (reprezentace procesu)
Čs. hledisko, Truda	→zakládá→	Objektivní hledisko, (materiálně reprezentované procesy, objektivní fakta)
Antagonistické hledisko (verbální slovesa, přímé citace západních představitelů)		Hledisko mentálních stavů a procesů (všem je společné, všichni velmi dobře rozumí logice Charty OSN). Nejvyšší stadium objektivního hled.

²⁷⁹ V následující analýze jsme se inspirovali následujícími pracemi: USPENSKIJ, Boris: *Poetika kompozice*, Brno 2008; FAIRCLOUGH, Norman: *Analysing discourse, Textual analysis for social research*, London-New York, 2003. SMITH, Carlota S.: *Mode of discourse: the local structure of texts*, Cambridge 2003.

²⁸⁰ USPENSKIJ, Boris: *Poetika kompozice*, Brno 2008; FAIRCLOUGH, Norman: *Analysing discourse, Textual analysis for social research*, London-New York, 2003.

²⁸¹ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, *Panorama 1954* s. 27-32

²⁸² FAIRCLOUGH, Norman: *Analysing discourse, Textual analysis for social research*, London-New York, 2003. s.141.

Celý text se po obsahové stránce točí okolo činnosti tzv. Výboru pro kolektivní opatření a jím předložené zprávy o jeho činnosti. Tento výbor byl zřízen po jednom z dalších silových hlasování v OSN v roce 1950, kdy cílem západních zemí bylo ulehčit akceschopnosti OSN – samozřejmě ve směru plnění svých vlastních plánů ve smyslu politiky *zadržování komunismu* – a přemoci tak možná veta ze strany socialistického bloku. Ve svém projevu Gertruda tuto zprávu a potažmo celý výbor podrobuje tvrdé kritice, nepřispívá podle ní vůbec ke kolektivní bezpečnosti a z hlediska litery i ducha Charty je nezákonný. Svým textem chce nakonec apelovat na delegáty, aby podpořili sovětský návrh smlouvy o společné kolektivní bezpečnosti.

Intence textu je od počátku zaměřena na vytvoření společné plochy, která je vyjádřena touhou po (mentální hledisko) žádoucím stavu kolektivní bezpečnosti. Tuto touhu však jen stěží naplňuje zmíněný Výbor a jeho činnost. Čs. delegace proto již dávno upozorňovala, že Výbor pro kolektivní bezpečnost vznikl nezákonným způsobem a nezákonná je proto i jeho další činnost a tudíž i předložená zpráva. Na scénu poté vstupuje tzv. objektivní operátor a napojuje se na toto, již dříve artikulované, čs. stanovisko (Gertruda). Objektivní hledisko (operátor) je plně směřováno a naplňováno čs. stanoviskem (např. pomocí narativních konstrukcí).²⁸³ Objektivní operátor konstatuje, že činnost výboru je nezákonná a že v žádném případě nereprezentuje mírovou touhu delegátů či dokonce je s ní v rozporu: „*proto by každý jistě přivítal, kdyby se Valné shromáždění skutečně zabývalo opatřeními „pro udržení a posílení mezinárodního míru a bezpečnosti ve shodě s cíli a zásadami Charty Spojených národů“*“²⁸⁴ (apel na společnou touhu). Tato nezákonnost činnosti je podpořena tím, že jsou jí v textu přisouzeny verbální vlastnosti – její obhájci ji vždy v Gertrudině textu jazykově artikulují (a tím už je méněcenná a falešná). Proti tomu Gertruda staví hodnoty Charty, které nejsou reprezentovány jako řečový akt, ale jako objektivní fakt. Další postup je následující: Gertruda prezentuje mentální vědomí autorů zprávy (západní diplomaté a politici), podle ní jsou si původci zprávy tohoto rozporu sami dobře vědomi – je jim přece známa logika Charty (jinými slovy, vnucuje ve svém textu do jejich myšlení plné vědomí těchto objektivních fakt). Proto hned v další momentu zahajuje dokazování u nich vědomí tohoto rozporu – tím se tak pomyslně přenášíme do vědomí západních delegátů. Jako hlavní důkaz slouží podkladový dokument Výboru pro zprávu, kterou Výbor shromáždění předložil, a který dokládá jejich myšlenkové pochody. Na scéně se objevuje „hlas objektivního prokurátora“ (že by inspirace Vyšinského stylem?)²⁸⁵: „*Tento dokument záměrně o Chartě vůbec nemluví*“²⁸⁶ – to podle Gertrudy ukazuje na to, že autoři jsou si vědomi jeho rozporu s Chartou. Ve slovese „nemluví“ tak dochází k prolnutí objektivního hlediska s verbálním hlediskem – v textu pro hledisko antagonistů typické verbální sloveso dostává nyní zcela objektivní charakteristiku.

²⁸³ Vidět to je např. při definování „objektivního“ obsahu Charty: „Podstatou postupu podle Charty je jednání a dohoda mezi velmocemi, cesta, která byla jednomyslně oceněna v našem výboru při projednávání otázek odzbrojení, cesta, která právě v poslední době vedla k určitému uvolnění mezinárodního napětí, a od níž čekáme vyřešení problému odzbrojení a jiných závažných mezinárodních otázek.“ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954 s 28

²⁸⁴ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954 s. 27

²⁸⁵ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s.188

²⁸⁶ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954 s. 28

Vyvrcholení celého postupu je poté označení verbálních projevů antagonistů za „výmluvy“ – verbální projev je zde karikován a dostává objektivní (hodnotící) charakteristiku udělenou „prokurátorem“. V jakoby verbálním módu je tak učiněno doznání, vše jsou jen výmluvy. Za těmito výmluvami se pak skrývá pravá podstata – a tou je logika Charty jako nejvyšší stadium objektivního hlediska.

Tento společný duch Charty a cit pro něj je nejvyšší rovinou textu – v textu je rámován slovesy mentálních aktů (pochopit, porozumět, vzít si ponaučení). Objektivní operátor je v textu zcela zaměřen na podporu vytváření této mentální roviny. Samotná mentální rovina je také místy vyztužována čs. hlediskem – příkladem budiž apel na ponaučení se z Korejského problému. Tento mentální obraz, který Gertruda líčí, je realizován pomocí narativu: *„Korea je příkladem toho, že agrese proti níž stojí odhodláni národů bránit svou svobodu a nezávislost, je odsouzena k neúspěchu. Korea je současně příkladem toho, že mezinárodní konflikty mohou být vyřešeny nikoliv násilím, ale jednáním a dohodou. A právě jednání a dohoda a nikoliv válečné přípravy jsou předpokladem pro také pro kolektivní bezpečnost.“*²⁸⁷

V další části se text tématicky přesouvá od problému Výboru, jeho zprávy a nezákonnosti jeho činnosti k problému oblastních vojenských paktů (zejm. jihoasijské SEATO). Také tady se text orientuje k dokazování vlastního doznání západních představitelů (zejm. USA) z vědomého přestupování zásad Charty. Po této krátké vsuvce následuje útok na NATO. I zde se nejdřív setkáváme s reprezentováním pozice antagonistů: *„jeho účastníci se snaží vydávat tento pakt za pakt obranný, který není namířen proti žádnému státu nebo skupině států“*.²⁸⁸ Ihned však následuje objektivní hledisko: *„avšak četná fakta svědčí o agresivním rázu tohoto seskupení v její dnešní formě“*.²⁸⁹ Západní mocnosti po této konfrontaci s objektivními fakty ve svém stanovisku ustupují: *„Západní mocnosti nyní přímo prohlašují, že Severoatlantický pakt není otevřenou oblastní dohodou, ale uzavřeným seskupením – jak oni to sami nazývají – stejně smýšlejících států a podobnou kulturou, zvyky a civilizací, seskupením, jež předpokládá jednotu ideologie a institucí. Vojenští hodnostáři severoatlantického paktu se neskrývají tím, že toto vojenské seskupení je namířeno především proti Sovětskému svazu a lidově demokratickým zemím.“*²⁹⁰ Objektivní hlas pak vyvozuje: *„Nemůže být proto pochybností, že nejde o oblastní dohodu ve smyslu Charty“*.²⁹¹

Gertrudu zejména v této souvislosti znepokojuje znovuvyzbrojování Západního Německa paktem NATO. Text popisuje obavy sousedních států Německa a také čs. veřejnosti. Tyto obavy sdílí i veřejnost na Západě (dokládáno citacemi s britského tisku) – jsou to obavy z růstu západoněmeckého revanšismu. Cíl tohoto jejího snažení je jasný – odhalit revanšistickou podstatu režimu v Bonnu, jehož podstatu vyjevuje i západní tisk. Toto zjištění je tak plně legitimizováno západním tiskem. Objektivní hlas konstatuje: *„Opatření západních mocností, jež směřují k znovuvyzbrojení západního Německa, jsou v přímém*

²⁸⁷ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954 s. 29

²⁸⁸ Ibid. s. 30

²⁸⁹ Ibid. s. 30

²⁹⁰ Ibid. s. 30

²⁹¹ Ibid. s. 30

rozporu (následuje definování společné akční platformy) s jejich návrhy v otázkách odzbrojení odzbrojení, s návrhy, jež podle rezoluce jednomyslně přijaté v politickém výboru se staly základem pro vypracování mezinárodní smlouvy o otázce snížení zbrojení a zákazu atomové a vodíkové zbraně a jiných druhů zbraní hromadného ničení.“ Následuje čs. stanovisko: „Československo má mimořádný zájem na vytvoření takových svazků a vztahů mezi evropskými státy, které by vylučovaly možnost obnovení německé agrese a přispívaly k vytvoření a upevnění systému kolektivní bezpečnosti v Evropě.“ Objektivním hlediskem je pak řečeno: „Vytváření uzavřených seskupení jako NATO a SEATO, s cílem provádět politiku namířenou proti jiným státům, je v rozporu se zásadami OSN“ (vytváření – nedokonavý proces, vytváření je v rozporu). „Naše organizace byla vytvořena sdružením států bez ohledu na jejich společenské a politické zřízení a všechny převzaly za sebe podpisem Charty závazek spoluprací a kolektivním úsilím udržovat mír a bezpečnost národů.“²⁹² (všimněme si, že minulá perfektivní slovesa dosahují efektu stavu zakotvenosti v minulosti a trvalosti hodnot OSN k nimž v protipólu stojí nedokonavý děj – vytváření samostatných uskupení).

Autorka textu pak v predikativním výroku navrhuje ideální řešení kolektivní bezpečnosti v souladu s Chartou – „soustava kolektivní bezpečnosti, která by odpovídala zásadám a cílům Charty, má počítat s politickými, sociálními a ideologickými rozdíly v systémech různých zemí. V takové soustavě kolektivní bezpečnosti žádný z účastníků by neměl vedoucí postavení a suverenita každého členu by byla zajištěna a chráněna.“²⁹³ Konečně by taková soustava podle Gertrudy posílila vzájemnou důvěru a věc míru na celém světě – a právě na těchto fundamentech stojí podle autorky textu sovětský návrh celoevropské smlouvy o kolektivní bezpečnosti.

Kritika tohoto návrhu ze strany západních zemí vede autorku k závěrečnému útoku na bezpečnostní politiku západních zemí: „Mluvě o poměru mezi OSN a regionálními ujednáními je třeba konstatovat, že západní velmoci vystoupily proti tomuto návrhu s tvrzením, že vytvoření celoevropské soustavy kolektivní bezpečnosti s účastí Sovětského svazu, Spojených států a všech evropských zemí by bylo nebezpečné pro OSN a podkopalo by autoritu Spojených národů (hlas západních velmocí, verbální vyjádření). Tento argument je naprosto neopodstatněný. Upevnění míru v určité oblasti světa na základě dohody, která plně odpovídá Chartě, nemůže podrývat autoritu OSN. Je to politika slepování uzavřených vojenských bloků a seskupení, jež podrývá autoritu OSN. Právě tato politika staví jedny členy OSN proti druhým, znamená nebezpečí pro OSN a ochromuje její činnost.“²⁹⁴ Podobně jako v případě použití sloves – výmluva či doznání – je na této objektivní rovině svérázně karikován původně citovaný hlas západních států do podoby jejich doznání k podkopávání autority OSN z jejich strany. V závěru vystoupení autorka jasně sděluje: „Výbor pro kolektivní opatření, jak o tom svědčí i předložená jeho zpráva, měl být jedním z nástrojů této politiky. Jeho ustavení a činnost je v rozporu s Chartou OSN, je škodlivá a mohla by vést k zostření mezinárodního

²⁹² Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954 s. 31

²⁹³ Ibid. s.31

²⁹⁴ Ibid. s. 31-32

napětí“ /... / Československá delegace nemůže souhlasit s předloženou třetí zprávou výboru pro kolektivní opatření a je proti tomu, aby tento výbor nadále existoval.“²⁹⁵

V rámci IX. Valného shromáždění pronesla Gertruda nejméně ještě dalších 9 projevů.²⁹⁶ Nebudeme se jimi již podrobně zabývat. Jmenujme je však alespoň tématicky: v „První výboru“ to byly projevy „*Úprava a omezení a vyvážené snížení všech ozbrojených sil a výzbroje*“; „*Uzavření mezinárodní konvence o snížení výzbroje a zákazu atomové, vodíkové a jiných druhů zbraní masového ničení*“; „*Mezinárodní spolupráce v rozvoji mírového využití atomové energie*“; „*Mírové využití atomové energie*“; „*Korejská otázka*“; „*Korea*“; v „Ad hoc výboru“ projevy na téma: „*Zákaz propagandy nové války*“, „*Zákaz propagandy nové války*“; a před plénem Valného shromáždění: „*Vyjádření soustrasti československé delegace k úmrtí sovětského delegáta A.J. Vyšinského*“; „*Mírové využití atomové energie*“. Většina projevů byla proslovena v období konce ve druhé polovině listopadu a začátkem prosince 1954. Jeden byl prosloven v říjnu a jeden začátkem listopadu toho roku.

Ve všech projevech jsme objevili podobnou strukturu stavby textu. Neustále se v textech opakují stejná výše nastíněná základní textová hlediska. Nejdůležitějším je ve všech textech společné mentální hledisko, které se autorka v nich vždy snaží budovat. Toto hledisko je dáno jak mantinely Charty OSN, tak i specifickými náplněmi, které tomuto společnému hledisku vtiskují zejména doplňující narativy (z hlediska autorky textu/čs. hlediska). Rysem spojeným s tímto hlediskem je, že jeho pomocí se autorka obrací k ostatním delegátům a snaží se je dovést k žádoucímu pochopení stavu věcí (jedná se o autorčinu strategii nabídnout delegátům společné myšlenkové pochody – „*nelze však přehlížet*“, „*nelze však pustit ze zřetele*“). Hledisko verbální (antagonistů) je zastoupeno v dalších textech nejednoznačně. V již analyzovaném textu jsme se mohli s ním setkat jako s označujícím nepravost a falešnost postojů západních delegátů. Avšak u ostatních textů je jeho postavení značně ambivalentní – je však nicméně jasné, že i v nich je mu přisouzena nejnižší rovina. Například v projevu o mírovém využití atomové energie má toto verbální hledisko pozitivní roli pouze za předpokladu, že je podloženo „kvalitním“ mentálním porozuměním. Tj. velmi se v tomto textu rozlišuje mezi artikulací, diskusí či debatou mezi delegáty, která je podložena validním mentálním porozuměním účastníků a na druhé straně diskusí nepodloženou, které je pouhým planým „žvaněním“. Jestliže je debata dobře zakotvena v mentální porozumění, může tato artikulace toto společné mentální porozumění legitimizovat – právě tím, že se děje v jazyce. V dalších textech slouží verbální citace (např. nějaké výroky) k legitimizaci „objektivního“ hlediska. Jinde slouží ve formě přímé citace jako odrazový můstek k následné kritice a usvědčování. Konečně, objektivní hledisko si i v ostatních textech ponechává funkci operátora a organizátora diskurzu a často vystupuje společně s čs. hlediskem (čs. hledisko zde chápeme jako identické s Gertrudou). Obě hlediska se vzájemně proplétají a podporují.

²⁹⁵ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954 s. 32

²⁹⁶ Ibid.

Nakonec se zastavíme u obsáhlého Gertrudina projevu týkající se korejského problému a jeho mírového řešení – ve vystoupení nazvaném Korea.²⁹⁷ Také zde je nejdůležitějším a také hlavním cílem textu vybudovat společnou pozici pomocí sjednocení mentálních obsahů. Slovesa označující mentální procesy jsou v textu spojeny jak s mentálními procesy autorky textu, tak i těmi, ke kterým se obrací; dále pak s popisem intencí států, které chtějí konstruktivně řešit korejský problém (SSSR, ČLR, KILDR) a všeobecně i s popisem jakékoliv intence nějakého subjektu k jednání. Text buduje společnou mentální rovinu, která je postavena na společném sdílení myšlenky urovnání korejského problému, který s sebou přinese zajištění míru a bezpečnosti na Dálném východě. Tato myšlenka urovnání korejského problému má svůj základ v již uzavřeném příměří (1953) – je tedy nepochybně nesena respektem k vzájemné dohodě, která stála za uzavřením příměří. Příměří a dohoda je tak minimálním myšlenkovým programem, na kterém se zainteresované strany sjednocují. Jasně jsou identifikováni nepřátelé dohody – jedná se podle Gertrudy Sekaninové-Čakrtové o korejského diktátora Lysinmana, jeho policejní režim a USA. Text se snaží přesvědčit své adresáty o tom, že OSN je využívána nepřáteli míru a je tomu třeba s ostatními silami zabránit – proto také OSN při řešení korejského problému selhala. Vehementně autorka přesvědčuje adresáty o tom, že všechno mírové úsilí bylo zmařeno USA a Jižní Koreou. Dále se snaží delegáty přesvědčit, že válka v Koreji byla korejskému lidu vnucena ze zahraničí a přeměnila se potom ve vojenskou intervenci USA krytou vlajkou OSN; a že se OSN svým angažmá vlastně zbavila možnosti vystupovat v úloze nestranného mezinárodního orgánu, který by mohl objektivně řešit korejskou otázku. V závěru textu autorka prohlašuje: *„Zpráva, která byla předložena Valnému shromáždění, svědčí rovněž jako průběh Ženevské konference o tom, že státy, které se zúčastnily války v Koreji, odmítají přispět k mírovému urovnání korejské otázky na zásadách demokratismu a národních práv korejského lidu. Zvláště význačná je v tomto směru závěrečná fáze konference o Koreji. Je známo, že když bylo zjevné, že konference nemůže dospět k dohodě o všech otázkách, zástupci KILDR, ČLR a SSSR navrhli dohody aspoň o některých hlavních zásadách řešení korejské otázky. Všechny tyto návrhy, včetně návrhu na další jednání, byly bez zkoumání a bez projednávání zamítnuté, ačkoliv bylo uznáno, že návrhy SSSR a ČLR o zajištění příměří a o vynaložení dalšího úsilí o mírové řešení neodporují vůbec Deklaraci 16ti“, jako to prohlásil belgický zástupce ministr zahraničních věcí Spaak. /.../ Ženevská konference však ukázala, že při dobré vůli všech zúčastněných je možné dosáhnout vzájemné dohody o sporných mezinárodních otázkách. Obnovení míru v Indočíně vytvořilo další předpoklady ke zmírnění napětí mezinárodních vztahů. Vytrvalým úsilím všech zúčastněných je možné dosáhnout mírového řešení i v korejské otázce. /.../ KILDR, ČLR a SSSR i po skončení Ženevské konference vyvíjejí další úsilí k mírovému vyřešení korejského problému na demokratickém základě a v souladě se životními zájmy a národními právy celého korejského lidu, k dosažení dohody o vytvoření jednotného, nezávislého, demokratického korejského státu. Československá vláda toto úsilí plně podporuje. Jsou známa opatření a návrhy KILDR, která směřují ke sblížení obou částí rozdělené Koreje, ke zvýšené hospodářské a kulturní výměně a*

²⁹⁷ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954 s. 68-78

k navázání styků mezi obyvatelstvem, politickými stranami a veřejnými organizacemi severní a jižní Koreje. Sblížení mezi oběma částmi Koreje může značně přispět k mírovému urovnání korejské otázky na základě vzájemné dohody.“ (podtržené – mentální hledisko). Text končí následujícím pokusem o sjednocení (viz. tabulka níže): „*aby pomáhali korejskému lidu přeměnit příměří v trvalý mír a obnovit jednotu země a aby vynaložili všechno úsilí k dosažení dohody o mírovém vyřešení korejské otázky.*“ (imperativ k budoucímu mentálnímu obsahu všech zúčastněných)

↓

Tomuto žádoucímu mentálnímu obsahu vychází vstříc sovětský návrh resoluce
↓
Československo proto tento návrh plně podporuje – vyjadřuje tím, že má „správné“ vědomí.
↓
Sjednocení stanovisek, společné mentální stanovisko – opírá se o touhu korejského lidu a dalších národů. Tomuto novému vědomí nejlépe odpovídá návrh SSSR, Československo jej podporuje – a tím manifestuje, že i ono má toto nové vědomí.
↑
Korejský lid a národy světa očekávají, že mu zúčastnění pomohou.

Valné shromáždění, na kterém byli analyzované texty prosloveny, bylo již nutně ovlivněno „duchem Ženevy“ – atmosférou touhy po dosahování alespoň minimálního konsensu a trendu k postoupnému odblokování mezinárodně politických mechanismů –, který ovlivnil atmosféru v mezinárodní politice po jarní konferenci ministrů zahraničí velké čtyřky v Berlíně a úspěšné ženevské konferenci o Indočíně.²⁹⁸ V této době se stupňuje mírová ofenzíva SSSR na mezinárodním poli, kdy sovětská diplomacie předkládá řadu kompromisních mírových návrhů, s cílem překonat do té doby patovou situaci v OSN. V tomto smyslu vidíme, že cílem nejen Gertrudiných vystoupení je snažit se vkládat klín mezi blok západních států, kdy cílem je zejména oddělit tyto země od vlivu USA. USA jsou na straně sovětského bloku považovány za vedoucí kapitalistický stát, který chce hegemonně ovládat další státy. Dalším prvkem strategie zasazování klínu mezi západní státy je snaha hovořit za lid a veřejné mínění těchto zemí, který se staví proti znovuvyzbrojování a zejména hrozbě atomové války. Veškerým cílem tohoto snažení je rozbít dosavadní bipolaritu a získat západní hlasy pro novou multilaterální smlouvu o celoevropské bezpečnosti.

Přes „ducha Ženevy“ je „stalinský duch“ i v roce 1954 v diskurzu československé zahraniční politiky stále patrný – prokurátorský styl²⁹⁹, pocit absolutního historického vědomí, které může ostatní poučovat o tom, co je pro ně nejlepší (např. národy třetího

²⁹⁸ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s 202

²⁹⁹ „U nás ovšem platila disciplína bloku, tón udával prokurátorský styl vystupování Andreje Vyšinského, který volal své odpůrce na soud historie, směřující neodvratně k vítězství naší věci....tak jsem to také s přesvědčením říkal v přednáškách, které jsem po návrtu absolvoval.“ Hájek, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.188

světa)³⁰⁰, důraz na společné sjednocující my a na vyžadování manifestní jednoty spojené s potlačování jakéhokoliv rušivého disentu (např. v důrazu na jednomyslnost rezolucí).

A jaká vlastně byla agenda a témata spojená se stalinskou zahraniční politikou zemí socialistického tábora v první polovině 50. let? Předním tématem byla například podpora národně osvobozeneckých hnutí podmaněných národů – tedy dekolonizace – a hájení zásady práva na sebeurčení a nevměšování jiných států do jejich zájmů (Československo zde argumentuje Mnichovem). Podpora práva tohoto práva na sebeurčení národů je v ostrém kontrastu s negativním přístupem k ratifikaci Všeobecné deklarace lidských práv a problematice občanských a lidských práv. V souladu s marxistickou-leninskou ideologií upřednostňovali východoevropští diplomaté nevyčleňovat tato práva speciálně a pojímat je v jednom bloku spolu s hospodářskými, politickými, sociálními a kulturními právy.³⁰¹ Dalším tématem byla kampaň za omezení zbrojení spojená s různými mírovými návrhy (v atmosféře počátku 50. let je však jejich adresáti jen sotva brali vážně) a boj o zastoupení ČLR v OSN, který byl vyostřován válkou v Koreji. Výraznou agendou a strategií byla v té době i orientace na argumentaci pomocí Charty Spojených národů a důrazná snaha ubránit její původní znění před revizemi, ze strany většiny ve Valném shromáždění.³⁰² V roce 1945 se totiž podařilo Sovětskému svazu prosadit do znění Charty z jeho pohledu velmi mnoho ze svých požadavků: *„V San Franciscu byla velká diskuse mezi koloniálními mocnostmi a Sovětským svazem pokud jde o cíl poručení, jestli totiž cílem má být pouze samospráva nebo skutečná nezávislost. Došlo ke kompromisní formulaci a do Charty bylo dáni ustanovení a samosprávě s tím, že tento pojem zahrnuje pojem nezávislosti. V San Franciscu bylo do Charty vtěleno ustanovení o oblastních dohodách, které jsou přípustné s výhradou, že jejich cíle nebudou v rozporu se zásadami a cíli Spojených národů. Otázka pravomoci mezinárodního soudního dvora byla po diskusi vyřešena tak, že členský stát nemusí povinně přijmout rozhodnutí Mezinárodního soudního dvora o předložené mu otázce. Otázka, jak měnit a doplňovat Chartu, byla tehdy vyřešena příznivě ve prospěch stálosti Charty ustanovením, že ke změně Charty je potřeba dvouřetinové většiny hlasů členů, počítaje v to shodné hlasy pěti stálých členů Rady bezpečnosti. /.../ Stavba spojených národů je dobře vybalancována – vybudována alespoň ze strany Sovětského svazu bez postranních politických úmyslů – je způsobilá, aby plnila velké úkoly. /.../ Žádoucí základnou pro zachování míru je dohoda velmocí. Není-li jí, pak právo veta používané SSSR, je závorou, kterou je nutno spustit před řešením škodlivým věci míru a přičítám se zásadám Charty.“*³⁰³ I přes ztuhlý manévrovací prostor v porovnání s kapitalistickým blokem je podle Gertrudy postoj SSSR k Organizaci spojených národů pozitivní: *„Viděli jsme, že ve Spojených národech vytváří se mechanická většina proti menšině. Hodnotíme-li poslední zasedání Valného shromáždění vidíme, že menšina, Sovětský svaz a lidové demokracie se dívá na organizaci velmi kladně a i nadále optimisticky. Na druhé straně představitelé států, které při hlasování neustále „vítězí“, se tváří pesimisticky.*

³⁰⁰ Patrně v projevu „Mezinárodní spolupráce v rozvoji mírového využití atomové energie“ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954 s.60-63

³⁰¹ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s 188

³⁰² NA.595, (André Simone), ka 3; Truda Sekaninová – diplomatický kurz pro sekretariát ÚV KSČ

³⁰³ Ibid.

Např. Bevin se táže v prosinci 1948 v parlamentě, zda je účelné a nutné, aby Spojené národy ještě za této situace dále existovaly. Je nám jasné, že Spojené národy nemohou být západním velmocem příjemné. Nezáleží totiž jen na tom, jak dopadne hlasování, jako spíše na tom, že proti sobě se rýsují jasně dvě koncepce, z nichž koncepce „menšiny“ mluví nejen za SSSR a lidové demokracie, ale za lid a pokrokové vrstvy v zázemí kapitalistických států.“ /.../ Roku 1946 v New Yorku Molotov a nedávno po posledním zasedání SN, sovětský tisk znovu zdůrazňoval, že spolupráce mezi Spojenými národy je možná a že zodpovědnost za to, že k této spolupráci nedochází, padá na západní velmoci, které si ji nepřejí a při každé příležitosti ji brzdí a kazí. Hlavní zásady, které Sovětský svaz jednoznačně uplatňuje, je především zásada nevměšování do vnitřních poměrů jednotlivých států a skutečné respektování svrchovanosti jednotlivých zemí. Toto stanovisko uplatňuje ve všech případech a sám je také prakticky provádí.³⁰⁴

Dodejme, že Československo ani v době první poloviny 50. let nebylo v mezinárodní politice nevýznamným hráčem. Přes izolovanou pozici sovětského bloku např. zasedlo v dozorčí komisi neutrálních států pro příměří a řešení korejské otázky (společně s Polskem, Švýcarskem a Švédskem).³⁰⁵

Ačkoliv nemáme k dispozici žádné osobní deníky či i jen pozdější vzpomínky k tomuto tématu, jsme toho názoru, že i zde byla upřímná (jako ve všem, co v životě dělala). I již mnohokrát zmiňovaný Jiří Hájek vzpomínal na dobu, kdy byl společně s Gertrudou členem čs. delegace na VI. Valné shromáždění v Paříži, následujícím způsobem: „Protože jsem se pohyboval mezi touto četbou, potvrzovanou sledováním amerických projevů v plénu i v politických výborech, a denní stravou l'Humanité s častými besedami s francouzskými komunistickými intelektuály, utvrdilo to ve mně bipolární pohled na světový vývoj i na jednání OSN v Chaillotu³⁰⁶. Revoluční Paříž posilovala ve mé přesvědčení, o síle lidových mas, které jsou schopny zmařit dulatesovské koncepty, diskuse ve výborech o problémech koloniálních zemí Afriky, jihovýchodní Asie a Středního východu mi přibližovaly představy blízkého revolučního rozpadu kolonialismu jako mocné zálohy, přicházející na pomoc nám, sovětskému bloku.“³⁰⁷ I jinak spíše „dvakrát měřící a jednou řezající“ Hájek se nechal bipolární atmosférou počátku 50. let s vyhlídkou možností všeobecného vítězství pokrokových levicových sil ve světě a konečné porážky kapitalismu strhnout k obhajování sovětské politiky. Přes tento silný bipolární tlak vybízející k neproblematickému hájení pozic však Hájkovy neušly domácí společenské problémy a napětí spojené s mocenskou praxí komunistického aparátu a zbytkem společnosti. Svěbytné řešení viděl v dynamickém celosvětovém mírovém hnutí, které se začalo formovat i v Československu. „To (napětí) narůstalo, když po únoru strana přes ujišťování o ideově politickém charakteru vedoucí úlohy praktikovala své vedení mocenským nátlakem a intrikami, skrývanými nejen

³⁰⁴ NA.595,(André Simone), ka 3; Truda Sekaninová – diplomatický kurz pro sekretariát ÚV KSČ

³⁰⁵ Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954 s 75

³⁰⁶ Bipolární tlak na intelektuály se však neomezoval jen na „selhávající“ intelektuály sovětského bloku. Hájek vzpomíná např. na původně (asi amerického) trockistického novináře jménem J.Burnh, který v této době přešel z těchto původních pozic na platformu dulatesovského potlačování komunismu. HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s 188

³⁰⁷ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s 188

před veřejností, ale i před vlastním členstvem. Tím, že komunisté v mírových výborech, zřizovaných na všech stupních politických struktur, byli nuceni jednat s představiteli vrstev nepřijímajících jejich doktrínu, byli vychováni k určité toleranci. Zároveň poskytovali těmto představitelům příležitost se vyjadřovat se svým jazykem k věcem veřejným. Uvědomoval jsem si, že je to v rozporu s tezí, která mi zněla absurdně – o zesilování třídního boje v procesu výstavby socialismu – a doufal jsem, že ji praxe mírového hnutí popře nebo zmodifikuje. Doufal jsem, že tak vznikne základna pro skutečné usmíření s těmi, jež únor a poúnorové čistky vyřadily z účasti na společenském dění, a že bude umožněn jejich návrat do postavení rovnoprávných občanů. /.../ Zároveň jsem pozoroval hranice, které aparátníci podle pokynů moci vytyčovali a podle toho projevovali toleranci vůči nekomunistům i jejich praktickému vlivu. Doufal jsem však, že mezinárodní rozsah mírového hnutí a nutný ohled, který i sovětské vedení prokazovalo nekomunistickým složkám, vytvoří jakési zpětné vazby, překonávající tvrdost dogmatického sektářství v samém centru moci. Tato tvrdost se mi totiž jevila jako reakce na nepřátelské tlaky zvenčí: v zemích sovětského bloku převládala koncem čtyřicátých a začátkem padesátých let atmosféra obleženého města – a u nás vzhledem k zeměpisné poloze vlastně jakési předsunuté pevnosti. Dokonce i ze Stalinových projevů jsem čerpal naději, že mírové snahy a zabezpečení pokojného vývoje ve světě umožní odumírání tvrdých režimů diktatury proletariátu, jak byl od konce čtyřicátých let definován socialistický systém.“

308

³⁰⁸ Hájek, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.188-189

5.3. Gertrudina agenda na MZV v 50. letech

„Jakmile je dána správná linie, je v našich rukou, jak ji uskutečníme. Organizační práce rozhoduje o všem, také o osudu samé politické linie – o jejím provedení nebo o jejím bankrotu.“

J.V. Stalin³⁰⁹

Krátce po Únoru se Gertruda zapojila do již únorovou rétorikou avizovaného procesu „očisty“ – tato očista byla prováděna v rámci Akčního výboru Národní fronty. Nicméně, důležitá kádrová rozhodnutí byla vyhrazena „komisi vedoucích soudruhů na MZV“, která se scházela u vedoucího Mezinárodního oddělení sekretariátu ÚV KSČ Bedřicha Gemindera a jejíž členkou byla i ona (dalšími členy byli např. V.Hajdů či V. Borek).³¹⁰ Úkolem této komise bylo provedení očisty ministerstva od reakčních zaměstnanců. Praktickým vedením očisty a kádrové práce byl pověřen ještě donedávna Geminderův podřízený Karel Dufek.³¹¹ Výsledky jeho práce – seznamy s návrhy na propuštění nebo naopak povyšování úředníků, kartotéky, dotazníky a kádrové posudky – byly předkládány zmíněné komisi, která pak rozhodovala v součinnosti s Mezinárodním oddělením sekretariátu strany.³¹² V rámci těchto personálních změn vynuceně odešlo v době mezi Únorem 1948 a říjnem 1949 přes 200 zaměstnanců ministerstva (tzn. asi 1/6. všech zaměstnanců).³¹³ K únoru 1949 byla také dokončena reorganizace ministerstva, které bylo nyní rozděleno do 7 teritoriálních odborů (TO).³¹⁴ Na uprázdněná místa byli nominováni lidé s dobrým kádrovým profilem, často soudruzi bez větších zkušeností, jejichž mnohdy jedinou kvalifikací byl dělnický původ a kladný postoj k poúnorovému kurzu. Nezřídka to pak působilo problémy zejména v diplomatické službě, kde měli tito horliví soudruzi v krátké době na svědomí hned několik diplomatických faux pas, které vyplývaly z jejich ignorování diplomatického kontextu a protokolu, a které v důsledcích dokonce ohrožovaly diplomatické styky Československa

³⁰⁹ AMZV, Porady kolegia, 9.7.1953, Jak řídit práci na ZÚ, Gertruda cituje J.V. Stalina.

³¹⁰ KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008. s 43

³¹¹ Dufek patřil na MZV do skupiny Clementise a Hajdů, která bojovala o moc v závodní stranické organizaci s jinou skupinou komunistických zaměstnanců reprezentovanou V.Borkem a O. Chýlem. Dufek se v dubnu 1949 stává namísto Borka předsedou organizace KSČ a potvrzuje tak výhru své mocenské skupiny. KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008. s 43

³¹² KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí in Paměť a dějiny 2008/01, 43

³¹³ Ibid. s 45

³¹⁴ Ibid. s. 45

s danými státy (např. Richard Slánský v Teheránu, Jaromír Lang v Bernu – nakonec byli ze svých pozic odvoláni). V roce 1949 byla proto zřízena v Toskánském paláci v Praze internátní jednoroční Dělnická diplomatická škola.³¹⁵ V kádru ministerstva se v tomto období také objevilo mnoho prominentů – například dcera Klementa Gottwalda Marta Čepičková-Gottwaldová, zeť Antonína Zápotockého Oldřich Kaiser nebo syn Václava Kopeckého Ivan Kopecký.³¹⁶

S novými zaměstnanci však vyvstali nové problémy. Ačkoliv těmto zaměstnancům většinou chyběla kvalifikace a mnohdy i předpoklady pro podobnou činnost, nepostrádali rozhodně sebevědomí, jimž je vybavovala příslušnost k vítězné pracující třídě. Pro řídicí pracovníky proto nebylo vůbec jednoduché tuto situaci zvládnout, aniž by byl narušen chod úřadu. V práci jednotlivých oddělení přibývalo na konfliktech, které vyplývaly ze střetů mezi nadřizenými a podřizenými. V důsledku těchto latentních pracovních konfliktů se z iniciativy těchto nových zaměstnanců začaly ministerstvem šířit protibyrokratické nálady namířené proti jakékoliv inteligenci a dokonce i antisemitismus (neboť četní vedoucí pracovníci byli Židé) – v té době maskovaný bojem proti kosmopolitismu –, které svého průchodu nejvíce dostaly během let 1951-52 („slánština“).³¹⁷ Tísňivá atmosféra byla na ministerstvu patrná ale i v dalších letech (např. i v době tzv. druhý čistek po roce 1956-57).³¹⁸

V říjnu 1949 – tedy několik měsíců po návratu na MZV – se ve vedení ministerstva zvažovala možnost pověřit Gertrudu funkcí vedoucí diplomatické mise v nově vzniklé NDR (návrh Artura Londa) „*ve smyslu, že by Čakrt šel na generální konsulát, jak už bylo se s. Clementisem jednáno*“.³¹⁹ Tento návrh nakonec nebyl přijat předsednictvem strany, Gertruda tak zůstala ve své původní funkci.

Vedle zastupování Československa na různých fórech OSN a dalších mezinárodních konferencích, na které byla čas od času jako delegátka vyslána (o kterých už byla řeč), byla jinak její funkce náměstkyně ministra řídicí úřednickou funkcí: „*Moje agenda byla dost jednotvárná: čtení zpráv, schvalování písemností jednotlivých útvarů, porady s vedoucími*

³¹⁵ KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008, s. 45

³¹⁶ Ivan Kopecký byl vedoucím sovětského teritoriálního odboru. Tehdejší náměstek ministra zahraničních věcí Ladislav Šimovič na něj vzpomínal: „*Ivan bol na MZV dlhé roky vedúcim sovietskeho odboru. Vo svojom prosovietskom zmýšľaní i prejavoch bol až do odhalenia Stalinových zločinov v roku 1956, ako sa vraví, katolickejší než papež. Postupne – pomaly – sa mu otvárali oči. Pri stretnutí v Rangúne (rok 1965, Ivan bol zde velvyslancem, pozn. M.K.) som sa čudoval, jako sa tento na MZV až obávaný fanatický sovietský dogmatik stavia jednak k svojej minulosti, jednak k niektorým javom v súčasnej situácii doma a predovšetkým v Sovietskom zväze. /.../ Po sovietskej okupácii v roku 1968 Ivan svojho otca aj do minulosti odsuzoval a zriekal sa ho práve tak, jako sa zrekol svojej vlastněn komunistickém a dlho až chorobne zaslepenej prosovietskej minulosti. To zrejme bolo známe a nebolo únosné normalizátorom. /.../ Občas som ho stretával v autobuse 125, keď sa vracel z práce do skromného bytu na Červenom vrchu. V hlasitom rozhovore – bez ohľadu na cestujúcich – a silnými slovami dával najavo svoje nové názory na počínanie ZSSR a jeho predstaviteľov. Potom som ho dlhšie nevidával. Od známých som počul, že niekoľko rokov pred svojou předčasnou srnrťou silne trpel nervovou vyčerpanosťou, až stratou kontroly racionálneho uvažovania a osobného prejavu. Chudák, nebol v tom sám.*“ ŠIMOVIČ, Ladislav: Václav Kopecký, Listy 2011/6, dostupné: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=116&clanek=061110> (poslední zobrazení dne 15.7.2013)

³¹⁷ LONDON, Artur: Doznání, Praha 1990, s. 53 ; PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006 s. 189

³¹⁸ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 216

³¹⁹ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

odborů, *občas jednání s diplomaty*“.³²⁰ Jako náměstkyně ministra od roku 1949 měla na starosti styk s vyspělými kapitalistickými státy (např. angloamerický a západoevropský teritoriální odbor, nespádalo tam však NSR a Rakousko, které patřily do zvláštního německého odboru) a také tiskový odbor.³²¹ Na rozdíl od kapitalistických států byla činnost cizích diplomatů v zemích lidové demokracie poněkud ztížena a omezena na kontakty se státními institucemi. Ministerstvo tak hrálo náročnou roli prostředníka kontaktů – i vedoucím orgánům ministerstva zabírala tato agenda spojená se správou služeb diplomatickému sboru spoustu času.³²²

Od roku 1953 je dobrým pomocníkem pro mapování Gertrudiny činnosti na MZV každotýdenní kolegium ministra.³²³ Na kolegiu se řešili nejpodstatnější otázky spojené s chodem ministerstva – jak aktuální, tak koncepční otázky, které vycházely z opatření vlády v oblasti zahraniční politiky. Pro rok 1953 uložila vláda Kolegiu ministra zahraničí zabývat se následujícími úkoly a) zlepšit práci zastupitelských úřadů v cizině; b) zajistit v ústředí MZV předpoklady pro plnění mírové zahraniční politiky strany a vlády a zároveň za c) obecně zajistit stoupající úroveň práce ústředí MZV. Za účelem splnění této vládní strategie v tomto úseku dostal každý ze členů kolegia v rámci aktuálního čtvrtletí roku zpracovat určité téma z vládní agendy a přednést je na jednání kolegia.

Gertruda připravila svůj čtvrtletní příspěvek Kolegiu hned pro jeho první zasedání v červenci 1953. Její referát byl na téma „*Jak řídit práci na zastupitelských úřadech*“.³²⁴ Zamýšleným cílem na tomto poli je podle jejího příspěvku zlepšení činnosti ZÚ a systemizace mechanismů jejich řízení. Lze říci, že Gertrudou v textu reprezentovaná zlepšující činnost ZÚ osciluje v zásadě mezi dvěma mantinely. Jedním je nepochybně správná mírová politika strany a vlády, která je v textu reprezentována jako neměnná, jasná a již hotová. Nicméně, pokračuje náměstkyně, uplatňování této správné linie závisí na nás – na tom do jaké míry dovedeme vyřešit organizaci a metody řízení ZÚ. Toto uskutečňování není zde předem hotovým procesem, je reprezentováno o poznání více dynamičtěji. Realizace správné linie je dána a „*určována celým naším lidově demokratickým zřízením a politikou strany a vlády*“.³²⁵ Jinými slovy, při uplatňování správné linie strany máme tedy poměrně volné ruce a můžeme používat celý rezervoár postupů, které nám dává lidově-demokratické zřízení. Slovy J.V. Stalina, jehož Gertruda v této souvislosti cituje, „*povaha tohoto (organizačního) jednání rozhoduje o úspěchu nebo naopak bankrotu této linie*“.³²⁶

³²⁰ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 215. Citujeme proto, že Jiří Hájek nastoupil do funkce náměstka po odvolání Gertrudy Sekaninové.

³²¹ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997s. 215

³²² Ibid. 215-216

³²³ Institut Kolegia ministra byl zaveden na všech ministerstvech na základě nařízení vlády. Na poradách kolegia byly projednávány následující otázky: a) zajišťování a plnění zákonů a usnesení strany a vlády, jakož i směrnic ministra a přípravy podkladů, předkládaných vládním orgánům k projednání; b) otázky praktického řízení, metod a forem práce, výběru, rozmístování a výchovy kádru, jakož i na nejdůležitější příkazy ministra, instrukce a jiné směrnice ministerstva; c) výchova a další zvyšování politické a odborné způsobilosti pracovníků ústředí i zastupitelských úřadů; d) zprávy náměstků (vedoucích odborů) o práci jim podřízených složek a zastupitelských úřadů; e) hospodárnost provozu MZV a jeho složek.

³²⁴ AMZV, Porady kolegia 1953, kniha č. 1

³²⁵ Ibid.

³²⁶ Ibid.

Svým textem se Gertruda obecně obrací jak k imaginárnímu vedoucímu pracovníku ZÚ, tak také k vedoucím pracovníkům jednotlivých teritoriálních odborů. Základní intence textu je taková, že chce k těmto adresátům promlouvat a upevňovat v jejich vědomí žádoucí významy (které jsou samozřejmě v souladu s intencí autorky). Dosahuje toho pomocí formulací navozujících mentální proces (či stav), jako např. zde: „nelze nikdy pouštět ze zřetele, že i na ostatní úkoly je nutno pohlížet vždy pod zorným úhlem současných politických vztahů a zajistit proto zmíněnou spolupráci co nejlépe.“ nebo „pro řízení ZÚ má velký význam zásada demokratického centralismu.“ Vidíme, že cílem takových formulací je podněcovat k osvojení určitých figur či pojmů. O jaké jde? Jedná se např. o *demokratický centralismus, správné řízení, organizace práce, leninsko-stalinská otázka kádrů, kritika a sebekritika, osvojování bolševického způsobu řízení*³²⁷ či *stranickost*. Autorka následně vztahuje tyto významově velmi ambivalentní pojmy k praktickým významům, kdy definuje, jak konkrétně se mají tyto pojmy projevovat v praktické organizační činnosti spojené s problematikou ZÚ. Tyto jinak ambivalentní pojmy naplňuje v této chvíli svébytným obsahem, který má ambice stát se obsahem normativním. Obzvláštní důležitost mezi zmíněnými tématy získává v tomto textu otázka správného výběru kádrů: „*Otázka kádrů se projevuje tak: správná výchova, výběr a rozmísťování kádrů; co to znamená? Správně vybírat a rozmísťovat kádry znamená především je důkladně poznat, je třeba zde v ústředí již jasně vidět, při které práci na ZÚ budou moci plně rozvinout své schopnosti. Lidi není možno poznávat pouze podle dotazníků a posudků, nýbrž živým stykem a kontrolou na pracovišti./.../ Jen správným výběrem, výchovou a rozmísťováním kádrů, vyzdvihováním nových lidí a jejich prověřováním v práci na ZÚ bude možno zabezpečit vzestup čs. zahraničně-politické služby na žádoucí úroveň.*“³²⁸

Co tedy Gertrudin návrh na zlepšení práce ZÚ vlastně v kostce obsahuje a čím by se měli pracovníci a organizace řídit? a) vždy je nutno pohlížet na vše komplexně pod zorným úhlem současných politických vztahů – jednotlivé složky a teritoriální odbory musí i díky jasně vymezeným kompetencím zajistit tuto pružnost v reakci na měnící se dané politické realie. Gertruda zde navrhuje podrobné a přesné vymezení kompetence jednotlivých odborů a správ na základě statutu MZV a revizi dosavadního aprobačního řádu tak, aby odpovídal skutečností a praktickým možnostem; b) demokratický centralismus – na jeho základě je třeba řídit a organizovat práci v teritoriálních odborech a jim podřízených ZÚ, kdy TO důsledně vedou a kontrolují ZÚ³²⁹; c) aplikace leninsko-stalinských principů práce s kádry (ideologická příprava kádrů); d) bolševický způsob práce a řízení – revoluční elán a věcnost v práci, rozhodnost a důslednost, umění vnikat do podstaty věcí a dbát na analýzu maličností.

Na tento návrh se nabízí pohlížet v kontextu roku 1953 – jako k poststalinskému „návratu“ k již dříve osvědčené stabilizační praxi a opatřením. Ohlašuje se tady, že stávající

³²⁷ Bolševický způsob řízení je např. definován v dichotomii mezi rutinérstvím, konservativismem, strnulým myšlením a frazérstvím, proti kterým se musí bojovat a naopak důslednou stranickostí, konkrétností a operativností. Pojem bolševického způsobu řízení je dále konkretizován tak: že je její aplikace spojená s rozhodností, důsledností, rozvojem tvůrčí iniciativy, jasným stanovením způsobu realizace daného úkolu a systematickou kontrolou jeho plnění. AMZV, Porady kolegia 1953, kniha č.1

³²⁸ AMZV, Porady kolegia 1953, kniha č.1

³²⁹ Specifickým vyjádřením demokracie v tomto centralismu je *chozrazčot*, tedy možnost každého ZÚ svébytně nakládat se svým rozpočtem.

úroveň práce zastupitelských úřadů a zahraniční služby není dobrá a je jí třeba pozvednout na žádoucí úroveň.³³⁰ Leninsko-stalinské principy práce a řízení a další podobné figury dostávají zde podobu profesionalizace, operativnosti a intelektuálního nasazení – tedy figur, které se nyní od pracovníků očekávají (naopak se brojí proti rutinérství, konzervativismu a prázdnému fražérství). Nepřehlédnutelný je také důraz na důslednou služební hierarchii, která se ohlašuje ve figuře demokratického centralismu. S ní je také spojen mocensko-hierarchický (technokratický) pohled na podřízené kádry, který je ale zároveň na druhou stranu spojen s jistou mírou osobní blízkosti – osobní styk s podřízenými, jejich osobní kontrola a osobní kontakt patří vůbec ke správné kádrové práci (v leninsko-stalinském pojetí): „*Správně vybírat a rozmisťovat kádry, to znamená především vážit si jich a důkladně je poznat.*“³³¹

Tato vyjádření a návrhy můžeme číst jako nastolení kurzu směrem k profesionálnímu a vertikálně organizovanému hierarchickému úřednímu systému, který si zachovává jisté rysy intimní blízkosti. I za použití stalinských nálepek tato tendence po roce 1953 zesiluje a dává tím zapomenout na minulé „excesy“ z let 1950-1952, kdy zejména v období „slánštiny“ docházelo ke zjevnému nabourávání hierarchických omezení a struktur v československé společnosti (jak jsem viděli, MZV nevyjímaje). Tehdy v této zvláštní době i obyčejní zaměstnanci či dělníci mohli držet ohromnou moc a v řadě případů jí také používali v antibyrokratické kampani proti nadřízeným či tajemníkům pocházejících většinou z řad inteligence. Na MZV v té době díky těmto kampaním a činnosti kádrového oddělení získali moc nově příchozí – z poměru dlouholetých zaměstnanců – neprofesionální kádry, díky i nimž na ministerstvu zavládla dusná pomlouvačná atmosféra.³³² Tento trend v oblasti personální struktury si zároveň vyžádal podstatné snížení výkonnosti jednotlivých oddělení, zastupitelských úřadů a zahraniční služby obecně.

Proti právě těmto jevům, se kterými se MZV dosud potýkalo, je jako reakce namířen tento Gertrudin text. V podobném poststalinském duchu se na kolegiu vedly také kritické debaty o zlepšení činnosti kádrového oddělení a o jeho dosavadním nevhodném personálním obsazení. V případě Gertrudy zde ve stalinském slovníku promlouvá její již několikaletá zkušenost z práce v zahraniční službě, intelektuální návyky a zkušenosti z politické a

³³⁰ Hájek vzpomíná, že ještě ani v roce 1954 nebyla zahraniční politika pro vedení KSČ významným tématem: „*Ještě na X. sjezdu KSČ v červnu 1954 se zahraniční politika formulovala ve stereotypech boje dvou táborů, v němž KSČ plně a výhradně podporuje sovětskou politiku (K zahraniční politice mluvil vlastně jen Novotný, a to jako o zcela okrajové záležitosti. Příznačné bylo, že Václav David k tomu neměl co dodat a že režie sjezdu to ani nepovažovala za potřebné. /.../ Z úst docela rozumných lidí jsem slyšel názor, že naše zahraniční politika nemá jiný smysl než důsledně a věrně plnit směrnice Staliny. Při některých návštěvách v zahraničí jsem získal dojem, že většina těch, kdo na místa byli vysláni jako spolehlivé „kádry“, chápe své povinnosti právě takto – ze strachu nebo proto, že na tomto úseku nic jiného nedovede.*“ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997s. 201

³³¹ AMZV, Porady kolegia 1953, kniha č.1

³³² Na dobu krátce po té, co převzal po Trudě v roce 1957 místo náměstka, Jiří Hájek vzpomínal: „*Na této prověrce mě zlobil zjevný strach průměrných a podprůměrných lidí ze všeho, co se vymykalo zaběhaným stereotypům, určitý antiinteligentický komplex některých bývalých dělníků, kteří už měli po dlouhých letech byrokratické činnosti k dělnické práci daleko, a v neposlední řadě antisemitismus, ani se už neskryvající za řeči o kosmopolitismu. Tam, kde práce kádrováků převládala, bylo to nakonec na újmu práce ministertva. Později jsem se setkal s několika lidmi, tenkrát po prověrce přemístěnými, kteří se na novém pracovišti rychle uplatnili a získali všeobecné uznání. Někteří mi řekli, že jsou nakonec rádi, že se dostali ze stísněné atmosféry ministerstva někam, kde se cítili lépe.*“ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997s. 216.

úřednické praxe. Po roce 1953 tento – zde i Gertrudou nastíněný – kurz skutečně převážil. Ministerstvo se od poloviny 50. let skutečně více hierarchicky stabilizovalo a normalizovalo v souladu s nastíněnými standardy.

Nejen „systemizace“ ministerstva a řešení kádrové otázky, ale i většina dalších témat, která se projednávala na schůzích kolegia ministra zahraničí od roku 1953, byla spojena s pozměněnou mezinárodně politickou situací po úmrtí Stalina. Již od roku roku 1953 začíná být – v malých náznacích – československá zahraniční politika aktivnější. Zároveň se však již v té době ukazuje, že za stávajících podmínek a praxe je tato aktivnější zahraniční politika stěžejí uskutečnitelná. Proto již v druhé polovině roku 1953 se toto zvýšení zahraničně politické aktivity úřadu ohlašuje například v tématu nutnosti stanovení jasných pravidel (+ příručka diplomatického protokolu) pro přípravu pracovníků před vysláním na zastupitelské úřady – aby nedocházelo k diplomatickým excesům jako v minulosti.³³³ Rovněž se v té době hovoří o zlepšení práce zastupitelských úřadů cestou jejich kádrového posílení³³⁴ a nutnosti zkvalitnění jejich zpravodajské činnosti³³⁵ směrem k domovským TO a vedení MZV.³³⁶ O nárůstu komunikace mezi zastupitelskými úřady a ústředím svědčí potřeba stanovit jasná pravidla pro „*manipulaci se šifrou*“. O zvýšené nutnosti práce s informacemi vypovídá i kritika současného stavu tiskového odboru a práce tiskových přidělců v zahraničí, která má za následek špatnou informovanost vedoucích funkcionářů ústředí. Nárůstu aktivity a komunikace dokládá také potřeba větší koordinace komunikačních toků z Ministerstvem zahraničního obchodu (MZO – „*Obzamini*“) a s obchodními přidělenci. V daleko větší míře je také na jednáních kolegia věnována také pozornost koncepční práci jednotlivých teritoriálních odborů – např. zprávě, kterou pro kolegium vypracoval asijský TO., bylo vytknuto, že není dobře připravena a chybí jí „*solidní závěry a politické úkoly*“. Kolegium

³³³ Jiří Hájek ve svých pamětech vzpomíná na mimoprotokolární hádku dr. Vladimíra Procházky (autor Ústavy 9.5.) s prezidentem USA Trumanem během své přijímací audience po jeho jmenování čs. velvyslancem ve Washingtonu na podzim 1951. HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, 187

³³⁴ Kolegium např. konstatovalo při zhodnocování činnosti ZÚ v Paříži, Římě a Stockholmu, že pracovníci ZÚ špatně získávají zprávy o dané zemi od místních zdrojů – málo se účastní veřejného života a stykům s veřejnými činiteli. Je to kvůli tomu, že všeobecné vzdělání a jazyková vybavenost našich kádrů nedosahuje takové úrovně. „*Nejsou brány v úvahu rozpory různých skupin v politickém a hospodářském životě. Málo je využíváno styků s novináři pokrokových listů a s funkcionáři pokrokových stran.*“ /... / *Lze očekávat, že po projednání směrnic o činnosti ZÚ na těchto úřadech, dále po zajištění výuky jazyků na ZÚ a politickém školení se podstatnělepší společenský život a práce s tiskem na ZÚ, což bude mít také vliv na kvalitu zasílaných zpráv.*“ AMZV, Porady kolegia 1953, kniha č.2

³³⁵ Jedná se podávání pravidelných strukturovaných zpráv ze ZÚ ústředí. V diskusi na kolegiu se řešilo jako formu mají tyto zprávy pro ústředí MZV mít: navržené byly následující a) zprávy krátkodobé o aktuální společenské a politické situaci v dané zemi a mají být strukturovány podle jasných témat; b) zprávy půlroční o práci ZÚ – formy práce a kádrové věci. Podle vedoucího západoevropského TO s. Pudlák jsou v oblasti ZÚ tři otázky. Za prvé způsob řízení ZÚ. Za druhé ujednotit způsob zpravodajství a za třetí způsob hodnocení zpráv. V prvé otázce jsou směrnice již dokončovány. K druhé otázce je třeba vytýčit tematické plány pro zpravodajskou činnost ZÚ. Hodnocení je třeba provádět jednou za ¼ roku a je třeba určit takováto hodnocení aprobovat. AMZV, Porady kolegia 1953, kniha č.2

³³⁶ Kolegium se shoduje, že je třeba na tyto zprávy odpovídat zpětnou vazbou (ve formě dopisu ministra o projednání zprávy kolegiem ministra), kdy je třeba zkušenosti ze zpravodajské činnosti zevšeobecnit a vyrozumět o nich dané ZÚ. AMZV, Porady kolegia 1953, kniha č.2

seznamo, že zpráva je vizitkou práce asijského TO, kde chybí kádry a „*perspektiva není lepší*“.³³⁷

Jako náměstkyně ministra zodpovědná za styk s vyspělými kapitalistickými státy byla Gertruda přímo odpovědná za provádění nové politiky československé vlády ke kapitalistickým státům. Tato politická tendence překonávající dřívější politiku dvou antagonistických bloků a „socialistické pevnosti“, jejíž zárodky jsou formulovány již několik málo měsíců po Stalinově a Gottwaldově smrti, dostává pevných obrysů po jasné změně v pojetí sovětské zahraniční politiky v roce 1954.³³⁸ V rámci této změny mělo dojít k překonání západního kapitalistického systému mírovou cestou a ukázat, že socialismus je daleko snáze schopen přinést lidem blahobyt.³³⁹ Rok 1954 se tak nesl ze sovětské strany v duchu mírové ofenzivy, kdy kromě již zmíněné diplomatické aktivity rozvinul SSSR kulturní a sportovní styky.

Jak bylo tehdy u československých komunistů běžné – pokládalo se za nutné se ze sovětských zkušeností náležitě poučit. Jako zodpovídající za styky s kapitalistickými státy to bylo nyní i Gertrudiným tématem: „*Nejvýznamnější sovětské umělci zajíždějí stále častěji do západní Evropy, Latinské Ameriky a Indie a sklízějí tam pravé triumfy. SSSR se opět účastní mezinárodních filmových festivalů v Benátkách, Cannes a nově i v Argentině a Uruguayi. Sovětské filmy a delegace jsou tam středem pozornosti. Lze říci, že letošní zimní sezóna v Paříži byla zcela ve znamení sovětských umělců Oistracha, Oborina, Gilelse, Petorova. Paříž navštíví na jaře t.r. sovětský balet. Sovětské vědci se účastní stále častěji mezinárodních odborných konferencí a úspěšně tam demonstrují převahu sovětské vědy nad kapitalistickou.*“
/.../ *Totéž lze říci i sportu. Sovětské sportovci rozvinuli bohaté styky s cizinou. Stačí vzpomenout skvělého vystoupení sovětských atletů na Olympiádě v r. 1952, vystoupení sovětských hokejistů na MS v hokeji 1954, sovětských lyžařů, bruslařů atd. Sovětské sportovci všude triumfují. /.../ Západní tisk kapituluje před výkony sportovců SSSR a musí uznat jejich vysoké výkony a píše o nich s obdivem. /.../ Již těchto několik údajů dosvědčuje rozmach kulturních a sportovních styků SSSR s kapitalistickými státy, který jak nutno znovu zdůraznit, přináší neocenitelný politický efekt.*“³⁴⁰ Po těchto velkých sovětských inspiracích však v této „zprávě o výsledcích jednání o rozšíření kulturních a sportovních styků s západními zeměmi“ (na jednání kolegia byla předložena Gertrudou) mnoho optimismu nezůstává – v kontrastu se SSSR a Maďarskem si podle zprávy Československo nevede dobře a v této oblasti pokulhává. Gertruda tedy v tomto směru navrhuje revidovat plány kulturních a sportovních styků s kapitalistickými zeměmi. V zásadě se její návrh opíral o několik zásadních bodů: a) přizpůsobit se praxi sovětských orgánů pro kulturní styky a tělovýchovu; b) podpořit pokrokové síly na západě; c) získávat sympatie mezi lidmi na západě; d) dbát na to, aby tyto styky byly co nejefektivnější; e) umožnit, aby československá lid mohl shlédnout významné západní realistické umělce a aby tyto návštěvy umělců co nejvíce rozšířily sympatie k ČSR; f)

³³⁷ AMZV, Porady kolegia 1954, kniha č.3

³³⁸ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.202

³³⁹ WEBER, Hermann: Dějiny NDR, Praha 2003 s.151

³⁴⁰ AMZV, Porady kolegia 1955, kniha č.15, Zpráva o výsledcích jednání o rozšíření kulturních a sportovních styků se západními zeměmi

uvažovat o pozvání umělců, kteří se vracejí z návštěvy SSSR. Zpráva také vybízí jednotlivé vedoucí pracovníky zainteresovaných úseků MZV, aby usnadňovali kooperaci s ostatními zainteresovanými ministerstvy (min. školství a kultury, státní výbor pro tělovýchovu) a zbytečně administrativně neblokovali pružné spolupráci.

Dalším ze způsobů, jak aktivněji rozvíjet zahraniční spolupráci – a tím dodat jménu Československa patřičný zvuk –, byla zvýšená práce mezi krajany žijícími v zahraničí a jejich komunitami. V roce 1954 byl proto tento referát přidán do Gerrudiny gesce.³⁴¹ Zároveň byl založen Československý ústav zahraniční (ČÚZ), který měl aktivitám krajanských organizací zajišťovat potřebnou podporu.

5.4. Gertrudin pád? Odvolání z pozice náměstkyně a přechod na ministerstvo školství a kultury

„Pro řízení věcí legislativně-správních potřebuje ministerstvo školství a kultury politicky i odborně vospělého a zkušeného pracovníka. Zmíněné podmínky splňuje v plné míře zaměstnankyně ministerstva zahraničních věcí s Dr. Gertruda Sekaninová-Čakrtová. Žádám proto o laskavé provedení převodu uvedené pracovnice do oboru ministerstva školství a kultury; zároveň žádám, aby z důvodů služebních byla neminovaná uvolněna s okamžitou platností pro práci v MŠK.“³⁴²

V roce 1955 Gertruda Sekaninová-Čakrtová obdržela Řád republiky. Jedno z nejvyšších československých vyznamenání bylo odměnou za její dlouholetou práci pro československou zahraniční politiku a zároveň potvrzením důležitosti její práce na tomto úseku.³⁴³ Podobně i Kazimírova práce na Ministerstvu financí byla velmi dobře hodnocena – díky svým zkušenostem na poli reparačních jednání z let 1945-1946 byl jmenován jedním z hlavních vyjednávačů pro československo-rakouské vyrovnání v roce 1955.³⁴⁴ O dva roky později roku 1957 však za nejasných okolností oba manželé své dlouholeté funkce opouští.³⁴⁵

³⁴¹ AMZV, Porady kolegia 1953, kniha 3, Zpráva o práci mezi krajany v zahraničí

³⁴² Žádost ministra školství a kultury dr. Františka Kahudy ministerstvu zahraničních věcí z 19.11.1957. Správní archiv MŠMT, Personalie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

³⁴³ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.189

³⁴⁴ ČERNÝ, Bohumil: Sebevražda dr. Kazimíra Čakrta in. Sborník Polensko 2002 s. 22

³⁴⁵ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.189;

Kazimír krátce nato spáchal sebevraždu.³⁴⁶ Gertruda je po svém odvolání z funkce jmenována na pozici vedoucí nově vytvořeného odboru legislativního a správního na ministerstvu školství a kultury (MŠK).³⁴⁷ Pro různé diplomaty, zpravodajce a další osoby pohybující se v oblasti československé zahraniční politiky či ji ze zahraničí pozorně sledující to byla překvapivá událost: „*co se stalo? ptali se udiveně zahraniční diplomaté a horečně se snažili najít nějaký důvod tohoto nepochopitelného kroku. „Byl příčinou odvolání dr. Sekaninové-Čakrtové její rasový původ?“ připsal v Londýně 20. listopadu 1957 na depeši z Prahy úředník Foreign office K.M.Thomas. Ale to se mu příliš nezdálo, vždyť „ve vedení strany zaujímá nyní mnoho Židů vlivné pozice,“ připsal do závorky. Anebo, uváděl druhou možnost, že to způsobily „její vazby na mnoho z těch, kteří jsou zahrnuti do konspiračního centra Slánský-Clementis“? Ani to se však nejevilo jako příliš reálné. Jednak od zmíněného procesu uplynulo již pět let, jednak v Londýně dobře věděli, že „uvnitř strany nikdy příliš neuplatňovala svůj vliv“. A tak nakonec britští úředníci dospěli k závěru, že „jako inteligentní žena může být pravděpodobně spíše využita na ministerstvu výchovy v rámci kampaně za větší porozumění ideologii marxismu-leninismu na školách a univerzitách“.*³⁴⁸

V úsudku britských úředníků se může jistě skrývat část možné pravdy. Ve druhé polovině 50. let se skutečně pozornost stranických i státních orgánů přesunula od jiných témat (např. ženská emancipace) směrem k výchově mládeže – v diskuzích na všech možných stranických úrovních se v té době množily stížnosti na mládež a její zkaženost.³⁴⁹ V této souvislosti se ukazovalo na selhávající výchovu dětí a mládeže – generace, která již vyrůstala v letech poválečného blahobytu bez zkušeností dějinných traumat a následného budovatelského elánu – na školách i mimo ně.³⁵⁰ Gertrudiny zkušenosti z řídicích a organizačních funkcí se zde mohli výborně uplatnit.

Za tímto „podivným“ transferem je však ještě další, složitější pozadí. V první řadě bychom z něj rozhodně neměli vyjímat velmi složitý kontext procesu utužování politického klimatu v době po potlačení maďarského povstání. Tento reakční proces, který ukončil krátké období československého destalinizačního „*tání*“, měl v podobě kádrových čistek mimo jiné velké personální důsledky pro státní, stranické a veřejné orgány. V roce 1957 tak byly spuštěny celostátní kádrové prověrky, které měly stabilizovat pozice politického vedení (aparátu KSČ) vůči aparátu státní a veřejné správy a společenských organizací. „*Hlediska, podle nichž byla spolehlivost zaměstnanců přezkoumávána, se v podstatě vracela do počátku 50. let, i když důsledky nepříznivých závěrů nebyly tentokrát tak kruté. Lidé, které nevyhovovali stanoveným měřítkům, byli přemístěni někam, kde zjištěné „negativní rysy“ nemohli „škodit“.* Většinou se projevovala snaha, aby nebyli poškozeni finančně.“³⁵¹ Obecně bylo cílem prověrek ze strany sekretariátu ÚV KSČ odstranit osoby, které se projeví ideovou

³⁴⁶ ČERNÝ, Bohumil: Sebevražda dr. Kazimíra Čakrty in. Sborník Polensko 2002 s. 22

³⁴⁷ Správní archiv MŠMT, Personalie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

³⁴⁸ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.189

³⁴⁹ KOPEČEK, Martin: Více práce, více krásy, více rovnoprávnosti – Ženy a budování socialismu v diskursu lokálních stranických elit v 50. letech v Československu, bakalářská práce FF UK, s. 47

³⁵⁰ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.241

³⁵¹ Ibid. s. 216

nepevností po roce 1956.³⁵² Často to byli právě lidé z „ohroženého druhu“ působících v zahraniční službě, kteří byli jako první při sebemenší změně zahraničně politického kurzu ze strany vedení státu za provádění předešlé – tehdy vedením posvěcené, ale nyní odsouzené – politiky obětováni. Hledali se proto různé záminky, stačila třeba jen malá nejasnost v kádrových dotaznících (proti Gertrudě se mohlo argumentovat jejím buržoazním původem), které pak úředníci z kádrových oddělení použili jako argument pro nucený odchod daného zaměstnance ze své funkce. Tyto drobné závady mnohdy nedokázalo vyvážit ani předválečné členství v KSČ nebo dlouhodobý úspěšný výkon svěřené funkce.³⁵³

Přestože se Gertrudin případ příliš nevymyká ze šablony kádrových čistek toho období a navíc zapadá do – již od konce 40. let – běžné praxe „mizení zaměstnanců“ MZV³⁵⁴, je její případ specifičtější. Ačkoliv Státní bezpečnost ve své zprávě z roku 1957 (na Trudu byl veden operativní svazek již od roku 1954) referovala, „že operativními prostředky bylo zjištěno, že Truda v dubnu a květnu 1957 vrátila asi 15 informačních zpráv z Ministerstva vnitra, které měla u sebe v trezoru po dobu 1 roku, i když jí bylo známo, že takovéto informace se vrací ihned po přečtení“³⁵⁵, nesouvisí přesto počátek celého příběhu vůbec s její prací či osobou, ale s rodinou jejího manžela Kazimíra. I on totiž v té době byl podobným způsobem donucen odejít ze své funkce.

V roce 1956 zatkla Státní bezpečnost jistého dr. Jana Čakrta – nekomunistického úředníka Státní banky podezřelého z „podvratné činnosti proti našemu zřízení, kterou prováděl od roku 1952 a pro různé finančně valutové machinace“.³⁵⁶ Tento Jan Čakrt měl být bratrancem či dokonce bratrem (údaje o tom se různí) Gertrudina manžela Kazimíra Čakrta.³⁵⁷ V roce 1957 byl Jan odsouzen k 25 letům vězení – patrně z velké části vykonstruovaná obžaloba se tehdy rozrostla i o špionáž. Z důvodu příbuzenství padl po tomto odsouzení stín i na Kazimíra. Ve zprávě ministru Davidovi ze 7.května 1957 Gertruda píše: „včera dne 6. května bylo sděleno mému muži, že má v tříměsíční lhůtě od 31.5. odejít z ministerstva financí (důvody prý budou sděleny po návratu s. ministra ze Slovenska)“.³⁵⁸ Politické byro ÚV KSČ projednávalo na svém zasedání 2.července 1957 jako poslední bod programu „záležitost Čakrtů“, ke kterému se svou zprávou vystoupil ministr vnitra Rudolf Barák.³⁵⁹ Přestože se záznam jeho vystoupení nedochoval je pravděpodobné, že celý bod souvisí s nedávnou Kazimírovou sebevraždou (27.6.1957).³⁶⁰ Důvodem pro Kazimírovo jednání mělo být chování jeho nadřízeného – ministra financí Júlia Ďuriše – ve věci jeho bratrance Jana. Gertrudin kolega náměstek z MZV dr. Ladislav Šimovič vzpomínal, že se mu krátce po

³⁵² HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 216

³⁵³ Ibid. s 216

³⁵⁴ Ibid. s. 201

³⁵⁵ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.190

³⁵⁶ Ibid. s. 190

³⁵⁷ PERNES (Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.189) vylučuje, že by mohli být bratry – jejich rodiče měli jiná jména, ale mohli podle něj být bratřenci. Rodinný přítel Čakrtů, Gertrudin kolega náměstek z MZV Ladislav Šimovič tvrdil, že byli bratry: ŠIMOVIČ, Ladislav: Július Ďuriš, Listy 2007/2 <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=072&clanek=020715>.

³⁵⁸ AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

³⁵⁹ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.190

³⁶⁰ ČERNÝ, Bohumil: Sebevražda dr. Kazimíra Čakrta in. Sborník Polensko 2002 s. 22

Kazimírově sebevraždě svěřila „so svojím nikdy verejne nevysloveným pocitom či podozroním, že príčinou, i keď nie azda jedinou a priamou, mohlo byť správanie sa ministra Ďuriša. Tento sa totiž vôbec nezastal, neprejavil nijaký ľudský záujem o osud Čakrtovho brata (tiež pracujúceho na úseku financií), ktorý bol falošne obinený z údajných trestných machinácií a nespravodlivo odsúdený. Tento osud svojho brata jako aj nevyslované upodozrievanie voči sebe Čakrt ťažko znášal, a preto si siahol na život. Trúda, vtedy uvedomelá a disciplinovaná členka strany, svoje vnútorné podozrenie voči Ďurišovi, vysokému funkcionárovi KSČ, nikdy a před nikým verejne nevyslovila. Jej vzťah k Ďurišovi zostal však chladno odmietavý.“³⁶¹

Další poněkud pozměněnou verzi události nabízí ve své knize „Špión vypovídá“ Josef Frolík – od roku 1955 pracovník IV. správy Ministertva vnitra, tedy ekonomické rozvědky.³⁶² „Jednou z dalších velkých akcí první poloviny 50. let byla operace „Kazimír“. Vedoucí zahraničního odboru ministerstva financí dr. Kazimír Čakrt, manžel náměstkyně ministra zahraničí dr. Gertrudy Čakrtové-Sekaninové, se stal na popud ministra Ďuriše předmětem zájmu StB. Čakrt byl hlavou delegace, která vedla jednání s Rakouskem o majetkově právním vyrovnání. Jistá vzdálená příbuzná Čakrta, žijící ve Vídni, zanechala v jižních Čechách továrnu, který byla znárodněna. Linie daná vyjednávačům hovořila o tom, že Československo nemůže uznat rakouský požadavek na odškodnění všech rakouských občanů, kteří k datu jednání měli rakouské státní občanství. Nárok měli mít pouze ti, kteří byli občany v době Hitlerova anšlusu 14.3.1938. Ďuriš obvinil Čakrta z toho, že ne dosti důrazně prosazoval tento požadavek a že se snažil rakouské straně naznačit, aby byla neústupná. Dělal prý to ze sobeckých důvodů, tvrdil pan ministr financí, protože ta mu slíbila tučnou provizi, dostaneme-li odškodné. Po jednom nepříjemném výstupu u Ďuriše, který ani vůči svým náměstkům nešetřil nadávkami, obvinil Ďuriš Čakrta v telefonickém rozhovoru s ministrem vnitra ze zrady – a ten dal příkaz k zatčení. Čakrt však prý byl někým varován a když přijela zatýkácí skupina na ministerstvo financí, nalezla ho pověšeného na klíce u dveří. Přivolaný lékař mohl jen konstatovat smrt.“³⁶³

Ať se nakonec události okolo Kazimíra seběhly jakkoliv, musela Gertruda v jejich důsledku koncem roku 1957 opustit svůj post náměstkyně ministra zahraničních věcí.³⁶⁴ Zajímavé je, že po Kazimírově sebevraždě zůstala Gertruda ve své funkci ještě bezmála půlroku. Zápisy s kolegia ministra ukazují, že byla nadále pověřována úkoly a svou funkci normálně vykonávala. Až během listopadu 1957 bylo dohodnuto její převedení do aparátu Ministerstva školství a kultury – oficiálně se tak stalo na vyžádání ministra školství a kultury Kahudy ve shora citované žádosti ministru Davidovi.³⁶⁵ Souběžně s jejím transferem (k 1. prosinci 1957) zároveň vznikl nový legislativní a správní odbor ministerstva, který vzešel z původního právního odboru. Gertruda byla jmenována vedoucí tohoto odboru.³⁶⁶ Po

³⁶¹ ŠIMOVIČ, Ladislav: Július Ďuriš, Listy 2007/2 <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=072&clanek=020715> (posl. náhled 30.7.2013)

³⁶² ČERNÝ, Bohumil: Sebevražda dr. Kazimíra Čakrta in. Sborník Polensko 2002 s. 21, 22

³⁶³ Ibid. s. 21,22

³⁶⁴ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.189

³⁶⁵ Správní archiv MŠMT, Personalie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

³⁶⁶ Ibid.

pracovní stránce tak o nějakém výrazném profesním pádu nelze mluvit (byť si platově pohoršila), neboť i na MZV se stávalo, že náměstkové odcházeli třeba na pozice velvyslanců (např. koncem roku 1957 odchází zmíněný náměstek Šimovič na post velvyslance v Tokiu).

V případě Gertrudina transferu se tak sešlo hned několik faktorů: a) zákulisní hry okolo jejího manžela spojené s provokacemi bezpečnostních orgánů, vyvolané jednáním jeho nadřízeného ministra Julia Ďuriše³⁶⁷ (kdy jeho záminkou mohl být buď případ Kazimírova příbuzného Jana Čakrta nebo vykonstruované obvinění ohledně zrady při vyjednávání reparací s Rakouskem). V každém případě byla po těchto Kazimírových obviněních a následné sebevraždě Gertrudina pozice na tomto citlivém úseku již dále neudržitelná; za b) skutečná potřeba zkušeného vedoucího organizačního pracovníka pro nedávno vzniklý mohutný kolos Ministerstva školství a kultury zajišťující stále důležitější segment společenského života, na jehož úspěšném zvládnutí hodně závisela stabilita a legitimita režimu.³⁶⁸

³⁶⁷ Julius Ďuriš byla velmi problematická osobnost. Z dob kdy patřil mezi jedny z nejdůležitějších stranických a státních představitelů – ve funkci ministra zemědělství a především jako dlouholetý ministr financí v letech 1953-1963 – na něj lidé, kteří s ním přišli do kontaktu, neměli příliš dobré vzpomínky. Např. Jiří Hájek vzpomínal na jeho strohost a „držgrešlovství“, kterou dával do souvislosti s kalvinistickou výchovou v Ďurišově dětství. Ladislav Šimovič vzpomínal, že jeden jeho známý byl Ďurišovým spoluvězněm ve věznici v Bratislavě v době Slovenského státu – zmíněný člověk vzpomínal na jeho panovačnost, bezohlednost a tvrdost. „*No a na druhej strane sa od Ďuriša, profesionálneho revolucionára a marxistu, mnoho naučil a napriek čtým osobným, názorovým i pracovným diferenciam si ho až do smrti vážil.*“ Šimovič vzpomíná, že za dob, když byl Ďuriš ve vysokých funkcích ve vládě či povereníctvu bylo jeho jednání poznamenáno nedůvěřivostí, podezřívavostí (i vůči vlastním odborně vysoko kvalifikovaným spolupracovníkům), neústupností v prosazování vlastních ne vždy správných názorů a rozhodnutí, diktátorskými metodami v organizování a řízení práce, spojené s bezohledností hraničící někdy až se zastrahováním spolupracovníků a značnou dogmatickou neústupností v politických otázkách. Po roce 1970 – v době kdy byli oba vyloučeni ze strany – se v pražských Dejvicích, kde oba bydleli, spřátelili (Šimovič vzpomíná, že mezi jedněmi z mála lidí z bývalé stranické elity, kteří Ďuriše po roce 1970 navštěvovali a spřátelili se s ním, byla i paradoxně Truda Sekaninová). Tehdy poznal jiného Ďuriše: „*tento Julio Ďuriš v roku 1970 je podstatne iný jako onen neznášateľný, povýšenecký suchár, dogmatický komunistický funkcionár, jako som si ho predstavoval podľa vyššie zaznamenaných kritických propomienok niekoľkých dvoch známych, jeho bývalých spolupracovníkov /... / jeho súčasné politické postoje a názory boli ďaleko od marxizmu, leninizmu voľakedajšieho profesionálneho revolucionára i od „reálneho“ socializmu dr. Husáka, o ktorom sa vyjadřoval s najväčším opovržením. Stál na platforme Dubčekovo „socializmu s ľudskou tvárou“ s perspektívou jeho ďalšieho demokratického vývoja /... / tvrdo odsuzoval sovietsku okupáciu Československa /... / takýto postupný, v posledných rokoch radikálny obrat v zmýšľaní, v hodnotení situácie i politickém práce jeho bývalých partnerov v KSČ i vo vlád esa markantne prejavuje aj v jeho „pamätiach“.*“ Ďuriš také v podepsal Chartu 77, ŠIMOVIČ, Ladislav Július Ďuriš, Listy 2007/2, dostupné online: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=072&clanek=020715> (poslední zobrazení ze dne 15.7.2013)

³⁶⁸ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.240

6. Obrodná šedesátá....

Od konce 50. let Gertruda Sekaninová-Čakrtová pracovala na Ministerstvu školství a kultury – mohutném úřadu sestávajícím se ze dvou resortů, které vznikly sloučením resortu školství a kultury v roce 1956 – jako vedoucí legislativně správní odboru.³⁶⁹ Toto spojení dvou resortů v jeden úřad bylo svého času anomálií i do takové míry, že ministerstvu odpovídala dvě oddělení sekretariátu ÚV KSČ – pro školství a pro kulturu.³⁷⁰ V porovnání s MZV bylo MŠK i celá jeho agenda a kompetence nepoměrně větší, neboť se podílelo na řízení školské soustavy (školy I. a II. stupně sice přímo řídily národní výbory), tvorbě a kontrole osnov a řízení vysokých škol, kde v souhrnu pracovalo na 200 000 pedagogických pracovníků s přibližně 3 miliony žáků a studentů. Navíc zde byl i druhý resort kultury, jenž v době centralizovaného vládnutí pod sebou soustřeďoval značné kompetence a ambice v oblasti řízení kulturního života společnosti, které nutně vyžadovaly propracovanou kulturní politiku.³⁷¹

V době přelomu 50. a 60. let se v československé společnosti významná pozornost upřela k problémům výchovy mládeže. Řada celospolečenských problémů – zejména související s nekonformní mládeží (generace mladých přijímala tehdy zcela nové identity – zejm. rokenrol nebo třeba tramping, ale i další) se tehdy obecně mezi starší generací připisovala selhání školy a výchovně-vzdělávacího systému: *„šířila se jakási iluze o všemohoucnosti školy při utváření nového pokolení, která byla užitečná k tomu, aby se škole ukládaly všemožné úkoly, jež jí nepatřily, a aby se jí dávala vina za to, co pokazili nebo nedovedli dělat jiní. [...] škola i učitel byli mechanicky zapojeni do celkového přebudování společnosti. Staré dobré tradice byly zavrženy. Idea jednotné školy byla deformována ve smyslu nivelizace vzdělání. Škola i učitelé byli libovolně z pedagogického procesu vytrháváni, aby pomáhali dělat to, co bylo věcí jiných. Z politicko-ideové výchovy se stala výchova ke konformismu. Byrokratický, nekvalifikovaný tlak na školu byl doprovázen přízemním ekonomismem a praktikismem při zabezpečování hmotných potřeb školství.“*³⁷² Již od konce 50. let a později hlavně během 60. let dochází k postupnému ústupu od sovětských vzorů.³⁷³ Zcela jasně na různých zainteresovaných místech dochází k poznání, že úpravy, které byly provedeny v 50. letech vedoucí k sovětizaci školského systému *„vlastně zcela zastavili poválečný rozmach reformy, probíjované již za první republiky“*³⁷⁴ Během 60. let proto dochází k řadě změn ve školském systému a Gertruda jako vedoucí legislativního úseku MŠK se podílela na vypracovávání řady nových norem a novelizací vzdělávacího systému, kdy tyto snahy bylo vedeny myšlenkou o rostoucí úloze vědy a vzdělání jako faktoru rozvoje

³⁶⁹ KOLEKTIV AUT.: Československé dějiny v datech, Praha 1987 s.612

³⁷⁰ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.240

³⁷¹ Ibid. s.240

³⁷² Ibid. s.241

³⁷³ Ibid. s.241

³⁷⁴ Ibid. s. 241

výrobních sil – tedy vědeckotechnické revoluce. Tato myšlenka, „*dala škole účinnou zbraň proti tendencím ekonomismu a praktikismu, omezujícím vzdělání jen na přípravu k výdělečné činnosti. Posílila tendence, směřující k výchově samostatně myslících členů společnosti, vybavených solidním základem teoretických poznatků a způsobilých tak k dalšímu vzdělávání a přijímání nových znalostí, jež přináší vývoj techniky a společenských vztahů.*“³⁷⁵

Na těchto změnách v oblasti destalinizace školství se Gertruda aktivně podílela. Kde můžeme hledat počátky obratu k takovému jednání? Ve druhé polovině 50. let, společně s destalinizačním procesem a ještě více počátkem 60. let, dochází mezi komunistickými elitami k zajímavým názorovým diferenciacím. Po roce 1956 mizí postupně ze stranického vedení nesmlouvaví stalinisté (Čepička, Kopecký). S proměňujícím se vztahem ČSSR ke kapitalistickému světu (konzumní společnost, vzájemné sblížení systémů), který kromě zvýšené vzájemné ekonomické výměny přinesl také výměnu kulturní, se postupně měnily i názory některé části komunistických elit. Šlo zejména o komunistické „intelektuály“, vzdělané lidi s určitým názorovým rozhledem a pestrou životní historií, schopných reflexe. Koncem 40. let tyto „intelektuálové“ pod vlivem vyhrcované mezinárodní situace „konformně“ přijaly – jako v té chvíli jediný nabízený – jednorozměrný stalinský kurz diktatury proletariátu (roli v tom hrála také jejich zkušenost Mnichova, války a aktuální hrozby nebezpečí z kapitalistického světa hrozící zničit socialistický svět vůbec). Od druhé poloviny 50. let tyto lidé začínají měnit své dosavadní dogmatismem poznamenané názory. Kromě jiného je to zajímavé především u tehdy mladších lidí jako byl Čestmír Císař, Ota Šik nebo Jiří Pelikán, kterým chyběli výraznější zkušenosti z předválečných „bojů“. První dva jmenovaní byli odchováni v aparátu ústředního sekretariátu strany tzv. „baráku“, v jehož aparátnickém prostředí se nikdy reformní duch příliš neuchytil a jehož představitelé většinou hájili pro danou dobu značně dogmatická stanoviska. Zejména právě oni byli hlavními oponenty (ze stalinských pozic) „intelektuálů“. Na tomto posunu je zajímavé, že oba jmenovaní i Jiří Pelikán patřili na přelomu 40. a 50. let mezi zastánce stalinské linie (Císař a Šik pracovali pod Bruno Köhlerem v „kultpropu“ sekretariátu ÚV, Pelikán se mj. podílel na organizaci studentských čistek na vysokých školách).³⁷⁶

Po Kazimírově smrti zůstala Gertruda sama – nikdy už se nevdala – se svým synem Michalem. Někdy v této době se také společně přestěhovali ze Smíchova do Dejvic. Zde v Dejvicích byla od počátku 60. let poslankyní ONV (Praha 6). Za tuto městskou část byla také v roce 1964 zvolena do Národního shromáždění ČSSR.³⁷⁷ Pro své dlouholeté zkušenosti na poli zahraniční politiky byla po svém zvolení nominována do jeho zahraničního výboru.³⁷⁸

³⁷⁵ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.241

³⁷⁶ Na Císaře Hájek vzpomíná: „*Císař (v roce 1965 v době, kdy po něm Hájek přebíral funkci ministra MŠK) byl oblíbený jak mezi učiteli a studenty, tak mezi umělci a kulturními pracovníky jako člověk inteligentní, tolerantní k názorům jiných a otevřený myšlení, které se rozvíjelo zejména v kruzích inteligence. To korigovalo můj obraz o něm, který jsem si vytvořil v letech 1949-51, kdy v kulturně propagačním oddělení pod vedením Bruno Köhlera kritizoval původní verzi plánu práce VŠPHV z dosti dogmatických pozic. Tenkrát ovšem tyto pozice zaujímali a s mladistvým elánem hájili také Ota Šik a další – a to, že se dokázali propracovat k názorům, které mě až zarážely a zahanbovaly svou smělostí, svědčilo o jejich inteligenci a odvaze.*“ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 237

³⁷⁷ Archiv PSP ČR, NS 1964-1968, osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čakrtové

³⁷⁸ Ibid.

Po několika letech se tak vrátila k problematice, které se dříve po dlouhá léta věnovala. Zároveň přitom zůstala ve své funkci vedoucí legislativního odboru ministerstva – v té době bylo obvyklé, že svůj mandát poslanci vykonávali souběžně se svým původním zaměstnáním (mandát poslance tak mohl vykonávat i státní úředník). Od poloviny 60. let byla Gertruda tudíž velmi pracovně vytížená – opět po několika letech zajížděla díky své funkci v zahraničním výboru NS na zahraniční návštěvy, jednání a konference. Od poloviny 50. let a daleko více v 60. letech totiž Československo zesílilo své zahraniční styky i prostřednictvím Národního shromáždění (ale i dalších organizací). Poslanci se nyní opět účastnili zasedání Meziparlamentní unie nebo orgánů OSN a také byli více zařazováni do vládních zahraničních delegací. Gertruda se tak mj. během druhé poloviny 60. let několikrát vrátila i na půdu Valného shromáždění OSN.

Ve srovnání s předchozím obdobím se nyní role Národního shromáždění posunula do poněkud odlišné roviny danou reformními tendencemi první poloviny 60. let. Zejména usnesení ÚV KSČ z května 1964 o prohloubení činnosti Národního shromáždění vybízelo nově zvolené Národní shromáždění k větší účasti na zapojení se do rozhodovacího procesu ve státním mocenském mechanismu. V oblasti zahraniční politiky to Gertruda na jednom ze zasedání zahraničního výboru komentovala takto: *„Sešli jsme se na tom, že NS připadají velké úkoly při prosazování zahraniční politiky a mírového soužití mezi zeměmi s různým společenským zřízením. Tuto funkci Národní shromáždění plní různým způsobem, jednak tím, že je samo přímým účastníkem mezinárodních styků, ale zejména a především tím, že jako nejvyšší orgán státní moci se svým aktivním působením podle naší ústavy jedná a usnází se o základních otázkách zahraniční politiky a tak se podílí na provádění stranou stanovené zahraniční politické linie“*.³⁷⁹

V tomto oživení Národního shromáždění připadla důležitá role jednotlivým výborům NS, kde probíhala velmi často mezi jeho členy (a přizvanými hosty) spontánní diskuse nad jednotlivými tématy a předkládanými normami, které výborům k posouzení předkládala vláda.³⁸⁰ Daleko více než v minulosti jsou v této době poslancům – členům výborů – vytvářeny podmínky pro spolupráci s daným ministerstvem (poslanci se např. účastní některých porad na MZV atd.) Ve snaze dosáhnout co nejlepších výsledků v podílu na vytváření zahraniční politiky si zahraniční výbor na svém prvním zasedání stanovil jasné zásady své práce s cílem dosáhnout akceschopnosti a vyhnout se mechaničnosti práce. Gertruda při této příležitosti navrhla, aby ke každému velkému tématu (bodu) byl vždy vypracován dalším členem výboru koreferát a také to, aby jednotliví členové výboru vždy na každém zasedání výboru (konal se jednou za měsíc) v krátkosti přednesli, co je na jejich úseku nového (každý ze členů výboru – bylo jich něco přes dvacet – měl své partnerské operativní spolupracovníky na MZV).³⁸¹ Přesto byla možnost výborů ovlivnit státní politiku do jisté míry omezená – velmi často bylo totiž praxí, že dané ministerstvo předložilo zákonnou normu či jiný návrh již téměř v konečném stadiu jeho přípravy.³⁸² Názory členů výboru již tak měly nulovou možnost

³⁷⁹ Archiv PSP ČR, NS 1964-1968, ZV, sch.17 (1966)

³⁸⁰ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.239

³⁸¹ Archiv PSP ČR, NS 1964-1968, ZV, sch.1 (1966)

³⁸² Ibid. sch. 36 (1968)

na jeho obsahu cokoliv změnit. Samotné plénum shromáždění pak nebylo pro proces tvorby norem a politických rozhodnutí tolik podstatné, neboť jeho obsah a jednotlivá vystoupení byla předem připravena ve výborech a předsednictvu NS a jednání se tak neslo v duchu na sebe navazujících monologů řečníků.³⁸³ Proto nakonec tedy i v parlamentu docházelo k podobné praxi jako u vlády, kde v obou případech byly výsledky a stanoviska zaujatá těmito kolektivními orgány k jednotlivým tématům a problémům předjednány nejdřív v ÚV KSČ (za pomoci jeho sekretariátu a jeho oddělení) a plně dány jeho stanoviskem.³⁸⁴

6.1. Zahraniční výbor

„Právě pro naši práci „dole“ je třeba vidět tu úžasnou souvislost všech mezinárodních aspektů zahraničně obchodních problémů s naší politikou vnitřní, poněvadž si myslím, že tam jako v zrcadle si může náš prostý občan, průměrný občan prověřovat různé velmi závažné zásady naší politiky.“³⁸⁵

Témata objevující se na pracovním seznamu, kterými se zahraniční výbor na svých jednáních zabíral byla spojena s mohutnými ekonomicko – kulturními tendencemi, které se v 60. letech promítly i do československého kontextu. Míjíme komplex širokých globálních změn kapitalistického systému, směrem od klasických hierarchických modelů industriálního kapitalismu k dynamickému systému postavenému na vědeckotechnologickém rozvoji, nesený novými konzumními identitami, ideologií jednotlivce a kooperativními formami spolupráce, nyní sofistikovaněji maskujícími nadřazenou vykořisťovatelskou moc.³⁸⁶ Ozvuky tohoto transformačního trendu se ve svébytné podobě objevily i v Československu 60. let – svůj otisk našly zejména v kultuře, která prošla v 60. letech bouřlivými změnami ve znamení naléhavého volání po svobodě a odporu proti autoritám.³⁸⁷ Na rozdíl od západních

³⁸³ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.239

³⁸⁴ Ibid. s. 239

³⁸⁵ Archiv PSP ČR, NS 1964-1968, ZV, sch.6 (1964)

³⁸⁶ HARVEY, David: Záhada kapitálu, Praha 2012; BUDEN, Boris: Konec postkomunismu, Praha 2013; FAIRCLOUGH, Norman: Analysing discourse, Textual analysis for social research, London-New York, 2003.

³⁸⁷ BUDEN, Boris: Konec postkomunismu, Praha 2013, s.110-111 (poznámka Radovana Baroše)

kapitalistických zemí se tyto změny už méně projevily v ekonomicko/společenském systému země. Nicméně i v této oblasti došlo k jistým změnám vynucených touto transformací – i Československo tak plíživě konverguje a do jisté míry kopíruje světové trendy (globalizace obchodu, konzumní společnost, masový pohyb lidí – cestovní ruch). Častým tématem jednání Zahraničního výboru NS tak byla právě problematika cestovního ruchu, jeho rozvoje a s ním spojená propagace Československa v zahraničí (jakou zvolit nejvhodnější formu propagace?) nebo podpora československého zahraničního obchodu a exportních možností. I přes četné ideologické hranice si tato konvergence a myšlení jí odpovídající razí cestu i zde v Zahraničním výboru NS – mezi jeho členy: „*Vystupuje potřeba a nutnost nepřeslapovat dále na místě, udělat všechno proto, abychom i tady získali dech, který potřebujeme k tomu, abychom obstáli ve velkém rozvoji, který je ve světě.*“³⁸⁸ Nebo podobně v Gertrudiných slovech, kdy komentuje zprávu náměstka MZV Gregora o neuspokojivém stavu československého zahraničního obchodu s cílem poukázat na možné bariéry bránící úspěšné obchodní adaptaci: „*Mám na mysli to, na co narazil s. námětek Gregor, když mluvil o Itálii, kde se zmínil o tom, že naším partnerem tam je člověk který se s námi nebude chtít bavit o tom, jaké stanovisko např. zaujímáme k otázce odzbrojení nebo k jiným otázkám světovým, protože je člověk ekonomicky interesovaný, kterého zajímá především tato stránka věci.*“³⁸⁹ (Vnímejme tuto její poznámku jako ironickou, neboť Gertruda byla k takovému hrubě ekonomistickému pojetí vždy velmi kritická a zdůrazňovala i otázky jiné, ideologické – to se projevuje v jejím postoji k TUZEXu: „*je existence podniku TUZEX tak ekonomicky výhodná, že tato výhodnost převažuje nevýhody, které bych viděla z takového hlediska, nevím, jak to mám nazvat, snad morálně politického?*“³⁹⁰; nebo její kritika jednorozměrného pojetí cestovního ruchu orientovaného jen na zisk: „*dále by mne zajímalo, jaké jsou koncepce a zaměření při rozvíjení cestovního ruchu, čím se tu hlavně řídíme, čeho chceme dosáhnout kromě oněch důležitých obchodně politických výsledků, o kterých hovoříme. Myslím, že v materiálu, jsou zdůrazňovány hlavně cifry, které ukazují velmi vážné a příznivé devizové přínosy.*“³⁹¹)

Kromě špatné obchodní politiky je podle Gertrudy třeba hledat řešení také v demokratizaci výrobního procesu – ve větší zainteresovanosti zaměstnanců na plnění svěřených úkolů (dosažení vyšší kvality a výrobků a úsporností jejich výroby cestou demokratizace výrobního procesu, zvyšující se kvalifikace zaměstnanců a tím i omezení „lajdáctví“). I to je jedna z cest jak může poslanec NS přispět k rozvoji zahraničního obchodu: „*bude třeba přesvědčovat tisíce a tisíce lidí o realizaci potřebných zásad a plnění úkolů, že půjde také o otázku disciplíny atd. Myslím, že právě tyto nadstavení věci by nás měly jako členy NS a jeho zahraničního výboru zvláště zajímat a že právě budou tvořit a poskytovat široké pole působnosti pro naši činnosti. Já sama ve své volebním obvodě, kde mám jenom Sedlecké mrazírny a kousek Tesly, mám trochu jiné podmínky a v závodech asi mnoho neudělám. Je ovšem třeba si uvědomit, že nesmíme podceňovat ani celou tu širokou veřejnost,*

³⁸⁸ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/ 6, posl. Rejhon

³⁸⁹ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/6

³⁹⁰ Ibid.

³⁹¹ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/9

kerou lze nazvat veřejným míněním, kde lze působit.“ /.../ Ví o těch neúspěších i řadoví zaměstnanci dotyčných závodů – řeší se to po linii stranické nebo odborové? Využíváme dostatečně ROH? /.../ Dále jestli je taková obecná informovanost, znalost a určitá úroveň je zajišťována těmi prostředky, které máme tak nesmírně rozvinuté, jestli jich k cílům, o kterých diskutujeme, využíváme. Mám na mysli např. Společnost pro šíření politických a vědeckých znalostí, lidové univerzity apod. Z veřejnosti totiž i mezi mládeží mám pocit, že některé základní věci zahraničního obchodu nejsou dostatečně chápány, jsou samozřejmě strašidelně složité, ale jelikož současně denní život přivádí lidi do styku s těmito věcmi, myslím, že to stojí za úvahu.“³⁹²

Ačkoliv Gertruda do jisté míry vítala tyto nové „strukturální“ změny, bylo by chybou – jak jsme již naznačili – připisovat jí nekritické přijímání těchto komplexních změn. V polovině 60. let lze proto vysledovat v jejím postoji jisté napětí. Na jedné straně je skutečně novým vývojem (jak politickým, tak řekněme vědecko-technicko-ekonomickým) fascinována. Tento vývoj s sebou také přináší pokrokové a demokratizační hnutí (např. v USA), které v Gertrudině vidění dává naději k nějakému přechodu ke komunistické utopii (blahobyt, společná životní harmonie) i na Západě: „člověk si z toho uvědomuje několik věcí (Gertruda reaguje na referát o vývoji v USA, pozn. M.K.). Opravdu mám pocit, že tu byly čteny spíše stránky z nějakého fantastického románu třeba Wellsova, a druhý pocit, o kterém chci stručně hovořit, je otázka člověka v tom celém kontextu. S Růžek mluvil o tom v souvislosti s mládeží, což je sám o sobě dosti závažný problém. To si člověk uvědomuje podle charakteru současné americké literatury, ať jde o Albeeho nebo Tennessee Williamse nebo o autora Smrti jeptišky, která se u nás právě hraje (Faulknera). Ostatně člověk velmi silně cítí pocit osamocení v kontrastu s tím, co tu právě s. Růžek řekl. Samozřejmě není tu místo, kde by se o tom mohlo mluvit, kdybych neviděla určité souvislosti s našimi úkoly. Myslím totiž, že v naší propagandě, ale ne v té každodenní, nýbrž v propagandě hlubší, koncepční, měli bychom se zaměřit na posílení obrazu Československa ve prospěch myslících pokrokových sil v USA. Měli bychom klást tam velký důraz na tyto věci, abychom se pokusili ukázat Československo jako domov lidí myslících, harmonicky žijících. Tímto způsobem bychom mohli hodně udělat v etapě vývoje Ameriky.“³⁹³ Na druhé straně můžeme ale registrovat jistý odstup od těchto změn kapitalistického světa (a k němu konvergujícímu druhého, socialistického světa zároveň) – zde se projevuje její identita staré antikapitalistické (a v této aktualizaci i protifašistické) bojovnice se svými bohatými předválečnými a válečnými zkušenostmi. I v této situaci tak Gertruda klade důraz na využití těchto minulých identit (protifašistické a antikapitalistické aktualizace) k aktivizaci lidí v tomto nově strukturálními změnami vytyčeném poli (jak na Západě tak v ČSSR): „Myslím tím soubor otázek, ve kterých chceme zdůraznit velké myšlenky za závěrů boje proti fašismu, které pravděpodobně jsou ještě na druhé straně živé a je možno je ve prospěch pokrokových sil hodně aktivizovat.“; „Jinak bych chtěla navázat na to, co říkal s Fiala, že opravdu je možno bez frází a v plné shodě se zkušenostmi říci, že ve volebních obvodech se setkáváme

³⁹² Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/6

³⁹³ Ibid.

*s obrovským zájmem o ty dvě přední věci, které jsou dnes v popředí: to je situace v jihovýchodní Asii, ve Vietnamu a potom problematika západního Německa tak jak ji dnes soudruzi posuzují z hlediska příprav plánů a vytváření mnohostranných jaderných sil nebo jak se diskutovala problematika promlčení válečných zločinců. Soudruzi zde velmi dobře cítí právě toho společného jmenovatele všech těchto útočných akcí, které mají kořeny v minulosti nebo v situaci novodobého imperialismu. Proto si myslím, že velmi dobře naši soudruzi dole bez jakýchkoli znalostí mezinárodního práva apod. přijmou to, co je zde navrhováno soudruhům předsedou a dalšími diskutujícími jako praktický krok našeho výboru.*³⁹⁴

Snaha oživit tyto staré identity v nových podmínkách můžeme sledovat v jejím projevu „*k vládnímu návrhu zákona, kterým se vylučuje promlčení trestního stíhání nejzávažnějších trestních činů proti lidskosti, spáchaných ve prospěch nebo ve službách okupantů*“³⁹⁵ před plénem NS ze září 1964. V textu jinak souhlasně podporující vládní návrh nepromlčitelnosti zločinců okupantů útočí Gertruda na revanšistické tendence v NSR a ukazuje na jejich provázanost s nacistickým dědictvím. Jako protipól pak staví pozici NDR, která podle mluvčí stíhá válečné zločince, provádí aktivní mírovou činnost a je vstřícná k řešení svých vlastních palčivých problémů (výslovně v textu zmiňuje normu o beztrestnosti občanů, kteří ilegálně opustí NDR, při jejich zpětném návratu) – jinak také komplexu problémů, který západní propaganda artikuluje jako porušování lidských a občanských práv v socialistických zemích obecně. Čs. vládou předkládaná norma je součástí této komplexní iniciativy socialistických zemí na mezinárodně právním poli. Podle Gertrudy má tento vládní návrh hlubokou souvislost zejména s čs. iniciativou za kodifikaci zásad mezinárodního práva a přátelských vztahů mezi národy, která by zamezila ohrožení a porušení míru. Byly by tím závazně chráněny a respektovány zároveň také všechny hodnoty, které byli fašismem pošlapány – účinným způsobem a odpovídající požadavkům současné doby. Za požadavkem potrestání válečných zločinců a hesly o přátelských mírových vztazích mezi národy je tak zcela zřetelně cítit i potřeba tematizovat komplex lidských (zejm. občanských a politických) práv a jejich vlastní porušování v socialistických státech. Propagandistickou kritiku ze západních zemí o porušování lidských práv na „východě“ je podle Trudy třeba využít a vtělit ji do komplexní politiky lidských práv, která kromě občanských a politických práv zahrne i všeobecnou mírovou spolupráci (konec válečného štvání a válečné propagandy) a potrestání válečných zločinců (neporušovali ti také lidská práva?).

Zmíněná čs. mírová iniciativa se opírá za a) o potrestání válečných zločinců; za b) o mírovou dohodu o Německu s řešením problému západního Berlína; a za c) o to, že se NSR zřekne revanšistické politiky. V důsledku se tedy jedná o řešení ne nepodobné komplexu smlouvy o kolektivní bezpečnosti, které by společně zakotvilo lidská práva a bezpečnost v Evropě a garantovalo by obranu proti návratu fašistické zvěle (a dost možná i zvěle uvnitř socialistického bloku – např. té stalinské). Zde tedy můžeme názorně vidět, že dobou 60. let vyzvednuté téma lidských práv (občanských a politických práv) se zde mísí a někdy i ukrývá za rétorikou protifašistického boje a hesly o mírové spolupráci národů.

³⁹⁴ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/10

³⁹⁵ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.2, 24.9.1964

Již výše naznačený rozštěp v Gertrudiném myšlení je patrný i v případě vztahu k NSR – jednoho z nejdůležitějších témat čs. zahraniční politiky té doby. V rozpravě ke zprávě vlády o otázkách zahraniční politiky v březnu roku 1966 na plénu NS věnovala celý svůj diskusní příspěvek právě západnímu Německu. Většinu svého vystoupení věnuje líčení obrazu západoněmeckého revanšismu plně navazujícího na hitlerovskou politiku – zvláště v případě tvrdošíjného odporu k uznání nulity mnichovské dohody (kritizuje memorandum západoněmeckých právních kapacit o otázce Mnichovské dohody): „*Je jediná, která se odmítá jednoznačně distancovat od Mnichova a vyvodit důsledky z její neplatnosti. Rezervované ticho kontrastuje s její připouštění a podpoře revanšistických stanovisek. – což nás znepokojuje.*“³⁹⁶ Ke konci vystoupení pak provádí vzhledem k celému tónu projevu šokující obrat: „*My doporučujeme, jak má vypadat krok ke zlepšení sousedských vztahů. Je to zřeknutí se minulosti a její překonání – součástí toho je zřeknutí se Mnichova. Naše požadavky a předpoklady pro navázání dobrých sousedských vztahů – anulace a odsouzení Mnichova.*“³⁹⁷ Po odsuzujících slovech plných revanšismu a navazování na hitlerovskou politiku není pro Gertrudu problém navázat s NSR „dobré přátelské vztahy“ – stačí jen když odsoudí Mnichovskou dohodu. Jak ale vysvětlit taková za sebou vzápětí kladená antagonistická tvrzení? Otázky Mnichova, revanšismu, nechuť stíhat válečné zločince či podpora nároků sudetských Němců ze strany bonnské vlády, navíc v kombinaci s domácí propagandistickým doprovodem skutečně iritovaly nejen vrcholné československé představitelé. V mezinárodní situaci konvergujících systémů a ekonomik bylo však stále těžší hájit podobnou politiku, když na druhé straně pomyslných vah stála rostoucí míra atraktivity obchodní výměny s mohutně se rozvíjejícím západním sousedem ČSSR.

Daleko lepšího obrazu si v Gertrudiných vystoupeních vysloužil druhý z německých států – NDR. Rozhodní němečtí antifašisté důkladně uskutečňující Postupimskou dohodu podle ní dosáhli v této zemi významného pokroku a odstranili všechny překážky minulosti a NDR se tak díky jejich úsilí stala významným činitelem mezinárodního dění. Díky tomuto vývoji v NDR mohla být uzavřena „smlouva o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci mezi ČSSR a NDR“, jehož znění překládala Gertruda z pozice zpravodajky k projednání plénu NS v dubnu 1967. Podle zpravodajky smlouva podtrhuje vzájemnou důvěru mezi oběma státy a vytváří podmínky hlubší spolupráci. Smlouva má svůj význam z hlediska kolektivní bezpečnosti v Evropě neboť konstatuje, že její mírové uspořádání je možné jen na základě koexistence dvou německých států. Řeší také společný postup signatářských stran proti agresi a navíc stvrzuje nulitu mnichovské dohody. „*Vzájemné vztahy zakládají na rovnoprávnosti, respektování svrchovanosti, nevměšování a vzájemných výhodách. Poměr k jiným zemím vyjadřují myšlenkou posilování jednoty pokud jde o socialistické společenství, principy mírového soužití vůči zemím s jiným společenským zřízením. Zajištěním bezpečnosti svých zemí a nedotknutelnosti jejich hranic slouží světovému míru. /.../ Takto vytvořená vzájemná důvěra tvoří spolehlivou bázi pro přátelské vztahy a všestrannou spolupráci, jež smluvní*

³⁹⁶ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.10, 15.3.1966

³⁹⁷ Ibid.

strany budou i dále upevňovat na základě socialistického internacionalismu“.³⁹⁸ Doba stále silnější tendence ke vzájemné komunikaci (rok 1967) mezi politikem a občanem (sloužící k aktivizaci lidí), které i v Gertrudině politickém uvažování hrála významnou roli, se otiskuje i do samotného závěru vystoupení: „Z charakteru našich vztahů s Německou demokratickou republikou, z jejich šíře i hloubky vyplývá, že i jejich nová smluvní úprava živě zajímá naše občany. Vždyť se na těchto stycích aktivně podílejí v nejrůznějších formách - spoluprací a výměnou zkušeností, přímými kontakty a návštěvami. /.../ Protože slouží rozvoji všech těchto dobrých styků, protože staví hráz silám, které ohrožují bezpečnost a mír - naši lidé novou smlouvu s Německou demokratickou republikou plně oceňují a upřímně vítají.“³⁹⁹ Vzájemné navštěvování, přímý oboustranný kontakt mezi občany obou států staví v Gertrudině uvažování hráz proti silám, které ohrožují bezpečnost obou států a narušují mírové soužití v Evropě. Uvažování lidí, jak je Gertruda ve svém textu reprezentuje, je tedy takové: čím více vzájemných otevřených vztahů (s možností cestovat), tím více bezpečnosti a míru.

Sama aktivizace lidí a jejich větší zainteresovanost na společenských procesech má v Gertrudině projevech velkou váhu (a snad před ostatními otázkami prioritu). Tato aktivizace je v jejím vidění spojena s otázkou publicity a informační flexibility. Právě tomuto komplexu otázek spojených s informační svobodou je v jejích vystoupeních přikládána největší váha: „pokud jde o meziparlamentní unii, má publicita ten základní význam, aby naši lidé věděli, nač nás posílají, a druhá věc je, že to má zpětný reflex, protože mám dojem, že tato vcelku pro mne nová organizace dokonce ve zvýšené míře sleduje, co dělají její složky, pak to hodnotí ve zvláštních tištěných zprávách, čili že i to, co doma děláme, naše relace, má příznivý reflex na pozici naší skupiny v rámci celé organizace. Tedy o důvod víc, aby se rozumně v reálných mezích o této činnosti referovalo.“⁴⁰⁰ Otevřenost, komunikativnost a publicita – i v československém prostředí prvky nepochybně vyzvednuté strukturální transformací – patřily v Gertrudině pojetí k výbavě poslance NS v jeho práci s voliči. A nejenom jí, neboť komunikační praxe mezi politikem a jeho voličem na rozdíl od doby minulého desetiletí velmi rozrostla.⁴⁰¹

K neopomenutelným aktivitám, které Gertruda v 60. letech v rámci zahraničního výboru vyvíjela, patřila její účast na různých mezinárodních fórech (Meziparlamentní unie – zde byla členkou čs. skupiny pro stálý styk s francouzským NS, Valné shromáždění OSN). V rámci čs. delegace se účastnila zasedání Valného shromáždění hned několik let po sobě

³⁹⁸ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.14, 6.4. 1967

³⁹⁹ Ibid.

⁴⁰⁰ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/11

⁴⁰¹ Srov. HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997 s. 184; (vzpomíná na roky 1948-1954) „Ve svém volebním kraji jsem si, asi na rozdíl od jiných kolegů, připadal úplně zbytečný. Alespoň jednou za čtrnáct dní jsem jezdil do Olomouce, několikrát jsem zasedal jako host v předsednictvu krajského výboru KSČ, mluvil jsem na různých schůzích ve městě i na venkově, ale vůbec jsem nepocítoval uspokojení z tohoto pobíhání, vysedávání a vykládání všeobecných pravd lidem, jejichž situaci a problémy jsem neznal. Nemyslím si, že jsem byl někomu užitečný. Když mi byl později přidělen okres Litovel, jezdil jsem tam na poslanecké dny. Očekával jsem příchod občanů se stížnostmi, žádostmi a návrhy, ale bylo jich nepatrně – zřejmě málokdo myslel, že by to něčemu bylo. Pokud někdo přišel, šlo většinou o triviality, které se vyřídily dohovorem s místními úřady, nebo o docela prosté projevy kverulantství, s nimiž se těžko dalo něco dělat. Takž jsem také z těch poslaneckých dnů odjížděl s pocity marnosti.“

(1965,66 a 67). Po desetiletí se Gertruda vrátila na jí už velmi dobře známou půdu. Během té doby se situace v OSN velmi změnila – dekolonizace, národně osvobozenecský boj a obecně vzestup „třetího světa“ se odrazil i v OSN, kam byly tyto nové státy postupně přijaty: „*tím chci ukázat na cestu od doby, kdy pro otázky míru, bezpečnosti a spolupráce mezi národy hlasovalo oněch 5 rukou socialistických delegací s takovým příležitostným spojencem jako býval Egypt, když šlo otázku přítomnosti cizích vojsk na jeho území, došlo k takové situaci jako ve výboru, ve kterém jsem byla zařazena, kdy docházelo k ostrým protikoloniálním projevům.*“⁴⁰² Tato změna vytvořila zcela nový manévrovací prostor pro zahraniční politiku socialistických zemí. Protikoloniální agenda se nyní ukazovala jako dobrým polem pro společnou zahraničně politickou ofenzívu „afro-asijského“ a socialistického bloku proti Západu: „*pro současnou OSN byl charakteristický právě důraz na úsilí proti kolonialismu, Apartheidu a pokud se neprojevil jen v těch bodech, které sloužili primárně k tomuto účelu, ale také v daleko širších věcech lidských práv, kdy z iniciativy afro-asijských zemí a jiných rozvojových zemí právě západním státům bylo zabráněno ve snaze stavě se široce a obecně a přitom zaměřeně proti socialistickým státům v otázky porušování lidských práv a kdy diskuse dostávala místo toho velice konkrétní protikoloniální adresný ráz.*“⁴⁰³ V duchu této spolupráce se na zasedání Valného shromáždění v roce 1965 např. podařilo přes odpor bývalých koloniálních mocností prosadit návrh znění konvence proti všem formám rasové diskriminace – a „*i zde delegace USA uplatnila svoji „módní“ letošní interpretační taktiku, kdy ihned po přijetí testu úmluvy výborem kromě obvyklých vzletných frází ohlásila vlastně prakticky, že nejpodstatnější částí úmluvy nebudou provádět, přičemž jejich stanovisko sdílené také delegací Velké Británie, se opírá hlavně o známé pseudohumánní a pseudodemokratické argumenty, že jakákoli skutečně účinná opatření proti rasové diskriminaci jsou v rozporu s tzv. občanskými svobodami, které otevřeně chápou jako svobodu k šíření i fašistických idejí.*“⁴⁰⁴ – na kterou měla navázat i mezinárodní úmluva o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti, která byla na základě požadavků států Afriky a Asie rozšířena o výslovné poukazy na apartheid a na vysídlení obyvatelstva formou ozbrojených agresí nebo okupací (požadavek arabských států), jejíž přijetí však bylo západními státy a jejich latinskoamerickými spojenci zablokováno.⁴⁰⁵

Nejzásadnější událostí druhé poloviny 60. let na tomto mezinárodně právním poli však byla příprava Paktu o lidských právech OSN – komplexního dokumentu reflektující převratné změny 60. let (boj za občanská a politická práva, boj proti rasismu, sociální či kulturní diskriminaci). Díky atmosféře té doby příprava paktu konečně ukončila vleklé spory o povahu lidských práv, které se na půdě OSN vedly již od konce 40. let. Socialistické země tehdy nesouhlasily s prosazenou formou Všeobecné deklarace lidských práv, vycházející podle nich z omezené formy buržoazních občanských a politických práv a namísto toho prosazovali komplexní dokument zahrnující i další práva – ekonomická, sociální a kulturní.⁴⁰⁶ Díky

⁴⁰² Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/17

⁴⁰³ Ibid. ZV/24

⁴⁰⁴ Ibid. ZV/17

⁴⁰⁵ Ibid. ZV/17

⁴⁰⁶ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.188

změně mocenské mapy v OSN během 60. let spojené s rozvolňováním vypjaté bipolarity (USA jsou oslabeny vnitřními problémy a válkou ve Vietnamu) se podařilo v OSN dohodnout kompromisní formu Paktu, který byl proto rozdělen na dvě části – na tu s občanskými a politickými právy a na část, která pojednávala o ostatních právech. Podobně jako v minulosti i nyní byl však problém s otázkou praktických implementací tohoto mezinárodního paktu: *„Zásadním stanoviskem socialistických států je – na domácí půdě –, a to snad ze dvou hledisek. Jednak se zřetelem na svrchovanost států, ale i z praktického hlediska, že jen tím se ony závazky mohou dodržovat a lidská práva uskutečňovat. A dále, že mezinárodní zájem o dodržování převzatých závazků nesmí zasahovat do vnitřních věcí státu.“*⁴⁰⁷ Nakonec bylo dohodnuto, že mezinárodní kontrola bude spočívat pouze na posouzení práv, jež budou členskými státy zúčastněnými na paktech, o plnění závazků podávat příslušným orgánům (Hospodářská a sociální rada OSN, Výbor OSN pro lidská práva).

Pakt byl projednán a schválen na zasedání Valného shromáždění v roce 1967 a následný schvalovací proces v národních parlamentech měl začít během roku 1968. Zároveň generální tajemník OSN U Thant vyhlásil rok 1968 rokem lidských práv.⁴⁰⁸ V dubnu 1968 se měla konat velká konference o lidských právech v Teheránu.⁴⁰⁹

⁴⁰⁷ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/34

⁴⁰⁸ Ibid. ZV/34

⁴⁰⁹ Ibid. ZV/34

6.2. „Šedesátý osmý a devátý“

„Totiž zachovat to, co se kolem Montrealu doma krystalizovalo, naše veřejné mínění, mínění široké veřejnosti, postoj zúčastněných pracovníků, závodů, dělníků a techniků, pokud jde o kvalitu, o termíny, atd. Včera právě – nechci ani heslovitě opakovat toto téma, o které šlo, ale vy si vzpomenete, jsme jednali o tom, jak velký entuziasmus je schopen probudit určitou myšlenku, která se zdá pokroková a strhující. Něco takového mám tedy na mysli se správným uplatněním. Řekla bych to tak, že bych si přála, abychom všude uplatnili náš československý, socialistický montrealismus.“⁴¹⁰

I v případě Gertrudy byla její politická aktivita v letech 1968/69 vyvrcholením její politické činnosti – tedy té, kterou jsme popsali v minulé kapitole – v Národním shromáždění během 60. let. Jako poslankyně – členka Zahraničního výboru NS – a vedoucí legislativního odboru Ministerstva školství nepatřila svými funkcemi do skupiny čelních reformátorů (nebyla ani členkou ÚV), která se po lednovém plénu ÚV a jeho výsledcích v něm utvořila. Reformní proces – nejvíce vyjádřený Akčním programem KSČ – však z poslanecké lavice aktivně (a také hlasitě) podporovala, zejména když se podílela na přípravách implementace jeho bodů do konkrétních parlamentních návrhů (novelizace tiskového zákona, zákon o rehabilitacích, příprava nové ústavy). Kromě činnosti v Zahraničním výboru se v tomto roce proto mnohokrát zúčastnila i jednání Ústavně právního výboru NS, kde – ač nebyla jeho členkou – byla velmi aktivní. Ač nezastávala významnější veřejnou funkci a nepatřila do skupiny čelních reformátorů, byla díky dobrým osobním vztahům s některými z nich (zejména František Kriegel, se kterým úzce spolupracovala od roku 1964 v ZÚ NS) této vedoucí skupině velmi blízko.

Jako zastánkyně reformního procesu se v tom roce na parlamentní půdě nejvíce exponovala v následujících tématech: oblast zahraniční politiky a demokratizace jejího určování (role Národního shromáždění); oblast tiskové svobody; a otázky rehabilitací a stíhání nezákonností 50. let. Obě posledně jmenovaná témata patřila k asi nejdůležitějším tématům celého reformního procesu⁴¹¹, přičemž v první případě byla v zahraničně politické

⁴¹⁰ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/35

⁴¹¹ STROPNICKÝ, Matěj: Myslet socialismus bez tanků, Praha 2013

oblasti nezpochybnitelnou expertkou. Začneme ale popořadě a nyní i striktně chronologicky: Téma lednového zasedání ZV NS bylo ještě ve znamení bilancování účastní čs. delegace na VS OSN a jeho výsledků – tudíž se široce diskutovala agenda kolem Paktu o lidských právech (viz. závěr předchozí kapitoly) a jeho ratifikace v ČSSR.⁴¹² O měsíc později lze na zasedání v příspěvcích diskutujících již nalézt ohlasy výsledků lednové pléna ÚV. Témata zde byla následující: zhodnotila se uplynulá sezóna v cestovním ruchu a zároveň se debatovalo nad přípravou nové pro nadcházející rok; hodnotila se účast na Světové výstavě EXPO 1967 v Montrealu; a rovněž se hodnotila činnost Čs. společnosti pro mezinárodní styky. Ke všem těmto tématům se Gertruda vyjádřila. Z jejich vyjádření je patrné nadšení, které vkládá do výsledků nedávného lednového pléna ÚV a jím nastartovaných změn. *„Myslím si totiž, a tak jsem to cítila, když jsem se těšila na dnešní jednání, že je to důležité z několika důvodů, a to jednak se zřetelem na všechno to velké a nové, oč po lednovém plénu u nás usilujeme.“* ; *„Soudruzi a soudružky, budu velice stručná. Doufám, že poměr k našim úspěchům v Montrealu nezmění moji metodu krajní střízlivosti.“*⁴¹³ Tyto nastartované změny chápe Gertruda zcela v intencích reformistického proudu v KSC – tedy jako politiku získávání a mobilizaci obyvatel pro společnou reformní politiku KSC cestou celospolečenského dialogu, rozhodně však postaveného na platformě socialismu (zejm. axiom o zespolečenštění výrobních prostředků). S velkým povděkem proto kvituje mobilizaci lidí k prospěšné společenské aktivitě. Jako příklad této aktivizace uvádí přípravy na výstavu EXPO 67, které dává v tomto směru za vzor: *„totiž zachovat to, co se kolem Montrealu doma krystalizovalo, naše veřejné mínění, mínění široké veřejnosti, postoj zúčastněných pracovníků, závodů, dělníků a techniků, pokud jde o kvalitu, o termíny, atd. /.../ Včera právě – nechci ani heslovitě opakovat toto téma, o které šlo, ale vy si vzpomenete, jsme jednali o tom, jak velký entuziasmus je schopen probudit určitou myšlenku, která se zdá pokroková a strhující. Něco takového mám tedy na mysli se správným uplatněním. Řekla bych to tak, že bych si přála, abychom všude uplatnili náš československý, socialistický montrealismus.“*⁴¹⁴ O identickém uvažování svědčí také výzva, kterou u tématu cestovního ruchu (tedy lákání turistů) směřuje k občanské činnosti za opravu a vylepšení místního označení na železničních budovách: *„Nemohli bychom dát podněty, k takovému, nebála bych se snad určitého přehánění, dát podnět k takovému hnutí, aby tyto věci byly o občanskou iniciativou odstraněny.“*⁴¹⁵

V témže směru chápe reformní proces i v květnovém projevu před plénem NS, kdy komentovala prohlášení vlády a navrhovala možnosti demokratizace tvorby zahraniční politiky prostřednictvím Národního shromáždění – to v souladu s patřičnými konkretizacemi vládní koncepce a Akčního programu.⁴¹⁶ Zde reformní (demokratizační) proces chápe v dimenzích jejich dopadu (reform) na pružnější fungování státních orgánů (zahraniční politiky) – např. za účelem a aktivního a účinného rozvíjení zahraniční politiky. V dosavadní systému docházelo k deformacím pravomocí a působností a z toho systému vyplývaly i různé

⁴¹² Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/34

⁴¹³ Ibid. ZV/35

⁴¹⁴ Ibid. ZV/35

⁴¹⁵ Ibid. ZV/35

⁴¹⁶ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.23, 2.5. 1968

(institucionální, zákonné) brzdy. Deformace však nejsou podle názoru Gertrudy systémové, tyto brzdy bude stačit jen odstranit a promítnout do něj novou koncepci práv a povinností, a vhodnými organizačními opatřeními začlenit tyto segmenty (např. zahraniční politika) do nově pojatého zdravého společenského organismu. Je také toho názoru, že reformy se nemusí manifestovat jen v organizačních změnách, ale stačí i jen vůle dotyčných, aby se na daném úseku projevila nová koncepce.⁴¹⁷

A úpravu a nápravu si v Gertrudině vystoupení zaslouží i pojetí úlohy Národního shromáždění, kterému dosavadní systém připsal jen druhořadou roli (omezeně a zúženě pojatá působnost ve smyslu analytické a kontrolní činnosti) a který odrážel zanedbávání a zatlačování politických aspektů do pozadí, což v důsledku restriktivním, brzdícím a zdržovacím postihlo výrazně rovněž oblast tvorby zahraniční politiky.⁴¹⁸ Tato omezení jsou v oblasti tvorby zahraniční politiky podle Gertrudy napravitelné i ve stávajícím rámci úpravou koncepce práv a povinností – tj. úpravou působnosti v rámci své pravomoci ve správných vztazích a relacích a ve vzájemném doplnění (Vláda, MZV a Národní shromáždění), při optimálním uplatnění své úlohy a vlastní tvůrčí iniciativy. Národní shromáždění a zejména jeho zahraniční výbor musí být ve spojení s veřejností – poslanci jsou odpovědní svým občanům a musejí být s nimi v těsném styku. V rámci vlastní tvůrčí iniciativy je na poslancích, aby předávali informace a vyvolávali a podporovali diskusi o mezinárodních problémech a otázkách. Jako příklad takové „tvůrčí“ iniciativy, pak v závěrné části svého vystoupení předkládá svolání 60 osobností čs. veřejného života na mírové zprostředkování vietnamského konfliktu a vyzývá NS (společně se skupinou několika dalších poslanců) a ministra zahraničí, aby k takovému zprostředkování svým jednáním přispěli.

Na dubnové zasedání Ústavně právního výboru předkládá za Ministerstvo školství nový dlouho připravovaný zákon „O řízení a správě školství v působnosti národních výborů“ (I. krok komplexní reformy školského systému – další kroky související se změnou vzdělávací soustavy a kurikula měly následovat během několika let) k jehož intenci dodává: „*Návrh zásad odpovídá současnému stavu právně, při federativním uspořádání státu a jiných případných změnách bychom se chtěli i při řízení a správě škol více přiblížit systému, který existoval do r.1949. Naši soudruzi odborníci mají na mysli zemské a okresní školní výbory a chtějí využít dobrých zkušeností z dřívějších újezdských školních rad. Samozřejmě po dobu těchto orgánů přizpůsobit dnešku a dnešním potřebám*“⁴¹⁹ Vidíme, že i v oblasti řízení školství probíhaly znatelné decentralizační tendence spojené s konečným odmítnutím stalinského pojetí aplikovaného od začátku 50. let. a hledání „předstalinských“ inspirací – a Gertruda zde tento konkrétní návrh kopírující tyto tendence předkládala a obhajovala.

V polovině května probíhala jednání parlamentních výborů, Gertruda se tehdy kromě zahraničního účastnila jako host i zasedání ústavně právního výboru. Na obou výborech bylo jejich tématem připomínkování vládního návrhu novelizace tiskového zákona. Nedebatovalo se tedy o ničem menším než o svobodě slova – tedy nejživějšího a nejnáročnějšího tématu

⁴¹⁷ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.23, 2.5. 1968

⁴¹⁸ Ibid. Plénum/23

⁴¹⁹ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Ústavně právní výbor/48

celého československého pražského jara, které zároveň celý tento reformní proces nesl a byl jeho základním kamenem.⁴²⁰ V zahraničním výboru se diskuse vedla nad možným znovu zavedením kontroly nad sdělovacími prostředky (od ledna se de facto přestal vykonávat cenzurní dohled).⁴²¹ Někteří členové výboru (zejm. Vilém Nový) poukazovali na sovětskou kritiku československých médií z vyvolávání štvavých antisovětských kampaní, kterou v této debatě shrnuli pod otázkou „*co hodlá vláda učinit proti výstřelkům, které se objevují v našem tisku, rozhlase a televizi*“⁴²² a následným podnětem vládě vyjádřený i na jednání pléna NS při projednávání novely tiskového zákona (v červnu). Jak na zasedání výboru, tak i o měsíc později v plénu Gertruda Novému oponovala: „*Musím ale říci, že nesouhlasím s návrhem samotným, který byl formulován asi takto: co hodlá vláda učinit proti výstřelkům, které se objevují v našem tisku, rozhlase a televizi. Musíme tomu věnovat jistě velmi vážnou pozornost a já také naprosto seriózně se snažím k tomu přistupovat. Vstupujeme na nebezpečnou a složitou půdu. Myslím také, že už definice výstřelků (i když politickým citem a taktem je jistě možné to vystihnout) je věcí poměrně složitou.*“⁴²³ (ZV NS); „*V plném souladu motivy, jež určitě s. Nového vedly, jsem vyslovila nesouhlas s negativním pojetím jeho návrhu, s návrhem, co učinit proti psaní tisku, a navrhovala jsem konstruktivně a komplexně se zabývat tím. Co učinit vůbec a popřípadě v tisku zvlášť pro zlepšení vztahů s našimi socialistickými přáteli, pro věc tak mimořádně důležitou.*“⁴²⁴ (plénum NS); „*Nakonec bych chtěla říci, že svoboda slova hraje myslím v našem současném dění velikou a nikoliv jenom bych řekla primární úlohu. Ona je totiž současně jednou takovým dokladem toho, čeho bylo po lednovém období dosaženo a na druhé se nám stává takovými křídly prosazování všech dalších věcí o které ještě velmi pracně usilujeme. Chtěla bych se přimluvit o tom, abychom co nejdříve udělali kroky v naznačeném směru.*“⁴²⁵ (ÚPV NS); „*Soudružky a soudruzi, končím. Smím ještě navázat na něco, co řekl soudruh Nový? Soudruh Nový řekl: "Nyní musí novináři ukázat, co dovedou. My, poslanci, to za vás, novináře, neuděláme." - Ale vždyť já pochybuji, že by to novináři chtěli! Od nás by měli chtít, a hádám - smím si dovolit jen hádat - že by asi chtěli jen dobré zákony, dobrou, otevřenou spolupráci, vytváření důvěry zde v parlamentě a ve volebních obvodech. "Rušíme vám cenzuru," jsem si poznamenala. V tom vidím skutečné jádro věci. Vždyť rušíme si, rušíme sobě cenzuru. Uskutečňujeme svoje právo, právo každého občana na svobodu tisku.*“⁴²⁶ (plénum NS) Do novelizovaného paragrafu tiskového zákona nakonec prošla i Gertrudou vehementně podporovaná formulace „cenzura je nepřijatelná“, se kterou vzala za své i Nového iniciativa. Zajímavé také je, že v posledním citovaném oddíle se poněkud odklání od reformistických mantinelů (v druhé citovaném oddíle reprezentované ve formě pozitivní stimulací novinářské obce ze strany představitelů KSČ: *Co učinit vůbec a popřípadě v tisku zvlášť pro zlepšení vztahů s našimi socialistickými přáteli, pro věc tak mimořádně důležitou.*“) směrem k volnějšímu vztahu mezi komunistickými politiky a

⁴²⁰ STROPNICKÝ, Matěj: Mýslit socialismus bez tanků, Praha 2013.

⁴²¹ Ibid.

⁴²² Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/37

⁴²³ Ibid. ZV/37

⁴²⁴ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.24, 25.6 1968

⁴²⁵ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ÚPV/50

⁴²⁶ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.24, 25.6 1968

novináři („*Od nás by měli chtít, a hádám - smím si dovolit jen hádat - že by asi chtěli jen dobré zákony, dobrou, otevřenou spolupráci, vytváření důvěry zde v parlamentě a ve volebních obvodech*“).

Poslední z trojice závažných otázek, ke kterým se Gertruda v Národním shromáždění v roce 1968 nejvíce vyjadřovala, bylo téma rehabilitací – nápravy zločinů a nezákonností spáchaných během 50. let. K tomuto tématu se vyjádřila v parlamentu dvakrát – při projednávání a připomínkování vládního návrhu soudních rehabilitací na červnovém zasedání Ústavně právního výboru⁴²⁷ a v červnu na jeho projednávání a schvalování v plénu Národního shromáždění.⁴²⁸ Těžiště rehabilitací je podle ní v oblasti právního cítění a morálně politických požadavků lidu. Rehabilitace však nelze provádět podle hesla „oko za oko zub za zub“. Na zasedání výboru se s většinou svých kolegů proto shodla na tom, že trestné činy, na které se vztahuje promlčecí lhůta a jednou již byly promlčeny, nebudou otevřeny a trestány. Podobně došlo ke shodě u trestných činů, na které se případně vztahovala amnestie. Některými právními kapacitami v této souvislosti uvažovaná retroaktivita těchto již promlčených činů byla na zasedání většinou diskutujících odmítnuta (mezi nimi i Gertrudou) s poukazem na naprosté převrácení právního řádu, které by tak bylo vlastně retribuicí (posl. Jaegermann).⁴²⁹ V tomto směru zde Gertruda přišla se svým návrhem na prodloužená promlčecí lhůty o několik let, aby závažné dosud nepromlčené případy mohly být projednány (byla obava, že by mohly být promlčeny některé nezákonnosti z roku 1948, na které se během roku 1968 začala vztahovat promlčecí lhůta – zejména se jednalo o „sebevraždu“ Jana Masaryka). Navzdory tomu však podle Gertrudy tímto respektováním základních právních jistot a přihlášením se k právní kontinuitě se socialistickým právním korpusem a myšlenkou socialismu obecně – který/á v minulost umožnil páchání, nestíhání a promlčování závažných zločinů –, vzniká nyní pro stranu, společnost a všechny řadové občany realizující politiku socialismu nesmírný závazek: „*Máme tedy, soudružky a soudruzi, dnes co dělat s kategorií trestných činů, které jsou promlčeny a které nám tvoří takový absurdní beztrestný protějšek k ohromné politické a právní odvaze a smělosti i odpovědnosti i k materiálním obětem, které strana naše společnost, republika a všichni řadoví občané za sebe berou v tomto velkém procesu rehabilitačním*“⁴³⁰ (ÚPV NS); „*Soudružky a soudruzi, ráda bych se s Vámi rozdělila o tento svůj pocit. Mluvíme o rehabilitaci postižených a o odčinění křivd. O to samozřejmě především jde a musí jít. Ale myslím, že rehabilitační akce svým politickým a morálním obsahem je ještě něčím více. Je to vlastně rehabilitace, očistění a ozdravění hluboce lidských myšlenek a principů socialismu, které byly obětí nezákonností a zločinů současně s každou lidskou bytostí, jejíž křivdu chceme nyní odčinit*“.⁴³¹ Zákon o rehabilitacích byl schválen v druhé polovině června plénem Národního shromáždění. Při samotné projednávání před plénem NS Gertruda navrhla pozměnit jistou formulaci jednoho z paragrafů, který by nově definoval možnost státu vymáhat po vinících úmyslně prokázaných nezákonností kompenzace, které byly vyplaceny

⁴²⁷ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ÚPV/52

⁴²⁸ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.24, 25.6 1968

⁴²⁹ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ÚPV/52

⁴³⁰ Ibid. ÚPV/52

⁴³¹ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.24, 25.6 1968

rehabilitovaným „obětím“. Tato úprava však hlasováním v plénu do zákona neprošla. I přesto, však můžeme říci, že Gertruda byla rozhodnou zastánkyní důsledného provedení rehabilitací a za jejich prosazení se na půdě Národního shromáždění velmi exponovala.

Podobně jako tisíce dalších Čechoslováků byla Gertruda v době srpnové invaze v zahraničí.⁴³² V Dánsku však nebyla na dovolené, ale na ženské mezinárodní konferenci kam byla pozvána s titulu své funkce místopředsedkyně svazu Československého svazu žen (do této funkce byla zvolena spolu s reformistickým vedením na jaře 1968).⁴³³ Jako zastánkyně reformního procesu reagovala rychle – zakoupila si letenku do Bělehradu, kde se již krátce po informacích o sovětské invazi koncentrovaly některé z vedoucích osobností reformního procesu (zejm. Hájek a Šik, kteří byli u Jadranu na dovolené). Navzdory očekávání nějakého významného politického aktu proti okupaci se kromě cesty Jiřího Hájka na newyorské zasedání Rady bezpečnosti (letěl z Bělehradu přes Vídeň do USA) v Bělehradu nic významně politického nezorganizovalo.⁴³⁴ 29. srpna se proto Gertruda z Bělehradu přesunula do Vídně, která byla blíže československému území a dění kolem okupace zde bylo živější než v Jugoslávii.⁴³⁵ V té chvíli přirozeně nabízející se variantu emigrace Gertruda po úvaze odmítla (ačkoliv v té době byl její syn Michal v USA) a nakonec se vrátila do okupovaného Československa: *„všechno velelo zůstat venku. Svě jediné dítě jsem měla právě v Americe a zprávy z republiky nedocházely příznivé. Nemohla jsem si však představit, že bych trvale bez donucení mohla být mimo tuto zemi. Kromě citové vazby k zemi, normální u každého člověka, ta situace volala spíš zpátky. Člověk chce být na tom náležitém místě. Doma“*⁴³⁶

Po svém návratu do Prahy 11. září se v neztenčené intenzitě zapojila do obhajování stále častěji napadaného reformního procesu, jehož domácí kritika náhle ožila s příjezdem spojeneckých tanků.⁴³⁷ Z pozice poslankyně vystupovala proti spojenecké intervenci vůbec – chápala jí jako závažné porušení mezinárodního práva, Charty OSN a Varšavské smlouvy –, žádala vysvětlení jejich konkrétních důvodů a požadovala urychlené stažení vojsk. Kritizovala také distribuci „Zpráv“ – novin blízkých dogmatickému komunistickému křídlu vydávaných a šířených sovětskou vojenskou správou. Svým postojem a vystupováním a svými požadavky tak patřila k rozhodně k těm radikálnějším politickým osobnostem, které rozhodně odmítaly jakékoliv normalizování reformního procesu (k němuž více a více reformní vedení v čele s Dubečkem tendovalo).

Bylo symbolické, že na druhou polovinu září – tedy měsíc po invazi – připadalo 30. výročí Mnichovské dohody. Tato událost byla i pro tehdejší československou společnost stále nesmírným mementem, zvláště pro Gertrudinu pamětnickou generaci. Gertruda podobně jako Jiří Hájek svou aktivitu (ve smyslu odporu proti okupaci a tlaku na pokračování reformu) po 21. srpnu vztahovala ke své reflexi Mnichova, která jí přikazovala neselhat, nekapitulovat a

⁴³² KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsme se v této knize, Praha 1990, s.67

⁴³³ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.193

⁴³⁴ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.284-285

⁴³⁵ Ibid. s.194

⁴³⁶ KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsme se v této knize, Praha 1990, s.67

⁴³⁷ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.194

neopakovat tak minulé chyby a selhání domácích elit v tváři tvář síle.⁴³⁸ Ba naopak, v momentě drtivé podpory většiny lidí bylo povinností politických osobností mělo být zkusit vše, co bylo v té chvíli možné.⁴³⁹

Mimo tento Mnichovský psychologický imperativ vysvětlující do jisté míry motivace k určitému jednání, nesmíme zapomenout, že obrana proti budoucím „Mnichovským dohodám“ byla jedním ze základních východisek československé zahraniční politiky pro roce 1945. Zásadu nevměšování a nezasahování cizích sil do vnitřních záležitostí jednotlivých národů – tento názor – úporně opakovali českoslovenští představitelé (často i Gertruda) na mezinárodních fórech po celé dvacetiletí poválečných let. A spolu s nimi také celý sovětský blok. Invaze spojeneckých sil ve svém jednoznačném porušení suverenity proto znamenala pošlapání tohoto dlouhodobého postoje ke světovým problémům (např. diskreditovala kritiku americké invaze do Vietnamu). Proto na zasedání Zahraničního výboru NS 27.září 1968 využívá Gertruda téma výročí mnichovského diktátu k připomenutí tohoto kontinuálního tématu čs. zahraniční politiky a dokonce hovoří o jeho upevnění, prohloubení a konkretizování v jasných mezinárodních dokumentech, o jejichž prosazení se má čs. zahraniční politika snažit.⁴⁴⁰ Bylo jasné, kam a vůči komu by tato aktivita směřovala.

O několik týdnů později – 18. října na zasedání pléna Národního shromáždění – tento kategorický postoj k invazi v poslanecké rozpravě k vládnímu návrhu zákona o dočasném pobytu sovětských vojsk opakovala a navíc jej podepřela hutnou právní argumentací.⁴⁴¹ Smlouvě – kterou vláda již dva dny předtím podepsala a na jejíž projednávání mělo tudíž NS velmi málo času – vytýkala: a) že nejasně definuje platnost smlouvy, která je u podobných smluv běžná – smlouva podle ní definuje dočasnost dočasností. Na rozdíl od poválečné Smlouvy o přátelství, vzájemné pomoci a spolupráci se SSSR, argumentuje záměrně Gertruda, smlouvě o dočasném pobytu vojsk chybí zásadní ustanovení platnosti smlouvy, které by v jejím případě výslovně upravovaly tuto dočasnost; b) že váže dočasnost pobytu sovětských vojsk na zajištění bezpečnosti před hrozbou západoněmeckých militaristických sil a tím úplně přehlíží úspěšnou činnost ČSLA a ostatních branných sil při úspěšném zjišťování bezpečnosti ČSSR a řádného plnění závazků plynoucích z Varšavské smlouvy (argumentuje hodnocením štábního vojenského cvičení vojsk Varšavské smlouvy ŠUMAVA v létě 1968 nejvyššími představiteli). Kromě toho vládě a jejímu návrhu vytýká, že svým předloženým návrhem nerespektuje jak samotné ustanovení moskevského protokolu (mluví o odchodu vojsk), tak usnesení ÚV KSČ z 31.srpna a usnesení Národního shromáždění o nutnosti rychlého odchodu vojsk k jasně stanovenému termínu. Jiná řešení podoby smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk/odchodu sovětských vojsk jsou i při respektování znění moskevského protokolu možná – což podle Trudy ukázala i debata v sněmovních výborech (uzavřít dvě dohody – o pobytu a o odchodu vojsk – či uzavřít nouzově jednu smlouvu (jak přikazuje moskevský protokol) obsahující závazek, že do určitého blízkého termínu bude uzavřena smlouva o odchodu vojsk). „*Zdá se, soudruzi a soudružky, a vím, že naši soudruzi*

⁴³⁸ KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsme se v této knize, Praha 1990, s.60

⁴³⁹ Ibid. s.59-60

⁴⁴⁰ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, ZV/41

⁴⁴¹ Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.27, 18.10. 1968

vedli velmi složité jednání, že dosud nebylo možno dosáhnout tohoto naléhavého spravedlivého kroku a ve smlouvě dokonce chybí jakýkoliv náznak. Doporučuji proto a navrhuji, aby Národní shromáždění přijalo toto usnesení: Národní shromáždění žádá vládu, aby v brzké době zahájila se Sovětským svazem jednání o úplném odchodu sovětských vojsk z československého území.“⁴⁴² Usnesení nebylo Národním shromážděním přijato. Při samotném hlasování o vládním návrhu smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk hlasovala Gertruda společně s kolegy ze Zahraničního výboru Františkem Krieglem, Boženou Fukovou a dalším poslancem Františkem Vodsloněm proti. Vzhledem k 228 souhlasných, dříve většinou proreformních rukou, které vedly ke schválení smlouvy (tím přijali vládní taktiku), se tak rázem stali nejvýznamnějšími zastánci neredukovatelnosti reformního odkazu.

Na tomto radikálním postoji – jenž svá základní východiska nacházel v Akčním programu KSČ – setrvala i během roku 1969.⁴⁴³ Vláda podle ní v posrpnovém období maximálně nevyužívala možnosti, které měla k dispozici k prosazování Akčního programu (zmiňuje mohutnou lidovou podporu) a naopak tlumila přání lidí poukazem na „nedozírné důsledky“ spojené se sovětskou hrozbou: ale „vždyť i sebesilnější moc, byť by se opírala o tanky, musí s určitými skutečnostmi počítat. A vzpomeňte si i na situaci ve světě po srpnu, která pro nás nebyla nepříznivá“⁴⁴⁴. Nejkonkrétněji se vyhraňovala proti snaze vlády omezovat možnosti veřejné diskuse, která pro ní byla předpokladem pro aktivní podíl čs. občanů na formování politických stanovisek. Na zasedáních zahraničního výboru – nyní už Sněmovny lidu Federálního shromáždění – vždy vystupovala proti jakémukoliv znovuzavádění pojmu cenzury do oficiálních dokumentů (*prosila bych naše soudruhy právníky, aby uvážili, že je potřebí se vyhnout jakékoli formulaci, která by znamenala nějakou petrifikaci pojmu cenzury, která musí být nazírána jako věc zcela přechodná a připravovaná v tiskovém zákoně, nebude samozřejmě již existovat.*)⁴⁴⁵ Na druhou stranu však podobně jako mnozí další paradoxně požadovala zastavení šíření „Zpráv“ (interpelování ministra zahraničí Marka na zasedání Zahraničního výboru SL NS).⁴⁴⁶

Společně s platností nového zákona o federaci došlo od ledna 1969 k institucionální změně československého politického systému. Namísto Národního shromáždění vzniklo dvoukomorové Federální shromáždění, do jehož dolní komory přešli poslanci z bývalého NS. Koncem roku 1968 podala stávající „reformní“ vláda demisi – začátkem roku 1969 ji pak nahradila nová federální vláda. Na základě těchto institucionálních změn vznikla začátkem roku také samostatná česká vláda, do jejíž struktury bylo začleněno i ministerstvo školství. Dosavadního „reformního“ ministra školství Vladimíra Kadlece zde nahradil Vilibald Bezdíček. I z důvodu této změny ve vedení se Gertruda rozhodla hned v únoru požádat o odchod do důchodu a rozvázání pracovního poměru.⁴⁴⁷ Jejím žádostem bylo vyhověno – důchod jí byl přiznán a pracovní poměr rozhodnutím ministra rozvázán

⁴⁴² Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.27, 18.10. 1968

⁴⁴³ KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsme se v této knize, Praha 1990, s.60

⁴⁴⁴ Ibid. s. 60

⁴⁴⁵ Archiv PSP ČR, FS SL 1969-1971, ZV/SL/1

⁴⁴⁶ Ibid. ZV/SL/1

⁴⁴⁷ Soukromý archiv M.Čakrta, zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čakrtové se Stephenem Deanem (80.léta)

k 30.červnu. Při té příležitosti jí ministr Bezdíček napsal: „Dovolte, vážená soudružko, abych Vás dále ujistil svou úctou k Vaší práci v nejvyšším zastupitelském orgánu a v jiných důležitých funkcích mimo náš úřad a přeji Vám, abyste mohla v dosavadní svěžesti a s temperamentem Vám vlastním na tomto poli dále působit ku prospěchu.“⁴⁴⁸ 1 července 1969 sice Gertruda odešla z ministerstva do důchodu, mandát poslankyně SL FS však nadále i přes značně proměněnou politickou situaci – zejména změnou na postu prvního tajemníka ÚV KSČ na jaře 1969, bezprostředně vyvolanou průběhem „oslav“ hokejových vítězství nad SSSR – vykonávala. Jarní odchodem Alexandra Dubčeka z funkce prvního tajemníka a ještě více srpnovými událostmi spojené s násilným potlačením lidových demonstrací se celý reformní proces postupně vyčerpал a uzavíral.⁴⁴⁹ K úplné normalizaci už nebylo daleko. Jedním z kroků, které k ní měly vést bylo důsledné vyrovnání se s reformním procesem – mělo se tak dít pomocí nových interpretací minulých událostí.⁴⁵⁰ Na půdě Federálního shromáždění se toto normalizační interpretační úsilí projevilo snahou revokovat rozhodnutí bývalého Národního shromáždění zejména z doby těsně po invazi spojeneckých vojsk, které tento akt – zejména jako porušení mezinárodní práva a platných smluv – odsuzovala.⁴⁵¹

Aniž by byl tento revokační bod na avizovaném programu, objevil se v agendě, která měla být projednána na zasedání Zahraničního výboru SL NS 11. září 1969.⁴⁵² Navrhovalo se – významnými proponenty návrhu byli poslanci Vilém Nový a Jan Němec – aby Zahraniční výbor revokoval usnesení bývalého ZV NS k invazi spojeneckých vojsk a jeho odůvodnění, a konečně, aby se Zahraniční výbor obrátil na předsednictvo FS ve věci revokování ostatních dokumentů. Do diskuse k projednávanému bodu se přihlásila také Gertruda. Návrhem revokované dokumenty ZV NS hájí s tím, že se jednalo o „správný, věcný, dobře formulovaný dokument, totiž akt takové civilní kuráže, kde se těm lidem, kteří volali po neutralitě z velké informovanosti, myslím, že jenom malá část lidí volajících tehdy po neutralitě si byla vědoma toho dosahu, tedy tváří v tvář i těm, i těm, řekl tento dokument jasně, jaké je stanovisko, jak je třeba v této věci postupovat a na onen požadavek se dívat.“⁴⁵³ Dále se i tentokrát vyhranila proti úmyslu revokovat původní dokumenty z důvodu jejich údajně nesprávného hodnocení bezpečnostní situace ČSSR před spojeneckým vpádem, tj. z důvodu momentu, kdy původní dokumenty hovořily o tom, že ČSSR pevně stála na všech spojeneckých závazcích. Navrhovatelé revokací za bernou minci beroucí kontroverzní dokument VPA v Praze Gertruda kritizuje za to, že zmíněný dokument deklarovaný jako vědecký rozbor chápou jako závažnou rezoluci, což dále vztahuje k současným hrozivým tendencím stírající hranice mezi tím „co je vědecká práce, co je návrh, co má předcházet, co má následovat.“⁴⁵⁴ Tuto kritiku hned v zápětí rozšiřuje na celkovou kritiku reinterpretačních snah: „Myslím si, že to (má na mysli připravovanou oficiální analýzu nedávného vývoje) je krajně nesprávné že návrhy a závěry by měly podle zásad vší logiky, ale i podle potřeb každé seriózní politiky, vycházet

⁴⁴⁸ Správní archiv MŠMT, Personálie, osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

⁴⁴⁹ STROPNICKÝ, Matěj: Myslet socialismus bez tanků, Praha 2013

⁴⁵⁰ Ibid.

⁴⁵¹ Archiv PSP ČR, FS SL 1969-1971, ZV/SL/5

⁴⁵² Ibid. ZV/SL/5

⁴⁵³ Ibid. ZV/SL/5

⁴⁵⁴ Archiv PSP ČR, FS SL 1969-1971, ZV/SL/5

z analýzy a nikoliv obráceně.“ Svůj záporný postoj k revokacím pak uzavírá následovně: „Myslím, že by nikdy neodstranil (případný revokační akt) historické skutečnosti. A to bych viděla z takových, dvou, tří hledisek. Jednak nebyl odstraněn čestný, odpovědný, vlastenecký a internacionálně správný mezinárodnímu právu odpovídající ústavní postup Národního shromáždění. Myslím si dále, že nikdy by taková revokace, toho názoru je snad tisíce soudruhů jako já, nikdy by taková revokace nemohla nic změnit na povaze onoho faktu, o který šlo a který nyní, na rozdíl od dikce oněch dokumentů, nazýváme vstupem vojsk států Varšavské smlouvy.“⁴⁵⁵ Svými příspěvky tento názor v debatě podpořili ještě František Kriegel, Božena Fuková a vlažnějším způsobem i váhající Andrej Žiak.⁴⁵⁶ Pouhé čtyři hlasy však revokaci dokumentů nezabránili. Až na jeden zdržený hlas podpořili všichni členové ZV – titíž lidé, kteří v době před invazí podporovali reformní proces a konec konců i stáli u schvalování nyní revokovaných dokumentů v týdnu po 21.srpnu 1968 – revokaci a tudíž i reinterpretaci srpnových událostí roku 1968 (podobným způsobem a s podobným výsledkem dopadlo i hlasování o revokacích v plénu FS v následujícím měsíci – říjnu –, které vlivem níže popsaných událostí bylo pro disentující skupinu poslanců hlasováním posledním).

V té době – tedy v září 1969 – měl však tento postoj již konkrétní následky. Normalizační proces postoupil. Na 16. září byla Gertruda předvolána před zvláštní komisi ustavenou předsednictvem ÚV KSČ, aby vysvětlila své postoje po lednu 1968: „Nesnažila se vyhnout odpovědnosti, ale ani to soudruhům komisařům neulehčila. Hned v úvodu je ujistila, že na svém stanovisku ke smlouvě trvá a že je přesvědčena, že jako poslankyně „na půdě parlamentu své země má právo vyjádřit svůj názor“. Pak nedvojsmyslně prohlásil, že i nadále stojí za Alexandrem Dubčekem a jeho politikou a že se nic nezměnilo ani na jejím přesvědčení o škodlivosti sovětské okupace pro další osud socialismu v Československu. Podle všeho dávala komisi bez rozpaků najevo, že jí pohrdá a nemyslí si o jejích členech nic dobrého. „Její nesebekritické postoje, přehnaná sebevědomost a povýšenost nedává záruku správného chápání a prosazování politické linie strany“, napsali pobouření vyšetřovatelé na závěr a doporučili, aby s ní bylo zahájeno disciplinární řízení. To také skutečně proběhlo a v jeho důsledku byl dr. Gertruda Sekaninová-Čakrtová v říjnu 1969, po sedmatřicetiletém členství, vyloučena z KSČ.“⁴⁵⁷ Poslední krok následoval záhy: na základě spěšně přijatého zákona z podnětu ÚV Národní fronty bylo v souladu s touto normou navrženo zbavit některé poslance – kteří naplňovali zákonem příslušně stanovené podmínky – jejich poslaneckého mandátu. Zpravodaj návrhu předseda ÚV NF poslanec Josef Korčák to ve svém vystoupení před hlasováním zdůvodnil následovně : „Poslanci František Vodsloň, MUDr. František Kriegel, CSc., Václav Prchlik, JUDr. Gertruda Sekaninová a ing. Božena Fuková vystupovali v různých orgánech Federálního shromáždění způsobem, který jasně ukazoval, že nerespektují závěry ústředního výboru Komunistické strany Československa přijaté v dubnu, květnu a září letošního roku, které jsou směrnici k zajištění konsolidace našich vnitřních poměrů a upevnění našich vztahů k Sovětskému svazu a ostatním socialistickým státům. Uvedení

⁴⁵⁵ Archiv PSP ČR, FS SL 1969-1971, ZV/SL/5

⁴⁵⁶ Ibid. ZV/SL/5

⁴⁵⁷ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.196

poslanci odmítají politickou linii Komunistické strany Československa a neuznávají její vedoucí úlohy. Tím se dostávají do rozporu se snahami našeho lidu, do rozporu s povinnostmi poslance stanovenými ústavou naší republiky.“⁴⁵⁸ Minulého dne přijatý ústavní zákon umožňoval, že jakýkoliv zastupitelský sbor může na návrh příslušného orgánu Národní fronty zprostit svého poslance funkce, z důvodů, které jsou tam uvedeny (v jejich případě se jednalo o nerespektování rozhodnutí stranických orgánů a stranické linie). Jak se dalo očekávat, samotné hlasování bylo jednoznačné. Společně se jmenovanými byli mandátu zbaveni ještě Jan Šubr a Jiří Pelikán, kteří emigrovali a tím rovněž naplnily zákonné podmínky pro ztrátu mandátu.⁴⁵⁹ Tímto rozhodnutím se z Gertrudy nadobro stala na podzim roku 1969 důchodkyně.

V jednom v částečně vzpomínkových rozhovorů z přelomu 70. let a 80. let se reformnímu procesu let 68-69 se spisovatelce Evě Kantůrkové vyznala: „V šedesátém osmém roce došlo k vyleštění zprofanovaných pojmů a hodnot /.../ Mám naopak pocit, jako bych se znovu narodila. Zcela ve mně převládá pocit uspokojení, že jsem se dočkala šedesátého osmého roku a mohla být „při tom“ /.../ O zklamání se nedá mluvit /.../ Zažila jsem pocit úžasné vnitřní svobody. Byl to opravdu vzácný pocit volnosti a vědomí, že hlasuji tak, jak si to naši lidé přejí.“⁴⁶⁰ Žádná zatrpkllost, jak by se dalo v této situaci očekávat. Ani skutečnost přítomnosti sovětských tanků v ulicích měst nedokázala na rozdíl od velké části ostatních nadšených „osmašedesátníků“ (Petr Pithart) zlomit její nadšení pro uskutečnitelnost „socialismu s lidskou tváří“.⁴⁶¹ Do jisté míry se nicméně Gertrudiny názory – během samotného reformního procesu, po invazi spojeneckých vojsk, jeho postupného normalizování a následného znormalizování – proměňovaly. Na počátku během samotného Pražského jara vystupovala jako zastánkyně politiky reformního vedení a jeho Akčního programu a nikterak se ve svém chápání neodkláněla od intence reformního vedení strany – získat podporu a důvěru občanů pro svou socialistickou politiku cestou zvýšení míry jejich participace a zainteresovanosti. Tuto participaci a zainteresovanost občanů na věcech veřejných chápala zejména v pojmu „tvůrčí činnosti“ lidí, který se v jejích projevech z té doby často objevuje jako ústřední demokratizační figura. Pochopení této tvůrčí činnosti – „myslím, širší platformu pro uplatnění zájmů našich občanů, mám tady na mysli, že obohatí paletu našeho společenského života, tím že bude širší platformou pro uplatnění zájmů lidí a tím už nám obohatí náš vnitřní život“⁴⁶² – nepřesahuje reformní horizonty, protože ji vztahuje především k daleko pružnější činnosti a fungování veřejných orgánů (viz. agenda ZV NS a strukturální přeměna kapitalistického systému v 60. letech). Hlavní institucionální podporou této „tvůrčí činnosti“ byla svoboda slova, již byla Gertruda vehementní zastánkyní, a která měla zajistit demokratizaci byrokratického systému. Důvěru lidí v tento systém (a stranickou linii) měly podpořit soudní rehabilitace a potrestání porušení zákonností minulé doby – v

⁴⁵⁸ Archiv PSP ČR, FS 1969-1971, Plénum SL, SN/3, 16.10.1969

⁴⁵⁹ Ibid. Plénum SL, SN/3, 16.10.1969

⁴⁶⁰ KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsme se v této knize, Praha 1990, s.59

⁴⁶¹ STROPNICKÝ, Matěj: Myslet socialismus bez tanků, Praha 2013

⁴⁶² Archiv PSP ČR, NS 1964-68, Plénum/sch.23, 2.5. 1968

širších souvislostech reformního procesu (odvaha lidí i přes útrapy dále snít o socialistické utopii) chápané jako rehabilitace socialismu vůbec.

Po srpnové invazi, během podzimu 1968 a roku 1969 se tento její postoj vlivem okolností (zejména sílící partajní konformismus a disciplína kolegů) částečně mění a dává se na cestu – radikálně disentujícím způsobem – obhajoby hodnot Pražského jara (zejména svoboda slova) proti linii vedení KSČ a stále sílícímu konformismu. Rok 1969, revokace usnesení k 21. srpnu, reinterpretační obrodného procesu a vyloučení ze strany a parlamentu znamenal v jejím postoji zlom – rozešla se se stranou, s její neomylností, disciplínou a zbytnou ideologií, a její myšlení se přiblížilo radikálně demokratickému pojetí socialismu: *„Necítím v pojmech stran, stranickosti. Cítím spíše v pojmech základních lidských hodnot. Tento posun vůbec považuji za nejvýznamnější výsledek roku 1968: byla zdůrazněna nutnost zajistit vedle ekonomických a sociálních potřeb člověka i naplněnost svobody jeho osobnosti. V tomto chápání společenských úkolů se nijak neodkláním od socialismu. Pokud bych ještě někdy měla možnost účastnit se veřejného života, pak si to představuji takto: zaujímat stanovisko k jednotlivým problémům a pracovat na jejich řešení. Při mém vylučování z KSČ se hodně mluvilo o stranické disciplíně. Právě tomu bych se chtěla nadosmrti vyhnout. A zdá-li se vám to pohodlné, řekla bych to takto: samozřejmě bych tuto volnost nepožadovala jen pro sebe. Prosazovala bych ji do celého života společnosti. Aby byla uspořádána tak, aby se mohl každý člověk realizovat a opravdu zúčastnit a rozhodovat o věcech veřejných.“*⁴⁶³ Po roce 1970 se stala kritičkou normalizačního režimu, kterému vytýkala jeho politiku vynucovaného konsensu spojenou s umlčováním kritických názorů. Ačkoliv se z některých místech jejich vzpomínek zdá, že se přiblížila k radikální interpretaci politiky jako disentu – sváděla by k tomu i její činnost během podzimu 68 a roku 69 – zůstala i v 70. letech blízko reformního pojetí doby Pražského jara: *„To se nejprve musíme optat, co myslíme pod pojmem socialismus, socialistické zřízení. Stát, který by se cítil silným oporou obyvatelstva, nepostupoval by proti lidem, kteří nesouhlasí s jeho praxí, takto represivně. Stát by měl nejen trpět, on by měl provokovat, vyžadovat kritiku jako nenahraditelný zdroj své aktivity. My jsme naopak svědky zlověstné situace, kdy činnost, která směřuje k uplatnění lidských práv, která se domáhá dodržování ústavy a jiných závazků ze strany moci, se interpretuje, puncuje jako nepřátelská, jako kontradiktická se socialistickým zřízením.“*⁴⁶⁴

⁴⁶³ KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsme se v této knize, Praha 1990, s.61

⁴⁶⁴ Ibid. s.61

7. Disidentkou

„Účinek Charty na veřejnost záleží na širokém, zásadním i tolerantním postoji chartistů k lidem, bez nadřazování těch nejaktivnějších, ti působí přímo svým příkladem, a pozorností k lidem, kteří zrovna nestrádají, ale potřebují vnitřní posilu“⁴⁶⁵

S profesního a osobního hlediska nebyly „kádrové“ důsledky nastupující normalizace pro Gertrudin další život tak závažně jako u jejich bývalých mladších kolegů a přátel – tedy u těch, kteří podobně jako ona setrvali na svém principiálním názoru ohledně reformního procesu a „vstupu vojsk“. Od července 1969 byla v důchodu, profesní degradace se jí – snad kromě vyloučení z KSČ – přímo netýkala. Ač na penzi a vykázaná s veřejného a politického života, nadále se stýkala s některými bývalými kolegy z reformního vedení KSČ, ke kterým ji pojily přátelské vztahy. Těmi nejbližšími jí podobně jako v minulosti byli i v této době František Kriegel a František Vodslon. Byt Františka Kriegla na pražských Vinohradech patřil mezi hlavní místa, kde se bývalí osmašedesátníci setkávali.⁴⁶⁶ Pravidelně sem chodili zejména bývalí generačně starší – často předváleční – komunisté (další skupina bývalých reformistů – generačně mladší – se scházela u Zdeňka Mlynáře; bývalí reformisté se setkávali i u Josefa Smrkovského).⁴⁶⁷ Kriegel, Vodslon a Sekaninová – generačně ještě předváleční komunisté – v této době navázali na předchozí společnou činnost a vystupování v době Pražského jara: „*vyměňovali si zde informace, domlouvali se na společném postupu a pomáhali si při řešení obtíží, do nichž se v důsledku svých postojů dostávali*“⁴⁶⁸ Znali se však mnohem déle, minimálně od roku 1945, kdy společně působili v krajském výboru I. (pražského) kraje KSČ a kde Kriegel s Vodslonem působili v organizačních funkcích (Kriegel jako tajemník, Vodslon jako místopředseda). Na rozdíl od mladších bylo jejich výhodou, že již byli důchodového věku, nebyli proto tak snadno postižitelní ztrátou a změnou původního zaměstnání. Jako důchodci disponovali také množstvím času.

Jejich setkávání však neunikla pozornosti Stb., z jejich materiálů je patrné, že tato setkání v bytě manželů Kriegelových bedlivě sledovala a vyhodnocovala jejich obsah. V této souvislosti „*Hlášení tajné policie uvádí, že se v této době (rok 1970) „aktivně podílela*

⁴⁶⁵ KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsme se v této knize, Praha 1990, s.65

⁴⁶⁶ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s.313

⁴⁶⁷ Ibid. s.313

⁴⁶⁸ PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006, s.197

(Gertruda) *na štvavých akcích, které bránily rychlejšímu postupu konsolidace.*⁴⁶⁹ Rok po zbavení poslaneckého mandátu – v listopadu 1970 – byla předvolána k podání vysvětlení svých aktivit na oddělení Stb. v Ruzyni. Po ukončení dopoledního výslechu byla pak po celý den v rámci akce MILUŠE 14/a až do večerních hodin sledována tajnými policisty.⁴⁷⁰ Stb. tak chtěla získat informace o tom, s jakými lidmi se Gertruda stýká. I podle názvu samotné akce měl výslech souvislost s případem zatčení dr. Huberta Steina – pracovníka holandského velvyslanectví – a jeho družky Mileny Kubiasové v létě 1970.⁴⁷¹ V bytě této dvojice, „*který byl již od jara 1969 prošpikován zpravodajskou technikou StB.*“⁴⁷², se v letech 1969-1970 scházela široká skupina vesměs reformních levicových osobností z intelektuálního milieu nedávného reformního procesu: „*Mezi stále hosty patřil především spisovatel a scénárista Jan Procházka, ústřední ředitel Čs. státního filmu a poslanec Alois Poledňák, poslankyně Gertruda Sekaninová-Čákrťová, český ministr mládeže a tělovýchovy Emanuel Bosák, zaměstnanec MZV Jaroslav Šedivý a řada dalších.*“⁴⁷³ Objevit se zde měli i třeba již zmiňovaný František Vodslon, Pavel Kohout či radikální demokraté Ludvík Vaculík a Karel Kosík. Zatčení a vyšetřování této dvojice bylo jedním z momentů dalšího postupu normalizačního procesu, v němž se vedle zesíleného ideologicko-reinterpretačního uplatňoval i arzenál trestní. Stein, Kubiasová a další čtyři lidé (mezi nimi i bývalý poslanec Poledňák či historik Jaroslav Šedivý) byli v létě 1971 za údajnou podvratnou činnost a poskytování informací o pohybu spojeneckých armád zahraničním rezidenturám odsouzeni k mnohaletým trestům.⁴⁷⁴ Aniž by se Gertrudy tento případ nakonec bezprostředně týkal – normalizační moc se v souvislosti s medializací celého případu v zahraničním tisku se vši jeho nápadnou podobností s 50. léty rozhodla podobné kampaně utlumit a své nepřátele diskreditovat jinými prostředky – byla několik měsíců před vynesením rozsudku zařazena pracovníky Stb. na seznam nepřátelských osob v kategorii nebezpečnosti č.1, a to také s poukazem na její účast na setkáních v bytě Steina a Kubiasové a možnou podporu jejich protistátní činnosti. „*Jmenovaná i v současné době setrvává na svých protisoc. a protisovětských postojích, udržuje důvěrné styky s Fr. VODSLONĚM a skupinou osob z řad ústř. pravicových oportunistů, kteří narušují konsolidační úsilí ÚV KSČ /sv.2215, rozpracování je vedeno pro podezření z trestného činu dle §98 (TČ podvracení republiky, pozn. M.K.)*“⁴⁷⁵

Přestože Stb. nadále monitorovala aktivity této skupiny – pečlivě zejména dění v bytě Františka Kriegela –, nic až do roku 1975 nenasvědčuje, že by vyvíjela kolem nich větší aktivitu.⁴⁷⁶ Zlom přišel až v roce 1975 v souvislosti s podepsáním závěrečného protokolu

⁴⁶⁹ ABS, Stb.:Spisový svazek „SÁRA“ /24 (Gertruda Sekaninová-Čákrťová)

⁴⁷⁰ Ibid.

⁴⁷¹ CAJTHAML, Petr: Public relations pro Státní bezpečnost, Sborník č.6 ABS/2008 s.239

⁴⁷² Ibid. s.235

⁴⁷³ Ibid. 235-236

⁴⁷⁴ Ibid. s.239

⁴⁷⁵ ABS, Stb.:Spisový svazek „SÁRA“ /24 (Gertruda Sekaninová-Čákrťová)

⁴⁷⁶ O relativní pasivitě bývalých reformních komunistů v první polovině 70. let píše i Jiří Hájek ve svých pamětech: „*Do poloviny sedmdesátých let jsem se vcelku choval tak, jako bych akceptoval onu husákovsko-biřákovskou smlouvu: stáhl jsem se do soukromí /.../ a vyhýbal jsem se přímým srážkám s vrchností normalizačního režimu /.../ zůstával jsem na pozicích, které zaujímala většina bývalých účastníků obrodného procesu i jeho legální obrany. Kriticky jsem sledoval vývoj doma i v mezinárodních vztazích a v komunistickém hnutí. /.../ V dost častých setkáních s Františkem Krieglem, Františkem Vodsloněm, Trudou*

KBSE. Tato celoevropská smlouva byla vyvrcholením dlouholetých snah – jak jsme také mohli vidět u Gertrudiných projevů v OSN z poloviny 50. let, trvající již dvě desetiletí – o celoevropskou smlouvu kolektivní bezpečnosti a překonání bipolarity v mezinárodních vztazích. Kromě jasných záruk nezpochybnitelnosti poválečného vývoje v Evropě a konečného artikulování „modu vivendi“ mezi státy s odlišnými zřízeními (vycházející z Charty OSN, ale daleko přesněji formulované)⁴⁷⁷, které lze – s přihlédnutím k předchozímu dvacetiletí podobných, zejména sovětských návrhů a rovněž ke znění schváleného dokumentu – považovat za úspěch socialistického bloku, se v souladu s předchozím vývojem 60. let na mezinárodním fóru v oblasti lidských práv podařilo zanechat ustanovení o „respektování lidských práv a základních svobod včetně svobody smýšlení, svědomí, náboženství a přesvědčení.“ Z hlediska mezinárodního práva to tedy v podstatě znamenalo, že „zařadila respektování lidských práv a základních svobod občanů vládami na stejnou úroveň jako ostatní zásady vztahů mezi státy; umožnila, aby nejen představitelé vlád, ale i řadoví občané mohli v dodržování lidských práv spatřovat měřítko věrohodnosti opravdu mírové politiky vlád“.⁴⁷⁸ Akceptování podobných závazků socialistickými státy bylo výsledkem komplikovaného procesu vzájemné konvergence systémů a s ním spojeného – na kulturně-spoolečenské rovině – globálního pohybu 60. let zdůrazňující zejména individuální tvůrčí svobodu. Přestože byla s koncem Pražského jara a nástupem normalizace tato agenda záměrně utlumena – Pakt o lidských právech byl sice projednán ve výborech NS a schválen vládou, nebyl však ratifikován parlamentem⁴⁷⁹ – na impaktech tohoto vpravdě globálního procesu v oblasti multilaterálních mezinárodních vztahů mohl československý konsolidační kurz změnit jen pramálo. Podepsání závěrečného dokumentu v jeho znění tak bylo mj. i ozvěnou – a trochu opožděným úspěchem – uvolňovacích snah druhé poloviny 60. let ve východní Evropě, jehož nejvýznamnějším vyjádřením byl československý obrodný proces.

Nebylo tedy vůbec překvapivé, že tento mezinárodní úspěch a do jisté míry i symbolické završení svých vlastních snah probudil do té doby nepřilíš aktivní a do přítmi svých bytů normalizátory zahnané (a tam v nevelkém okruhu debatující) bývalé reformisty. O bedlivém již několik let trvajícím dozoru nad skupinou kolem „VODSLONĚ“ – jak ve svých zprávách psala StB. – svědčí, že věděli s předstihem, co se v brzkém podzimu roku 1975 v jednom z bytů domu č. 16 (byt manželů Krieglových) v ulici Na Smetance na pražských Vinohradech připravuje. V říjnu tohoto roku proto zavedli na Trudu osobní svazek pojmenovaný „SÁRA“ s cílem „objasnit a zdokumentovat nepřátelskou činnost jmenované, zjistit a prověřit charakter jejich styků“.⁴⁸⁰ O dva týdny později, počátkem listopadu, zaslala trojice Kriegel, Vodsloň, Sekaninová Federálnímu shromáždění otevřený dopis, ve kterém po tomto orgánu požadovala – argumentující, že uplynuly již 3 měsíce od podepsání protokolu–, aby co nejdříve projednalo závěry KBSE; aby se ve světle konference zabývalo smlouvou o

Sekaninovou, Jiřím Hanzelkou, Jiřím Rumlem – většinou ve vinohradském u Krieglů – jsme se navzájem informovali a hledali společné závěry k posouzení událostí.“ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 313

⁴⁷⁷ HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 310

⁴⁷⁸ Ibid, s.310

⁴⁷⁹ Ibid. s. 279

⁴⁸⁰ ABS: Stb.:spisový svazek „SÁRA“ /24 (Gertruda Sekaninová-Čákrťová)

dočasném pobytu vojsk SSSR a znovunabytím suverenity (v intencích Závěrečného aktu) spojeného s odchodem sovětských vojsk; aby se zabývalo zásadami a závazky vyplývajícími ze Závěrečného aktu KBSE v oblasti lidských práv a základních svobod; a konečně, aby se zabývalo zrušením všech zákonů, nařízení a předpisů (i směrnic a pokynů interního charakteru), které zakládají nerovnoprávnost v postavení občanů a jejich dětí a které jsou v rozporu s Ústavou a s uvedenými mezinárodními dokumenty. Ve formulacích výzvy lze i přes normalizační zkušenost stále slyšet pozitivní recepci minulých událostí – mluví se zde o lidu v ČSSR jako oddanému pokroku a svobodě, který má dost „tvůrčích“ sil a který může přispět k mezinárodní spolupráci „na společném řešení totožných nebo podobných problémů a potřeb současnosti. Jde zejména o zvládnutí prudkého rozvoje vědy a techniky s jeho klamnými a zápornými aspekty a o sociální jistoty a svobodný rozvoj člověka v současném světě.“⁴⁸¹. Autoři však následně namítají, že pro rozvoj těchto sil a možností je nutné u nás současnou společenskou praxi uvést do souladu s podepsanou smlouvou, a kdy konstatují, že současný stav je s ní v příkrém rozporu. V tomto smyslu signatáři zdůrazňují zejména národní suverenitu (chápejí ji jako „svatou povinnost a právo“ každého národa a každá generace je odpovědná ji rozvíjet), dodržování politických a občanských svobod (jejichž prosazení bylo podle signatářů vždy cílem dělnického hnutí) a zajištění rovnoprávnosti všech občanů (které je v souladu s Ústavou ČSSR a mezinárodními dohodami) spojené s odstraněním jakékoliv represivní praxe vůči některým skupinám obyvatel.

Jako i v jiných případech konsolidovaná státní moc odpovídala na podobné výzvy represivní praxí.⁴⁸² V březnu 1976 Státní bezpečnost v rámci akce „SÁRA“ po dva dny monitorovala Gertrudiny aktivity za účelem zjištění jejich kontaktů a styků (akce nebyla moc úspěšná). Částečný úspěch dopisu FS se však přeci jen se zpožděním dostavil. V roce 1976 – nepochybně ze sovětského popudu – vyšel konečně ve Sbírce zákon č.120/1976, který byl výsledkem definitivního ratifikačního procesu Paktu o lidských právech OSN.⁴⁸³ To otevřelo prostor pro daleko širší vystoupení proti normalizační praxi – Chartu 77, ve které se na přelomu let 1976-77 vedle bývalých reformních komunistů shromáždily další opoziční proudy. Mezi jejími signatáři Gertruda nechyběla. Charta 77 – na dosavadní normalizační poměry masivní opoziční vystoupení – se stala hlavním objektem zájmu Stb. Její pracovníci proto v roce 1977 navrhli další sledovací akci, která však z neuvedených důvodů nakonec nebyla realizována.⁴⁸⁴

V návaznosti na Chartu a bezprostředně veden snahou o konkrétní zacílení lidsko-právních opozičních aktivit vznikl o rok později – v roce 1978 – VONS (Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných).⁴⁸⁵ Na rozdíl od Charty byl VONS malým (několik desítek členů) a tudíž akceschopnějším tělesem. Své soustředění mířil k paralelnímu dokumentování vyšetřovací a justiční praxe československých orgánů ve sporných případech, kde bylo

⁴⁸¹ VODSLOŇ, F, SEKANINOVÁ, G., KRIEGEL, F.: Dopis Národnímu shromáždění, 8.11.1975 in MÜLLER, Adolf.: Hlasy z domova, Kölln 1976, s.113

⁴⁸² HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 310

⁴⁸³ Ibid. s.314

⁴⁸⁴ ABS.: Stb: Spisový svazek „SÁRA“ /24 (Gertruda Sekaninová-Čákrťová)

⁴⁸⁵ ČSDS, Informace o Chartě 77, ročník 1 č.10, Rozhovor s Gertrudou Sekaninovou-Čákrťovou, http://www.vons.cz/data/pdf/infoch/1978/INFOCH_10_1978.pdf

důvodné podezření z porušování lidských práv.⁴⁸⁶ Zakládání VONSu předcházela příprava paralelního procesu s V. Havlem, P. Landovským a J. Kukalem (zatčených na plesu železničářů). Tento orgány skutečně vedený proces chtěli chartisté paralelně inscenovat – navazovali tak na podobně inscenovaný paralelní proces k lipskému procesu s Dimitrovem v roce 1933. V porovnání s Chartou byl od počátku VONS zamýšlen jako akceschopná organizace s daleko intenzivnější činností. Od jeho členů se očekávalo velké nasazení – a to se v jejich případě dalo očekávat i od bezpečnostních orgánů.⁴⁸⁷ V porovnání s Chartou zde bylo jen málo bývalých reformních komunistů a z dlouholetých, starých veteránů komunistických bojů až na jednu výjimku nikdo. Jako pamětnice, manželka Ivana Sekaniny a veteránka podobných soudních bojů v první republice zejména o svobodu projevu a shromažďování byla právě Gertruda Sekaninová-Čakrtová touto jedinou výjimkou v jeho zakládajícím sedmnáctičlenném výboru.⁴⁸⁸

Koncem 70. let opět mohla navázat na svou aktivistickou minulost. Kromě paralelní vyšetřovací a dokumentační činnosti vybraných závažných případů vedených pracovními skupinami sestavených z členů výboru – mezi kterými Gertrudino slovo jako zkušené právničky mělo váhu – postupovala tuto činnost medializace, uveřejňování těchto kontroverzních případů.⁴⁸⁹ Kromě obecně vnímaného veskrze praktického dopadu ve smyslu bezprostředního tlaku na bezpečnostní a justiční orgány měla tato snaha o publicitu těchto sporných momentů vyšetřovací a soudní praxe v Gertrudině uvažování hlubší smysl, který odkazoval k významu svobody slova: *„povinností výboru je zajistit alespoň určitou informaci a tím i veřejnou kontrolu. Tím spíše, že princip veřejnosti, zakotvený mezi zásadami trestního řízení, je porušován. Do soudní síně nejsou vpuštěni známí ani přátelé souzeného, jiní jsou po dobu procesu zajištěni bezpečností apod. O průběhu hlavního líčení se veřejnost nedoče nic, o výsledku se doví minimum a často zkresleně.“*⁴⁹⁰ Je symbolické a do jisté míry i tragické, že se Gertruda v důchodovém věku vrátila k činnosti ne nepodobné té předválečné – navštěvování soudních přelíčení, všestranná pomoc obžalovaným, konflikty s policií, apod. V některých momentech to bylo nyní ještě horší než tehdy, zvláště pokud jde o chování a praktiky tajné policie.

V pozdním jaře 1979 v rámci akce „Kmen“, společně s domovními prohlídkami spojenými se zabavováním majetku, pozatýkala Státní bezpečnost všech 17. zakládajících členů VONSu.⁴⁹¹ Gertruda a dalších několik členů výboru byli po 48 hodinách z Ruzyňské věznice nakonec propuštěni. Další několikačlenná skupina kolem Ladislava Lise byla nakonec po půlročním vazbě propuštěna pro nedostatek důkazů. Konečně část bývalého výboru kolem Václava Havla a Petra Uhla byla postavena koncem roku 1979 před soud a odsouzena k několikaletým nepodmíněným trestům.

⁴⁸⁶ ŠPONDROVÁ, Pavla: VONS, FSS MU, Brno 2004 (bc. práce)

⁴⁸⁷ Ibid.

⁴⁸⁸ Ibid.

⁴⁸⁹ Ibid.

⁴⁹⁰ ČSDS, Informace o Chartě 77, rč 1 č.10, Rozhovor s Gertrudou Sekaninovou-Čakrtovou

⁴⁹¹ ŠPONDROVÁ, Pavla: VONS, FSS MU, Brno 2004 (bc. práce)

Ruzyňské „intermezzo“ spojené s podezříváním z protistátní činnosti na základě jejího členství ve výboru obhajující dodržování kodifikovaných lidských práv muselo v Gertrudě vyvolat podobné pocity jako o několik let později v Jiřím Hájkovi (mluvčí Charty 77) při jeho zadržení a vyslýchání v roce 1983, ohledně publikování textů Charty v západním tisku. Výslech se stočil i k Hájkem hájenému pojetí Charty jako hnutí zaujímající nekonformní stanoviska v oblasti boje za mír – v protikladu k oficiální režimní mírové politice – s nímž vyšetřující mladý poručík rozhodně nesouhlasil: *„při té příležitosti jsem si neodpustil poznámku /.../ že tento rozhovor na téma boje za mír je pro mne „jubilární“: právě před padesáti lety – snad na den, to si nepamatuji – jsem skoro na stejném místě měl svůj první výslech na policii první republiky, a to rovněž na téma oficiální a nekonformní mírové politiky. Tehdy jsem byl vyslýchán pro svou účast na pařížské mírové konferenci mládeže proti válce a fašismu, konané v září 1933. Naše vláda tenkrát nepovolila účast, a já jsem se jí – podobně jako dost početná delegace – zúčastnil vlastně ilegálně. Pozastavil se nad tím, že se na rozdíl od oné minulosti spojuji s antisocialistickými elementy v Chartě 77. Řekl jsem mu, že tenkrát před padesáti lety mi mladý policejní úředník při výslechu také vytkl, že se dostávám já, slušný mladý muž, do společnosti protistátní komunistické mládeže, která ostatně hlásá i provozuje morální nevázanost...“*⁴⁹²

Ještě v první polovině 80. let (do roku 1983) vykazovali agenti Stb. značný zájem o Gertrudinu činnost, ačkoliv se i s ohledem na její věk zdržovali obvyklých nátlakových metod a omezovali se na pouhé sledování její činnosti. S přibývajícím věkem Gertruda sama pomalu omezovala svou „disidentskou“ aktivitu, i když nadále lidem z VONSu poskytovala své rady.⁴⁹³ Když v roce 1983 zemřela její sestřenice Zuzana Hudíková, získala jako dědictví její byt v panelovém domě v Polné na Jihlavsku.⁴⁹⁴ I aby ulehčila rodině svého syna se do Polné záhy přestěhovala. Do Prahy – za svou rodinou (měla dvě vnoučata) a přáteli – se však nadále pravidelně vracela. I v Polné se na jejích názorech nic nezměnilo. Manifestovala je např. odmítnutím své účasti hlasovat ve volbách do FS v roce 1986 a i zde byla v kontaktu s osobami režimu nepohodlnými.⁴⁹⁵ V listopadu 1986 navrhlo jihlavské oddělení Stb. ukončit rozpracování svazku „SÁRA“ s tím, že (ačkoliv si objekt dále zachovává nepřátelské postoje) *„je možno konstatovat, že objekt akce „SÁRA“ je již od roku 1982 pasivní v nepř. činnosti a v současné době se nepodílí na žádné akci tzv. opozice. Toto je mimo jiné zapříčiněno i vysokým věkem objektu 78 let.“*⁴⁹⁶ Nadřízené velitelství Stb. v Brně v prosinci tento návrh schválilo. Avšak návrh stanovil, že i nadále *„vzhledem k nepř. minulosti objektu bude nadále kontrolován ve spise NO s využitím prostředků oddělení Stb. Jihlava.“*⁴⁹⁷ Jelikož se i přes svůj věk udržovala v kondici, bylo pro její nejbližší překvapením, když byla náhle krátce po Vánocích roku 1986 převezena v důsledku pádu ze schodů do jihlavské nemocnice. O několik dní později – nedlouho před koncem roku – zde zemřela.

⁴⁹² HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997, s. 14

⁴⁹³ ABS: Stb.: spisový svazek „SÁRA“ /24 (Gertruda Sekaninová-Čakrtová)

⁴⁹⁴ Ibid.

⁴⁹⁵ Ibid.

⁴⁹⁶ Ibid.

⁴⁹⁷ Ibid.

8. Závěr: „Stalinisté s lidskou tváří“?

Konkrétní komunistické narativní identity se u Gertrudy Sekaninové-Čakrtové a jejich generačních kolegů nepochybně během doby proměňovaly. Komunistická utopie byla vždy v jejich myšlení přítomna, v konkrétních dobách se však naplňovala částečně jiným obsahem. Socialistická identita (konstantní v základních obecných rysech – socialistických utopických intuicích o odstranění útlaku a vykořisťování a o svobodném rozvoji všech lidí) se naplňovala konkrétními obsahy s tím, jak se měnil praxeologicko-diskursivní kontext. Tato základní identita se vždy aktualizovala a reartikulovala s praktickými obsahy, které – jak práce ukázala – v průběhu let procházely historickou změnou.

Jakými konkrétními obsahy se tedy naplňovala komunistická identita v průběhu času u zmíněné skupiny „levicových intelektuálů/stalinistů/reformistů/disidentů“, ke které Gertuda Sekaninová-Čakrtová patřila? K socialistickým hodnotám, východiskům, intuicím se dostali prostřednictvím procesů výchovy a vzdělání vedených v humanistickém étosu masarykovské republiky. Tato výchova u nich narušovala běžné buržoazní stereotypy (u Gertrudy Sekaninové-Čakrtové to navíc byl její židovský původ a od běžných dobových zvyklostí odlišné rodinné uspořádání dané ztrátou otce – role silné, aktivní a podnikavé matky). S touto intelektuální a afektovou výbavou nebylo pak už daleko ke komunistickým myšlenkám (u Gertrudy tomu pomohla síť jejich kamarádů a dělnická kultura Německého Brodu), které se aktualizovaly s citlivou reflexí neutěšené hospodářské a sociální situace té doby.

Před II. světovou válkou se praktická artikulace těchto utopických intuicí aktualizovala v měřítkách I. republiky. Socialismus tehdy pro Gertrudu Sekaninovou-Čakrtovou znamenal svobodu projevu, právo na stávkou či právo nebýt diskriminován. Motivem její činnosti (zejm. jako advokátky) bylo dodat hlas neprávem vyloučeným a umlčovaným při rozvinutí systémem garantovaných svobod (které systém deklaroval, ale v praxi neplnil) společně s uplatňováním nových sociálních a ekonomických práv, dosavadnímu systému cizích. Právě tato praxe ovlivnila její pojetí komunismu na celý život – jako rovnoprávnosti lidí v aktivním podílení se na rozhodování o věcech veřejných. Od poloviny 30. let byl výraznou aktualizací socialistických intuicí také důsledný antifašismus, spojený s politikou jednotné protifašistické fronty (společně s liberály a demokraty). Během II. světové války se intuice této generace aktualizovaly, naplňovaly v konfrontaci s nacistickým bezprávím – antifašismem a společnou spontánní solidaritou, kterou však ve svém velmi aktivním působení na své okolí nenapojovali (Gertruda v Terezíně, Hájek např. v německých věznicích) a nenasazovali s konkrétní komunistickou ideologií.

Po II. světové válce se jejich intuice aktualizovali v atmosféře budování nové republiky. Byla to doba, kdy konečně mohly být naplněny jejich dávné tužby, doba možností budovat spravedlivý řád. Budovat novou republiku a socialismus znamenalo zabránit prvorepublikové bídě řízené buržoazními elitami, která tak vytvořila podhoubí pro Mnichov a mnichovskou zradu a následnou okupaci. Socialistické intuice se tehdy aktualizovali mj. ve figurách budování nové republiky; očisty národa; boje proti reakci a reakčním byrokratům; a

socializaci hospodářství. Konečně, na rozdíl od první republiky, neměly být v nové poválečné republice již žádné hlasy umlčovány z hlediska svého postavení či původu.

Nicméně, stupňování studené války si vyžádalo jistá mimořádná opatření. Stalinismus, sovětizace a politika zostřeného třídní boje byl jistý – dobou vynucený – extrém, který ale odpovídal na vyhocenou mezinárodní situaci (kapitalistická ofenzíva v zadržování komunismu – např. Marshallův plán, občanská válka v Řecku, válka v Koreji). Stalinské metody byly pro intelektuály v jistém smyslu dobou vynucený „totalitní“ ústupek v rámci taktické obrany socialistických hodnot, neboť Stalin (a jím posvěcené metody) znamenaly také hráz proti Mnichovu, reakci, Němcům a válce. Navíc, tento přístup a jeho rétorika dodávali v tomto boji více odvahy a síly, neboť stalinisté byli díky svému výkladu marxismu-leninismu přesvědčeni o neomylnosti svých kroků, které byly interpretovány jako poznaná nutnost, což se ve svých postojích nebáli dávat na odív (viz. Gertudina rétorika v OSN).

I přes to, že stalinismus byl extrémem ve svých represivních, teroristických metodách, byl v jistých ohledech demokratický a otevřený systémové kritice. Naplňoval tím tak dávné intuice komunistických intelektuálů o demokratické participaci lidí a atmosféře otevřeného hledání nejvhodnějších způsobů realizace komunistické utopie. Tedy, jakým vhodnějším způsobem vysvětlit to, že Gertruda osobně setrvala na své vysoké pozici i po sériích čistek ve své blízkosti, které zasáhly její blízké spolupracovníky, než právě tím, že se tak dělo v systému, který umožňoval participaci a systémovou kritiku (o které se mohla Gertruda přesvědčit i na vlastní kůži) a tím naplňoval její komunistické intuice? Konec konců podobně se můžeme zamýšlet i nad jejím vztahem k Miladě Horákové, vedle níž zastávala v prvních poválečných měsících místopředsednickou funkci ve Svazu osvobozených politických vězňů, a jejího následného případu justiční vraždy.

Pozvolný přechod ke komunistickému reformismu vycházel u Gertrudy Sekaninové-Čakrtové a jejích generačních kolegů z potřeb přizpůsobit praktickou politiku nové mezinárodně politické situaci (uvolňování napětí, mírová mezibloková soutěž) a těmto změnám přizpůsobit i domácí praxi. Tyto reformistické tendence organicky navazovaly na stalinskou politickou praxi, avšak díky pozměněné mezinárodní situaci a poklesu pocitu ohrožení se tato praxe nyní vyznačovala ústupem od rigidních stalinských výkladů, postojů a represivně teroristických metod, byť stále zůstávala rámována Stalinovými citáty. V červenci 1953 tak právě tímto způsobem Gertruda zarámovala svůj projev do slov tohoto nedávno zesnulého „klasika“: je dána jasná linie strany – ale to, jak se provádí, je již věcí naší konkrétní praxe, našich vlastních snah a sil, které musíme přizpůsobit konkrétním situacím a okolnostem.

Vyvrcholením těchto „tvůrčích“ a participativních tendencí byl reformismus a roky 1968/1969. Rozvinutí tvůrčích sil lidí (dávné intuice Gertrudy a jejích kolegů) odpovídalo v té době také nové fázi vývoje moderních globálních společenských systémů a ohlašující se informační společnosti (Gertruda i Hájek byli nadšenými čtenáři prací Radovana Richty). Aby socialismus fungoval, byla podle nich důležitá participace lidí na společné politice státu. Své komunistické intuice v této době aktualizovali v dobových podmínkách vzájemné konvergence systémů probíhající již od poloviny 50. let (nejenom v ekonomickém smyslu, ale

i v oblasti občanských a politických práv – inspirace např. americkým hnutím za rovnoprávnost).

Přes radikálně disentní zkušenosti (Sekaninová, Vodsoň, Kriegel – hlasování v NS; podpora studentských a dělnických protestů v roce 1969, neformální styky s již nekomunistickými intelektuály – Kosík, Vaculík, aj.) se nicméně nestali radikálními demokraty a setrvali na pozicích reformního komunismu, což v jejich případě znamenalo, že nepočítali s politickým pluralismem nebo soutěží stran a naopak trvali na společné politice strany, státu a společnosti. Strana měla lidi pro socialismus získat – otevřeností, v prostředí svobodné výměny názorů, kdy po této, v racionálních parametrech proběhlé diskusi, se každý z jejich účastníků musí přesvědčit o převahách socialismu. Proto i vzhledem k radikálně-demokratickým agonickým měřítkům jsou tak v tomto směru skutečnými „stalinisty s lidskou tváří“.

Jejich praxe je však disentní, disidentská. Proti normalizaci a byrokratickému způsobu řízení bojují naopak za tvůrčí svobodu. Socialismus pro ně nyní znamenal vedle již automaticky garantovaných ekonomických, sociálních a kulturních práv (máme již beztrždní společnost – opakovali svorně již od poloviny 60.let) především tvůrčí svobodu, svobodu slova a občanské/politické svobody. Právě těch posledních několik jmenovaných práv normalizační režim negarantoval a naopak potíral – nebyl proto pro ně socialistickým řádem, jak se sice sám hrdě nominálně nazýval, ale naopak byl v jejich očích regresem, který navíc neodpovídal ani dobovým globálně-systémovým trendům.

Právě tento postoj k normalizačnímu režimu ukazuje na zřetelnou kontinuitu v Gertrudině myšlení, praxi a jejím pojetí komunistické utopie. Zprostředkovaně také ukazuje na rozdílné povahy stalinského/reformistického a normalizačního systému. Tímto základním kontinuálním motivem byl totiž u ní komplex spojený s aktivizací mas, tvůrčí lidskou aktivitou a participací lidí v politice a společnosti. Právě tento motiv stál v pozadí jejího zájmu o lidská (občanská, politická a další práva) práva již od první republiky. Po roce 1948 bylo proto dost dobře možné respektovat z jejího hlediska stalinský systém, jemuž byla podobná „tvůrčí“ svoboda a důraz na lidskou participaci vlastní, a to i přes jeho represivně teroristickou praxi proti jeho domnělým či reálným odpůrcům (Slánský – Clementis, Horáková). Kontrastem k tomu se ukazoval právě normalizační režim, který podobné aktivizaci úmyslně zabraňoval, usiloval o všeobecnou depolitizaci a potlačoval jakékoliv náznaky nesouhlasu. Na pozadí všeobecné apatie a depolitizace se nedodržování občanských a politických práv stalo součástí celkové nesvobody. Tento pocit platil i pro Gertrudu a generaci reformních komunistů, jejichž motivem k politické aktivitě byla nyní obhajoba občanských a politických práv těch, kteří nesouhlasí – práv na dissent a na tvůrčí aktivitu.

9. Literatura a pramenné zdroje

9.1. Literatura

9.1. Monografie

BUDEN, Boris: Konec postkomunismu, Praha 2013
FAIRCLOUGH, Norman: Analysing discourse, Textual analysis for social research, London-New York, 2003.
FREEDMAN, Jill: Narativní psychoterapie, Praha 2009.
GADDIS, John, Lewis: Studená válka, Praha 2006
HARVEY, David: Záhada kapitálu, Praha 2012
HÁJEK, Jiří: Paměti, Praha 1997
HELLBECK, Jochen: Revolution on My Mind, Writing a diary under Stalin, Cambridge-London 2006
KAPLAN, Karel: Zpráva o zavraždění generálního tajemníka, Praha 1990 s. 112-121
LONDON, Artur: Doznání, Praha 1990
LEVY, Robert: Ana Pauker: The rise and fall of a jewish communist, Berkeley 2001
MAREK, Pavel: Stručný nástin života a díla právníka, politika a kulturního pracovníka – bojovníka proti fašismu (ke 100 výročí narození), Nové Město na Moravě 2000
NEČASOVÁ, Denisa: Buduj vlast – posílíš mír, Brno 2009
PERNES, Jiří: Komunistky s fanatismem v srdci, Praha 2006
PULLMANN, Michal: Konec experimentu. Přestavba a pád komunismu v Československu, Praha 2011
RICOUER, Paul: Čas a vyprávění III, Praha 2007
SMITH, Carlota S.: Mode of discourse: the local structure of texts, Cambridge 2003
SPURNÝ, Matěj: Nejsou jako my, Praha 2011
STROPNICKÝ, Matěj: Myslet socialismus bez tanků, Praha 2013
ŠEDIVÝ, Jaroslav; KOŘALKOVÁ, Květa: Zahraniční politika ČSR v letech 1945-1960, SNPL Praha 1960
USPENSKIJ, Boris: Poetika kompozice, Brno 2008
WEBER, Hermann: Dějiny NDR, Praha 2003

KOLEKTIV AUT.: Československé dějiny v datech, Praha 1987 s.612

9.1.2. Články a studie

CAJTHAML, Petr: Public relations pro Státní bezpečnost, Sborník č.6 ABS/2008
ČERNÝ, Bohumil: Sebevražda dr. Kazimíra Čakrta in. Sborník Polensko 2002
HELLBECK, Jochen: Revolution on My Mind, Writing a diary under Stalin, Cambridge-London 2006
JECHOVÁ, Květa: Cesta k emancipaci. Postavení ženy v české společnosti 20. století. Pokus o vymezení problému, in: Oldřich TŮMA– Tomáš VILÍMEK (eds.), Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945 Praha 2008
JINDROVÁ, Alena: Nejproslulejší atentátník z Havlíčkova Brodu, Havlíčkobrodské listy, 3/2009
KAMP, Michal: Podnikatelské rodiny v Německém Brodě 1850-1950, diplomová práce, MU Brno 2009.
KOPEČEK, Martin: Více práce, více krásy, více rovnoprávnosti – Ženy a budování socialismu v diskursu lokálních stranických elit v 50. letech v Československu, bakalářská práce FF UK,
KOUTSKÁ, Ivana: Únor 1948 a persekuce zaměstnanců ministerstva zahraničních věcí, Paměť a dějiny 1/2008
KŘEŠŤAN, Jiří: KSČ, Společnosti pro hospodářské a kulturní styky se SSSR a obraz SSSR v prostředí české levicové inteligence (1925-1939) in Bolševismus, komunismus a radikální socialismus II., Praha 2004. (84-109)
ŠPONDROVÁ, Pavla: VONS, FSS MU, Brno 2004 (bc. práce)
TAJOVSKÝ, Miloš: Zmalované kostely – Vratislav Šantroch a ti druzí, Havlíčkobrodské listy 3/2010

9.2. Pramenné zdroje:

Národní archiv Praha (NA):

NA/f.1063 Svaz protifašistických bojovníků

NA/f.1261_1 Právní komise ÚV KSČ

NA/1261 ÚV KSČ, Ústřední komise žen

NA.595, André Simone, ka 3. Truda Sekaninová – diplomatický kurz pro sekretariát ÚV KSČ

SOA Praha:

SOA Praha/f.88 Středočeský krajský výbor KSČ

Archiv MZV Praha (AMZV):

AMZV, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

AMZV, Mezinárodní odbor (MO) ka. 68 ,Zpráva o průběhu II. Valného shromáždění OSN

AMZV, Porady kolegia 1953-1957

Dokumenty k československé zahraniční politice 1954, Panorama 1954

Věstník Ministerstva zahraničních věcí z 15.10.1946

Správní archiv MŠMT Praha:

Správní archiv MŠMT, Personálie, Osobní spis Gertrudy Sekaninové-Čákrtové

Archiv PSP ČR:

NS 1964-1968, Plénum

NS 1964-1968, Zahraniční výbor (ZV)

NS 1964-1968, Ústavně právní výbor (ÚVP)

FS 1969-1971, Plénum

FS 1969-1971, Zahraniční výbor Sněmovny lidu (ZV SL)

Československé dokumentační středisko Praha (ČSDS):

ČSDS, Informace o Chartě 77, ročník 1 č.10, Rozhovor s Gertrudou Sekaninovou-Čákrtovou

Archiv Židovského muzea Praha:

Časopis BONACO 1-6/1944

Soukromý archiv Martina Čákrta:

Fotografická příloha

Zvukový záznam vzpomínkového rozhovoru Gertrudy Sekaninové-Čákrtové se Stephenem Deanem (80. léta)

Dopis Vratislava Šantrocha Gertrudě Stiasné

Národní knihovna Praha

Vlasta 6/1948

ŠIMOVIČ, Ladislav: Július Ďuriš, Listy 2007/2

VODSLOŇ, F, SEKANINOVÁ, G., KRIEGL, F.: Dopis Národnímu shromáždění,

8.11.1975 in MÜLLER, Adolf: Hlasy z domova, Kölln 1976, s.113

KANTŮRKOVÁ, Eva: Sešly jsme se v této knize, Praha 1990

10. Fotografická příloha

Dětské hry, rodinná momentka (asi 1913); Gertruda v prostřední řadě vpravo

Rodina u moře, 15.7.1922; Gertruda první zprava)

Doma při studiu; Gertruda vlevo píše na stroji, vpravo sestra Magdaléna

Rodinná dovolená v Tatrách u Štrbského plesa (1927); Gertruda druhá zleva

Letní tábor Spartakových skautů práce (1928); Gertruda první zprava ve druhé řadě před ní vpředu leží Vratislav Šantroch

Foto z indexu

Matka a dcera (25.2.1942 – za několik měsíců se setkali v Terezíně. Alžběta se nevrátila)

Matka a syn (1948)

Gertruda a Kazimír Čakrtovi (50. léta)

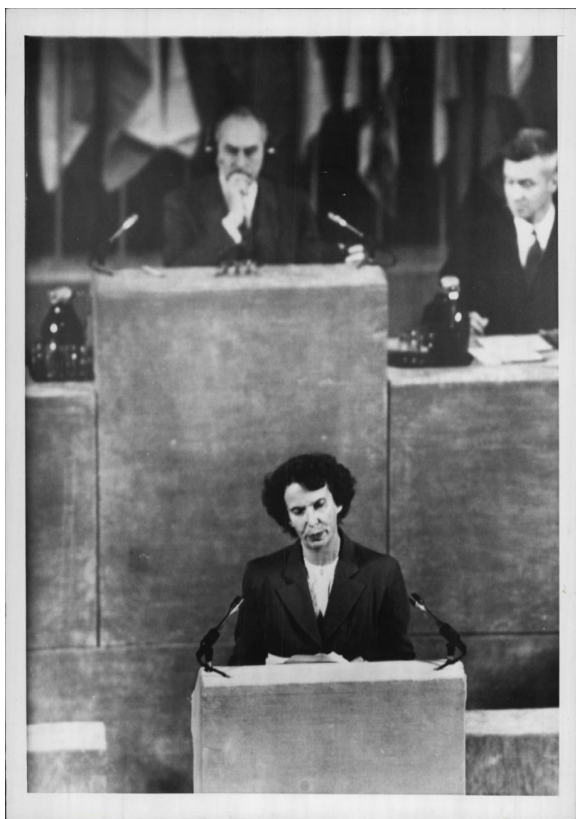
Rodina na zimní dovolené (50.léta)

S ministrem Janem Masarykem na zasedání Valného shromáždění OSN (2. pol. 40. let)

S dalším ministrem zahraničí (tehdy už bývalým) Jiřím Hájkem na setkání Chartistů (70.léta)

Před auditoriem: v plénu VS OSN (USA,1951) před lidmi na náměstí (asi 2.pol.40.let)

Jako čs. delegátka na zasedání Valného shromáždění OSN (druhá pol. 40. let)

Hlasování o smlouvě o dočasném pobytu sovětských vojsk (Gertruda zcela vlevo v tmavých brýlích, před ní vlevo s ostentativně založenýma rukama dr. Fratišek Kriegel)

Při obhajobě základních principů obrodného procesu (13.11.1968)

